

فصلنامه علمی تخصصی
مطالعات اقتصادی و کسب و کار

اهداف فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات اقتصادی و کسب و کار

- ۱- اشاعه و نشر یافته‌های علمی، پژوهشی و تحقیقاتی مرتبط با اقتصاد، حسابداری و مدیریت و تلاش جهت رفع نیازهای علمی و تحقیقاتی استان.
- ۲- فراهم نمودن زمینه تبادل افکار و اطلاعات بین مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی استان در زمینه مسائل راهبردی علم اقتصاد.
- ۳- بسترسازی پژوهشی جهت ارتقاء سطح دانش علمی مدیران، کارشناسان، دانشجویان، صاحب‌نظران و پژوهشگران استان.
- ۴- ارتقای سطح مطالعات و پژوهش‌های کاربردی اقتصادی در زمینه موضوعات مورد نیاز استان.

شرایط پذیرش مقاله‌ها و نحوه ارسال آن

- ۱- در مقاله از آخرین آمارها و اطلاعات که متناسب با عنوان مقاله باشد، استفاده شود.
- ۲- مقاله در سایر نشریات داخلی و خارجی چاپ نشده باشد.
- ۳- تعداد صفحات مقالات ۱۵-۲۵ صفحه بیشتر نباشد.
- ۴- فرمول‌ها، جداول، نمودارها عکس نباشد همچنین فرمول‌ها در نرم‌افزار تایپ شود.
- ۵- مقالات از طریق سایت فصلنامه به نشانی الکترونیکی www.iccima.ir و یا به ایمیل فصلنامه به آدرس info@iccima.ir ارسال گردد.

راهنمای تدوین مقالات

- ۱- مقالات حتی الامکان دارای بخشهای چکیده، مقدمه، پیشینه و ادبیات موضوع، روش تحقیق، تجزیه و تحلیل داده‌ها و یا برآزش مدل، نتیجه‌گیری و پیشنهادات و در نهایت منابع و مأخذ باشد.
- ۲- در پانویس اولین صفحه مقاله (صفحه عنوان و چکیده) تحصیلات، سمت علمی، دانشگاه محل تحصیل و آدرس ایمیل نگارندگان قید گردد.
- ۳- متن فارسی مقاله قلم Mitra فونت ۱۳ در برنامه word 2010 تایپ شود. معادلات و نماد متغیرها و زیرنویس‌های انگلیسی با قلم Times New Roman غیر ایتالیک و با فونت ۱۱ و زیر نویس‌های انگلیسی با قلم، Times new Roman و با فونت ۱۰ تایپ شود.
- ۴- تهیه چکیده با حداکثر ۳۰۰ کلمه به زبان فارسی و انگلیسی به همراه حداکثر ۵ واژه کلیدی.

- ۵- تعیین طبقه‌بندی JEL پیش از کلید واژه فارسی و انگلیسی.
- ۶- عنوان‌ها و زیر نویس‌ها کوتاه باشند و منابع در صفحه مستقل و در انتهای مقاله ذکر شوند.
- ۷- مآخذ داده‌ها به‌طور دقیق بیان گردد و در صورت نیاز داوران یک نسخه از آن به دفتر مجله ارسال گردد.
- ۸- فرمول‌ها و معادلات مقاله به صورت پیاپی در سمت راست به فارسی شماره‌گذاری شوند.
- ۹- ذکر معادل انگلیسی واژه‌های تخصصی مورد استفاده در مقاله در پانویس همان صفحه ارائه شود.
- ۱۰- ضرورت دارد فایل جداول و نمودارها به گونه‌ای ارائه شوند تا امکان اصلاحات جزئی و تغییر اندازه آن امکان پذیر باشد. یادآوری می‌شود جداول وسط چین، فارسی و دارای عنوان و مآخذ باشند. مقیاس‌ها در بالای جدول و در سمت چپ آن قید شود. در صورت تنوع مقیاس‌ها، پیشنهاد می‌شود هر یک از آنها در بالای ستون مربوطه ذکر شود. علاوه بر این، عنوان نمودارها در زیر آنها قید شود و واحدها مشخص باشند.
- ۱۱- اعداد داخل جداول فارسی (قلم BMitra10) باشد و برای ارقام اعشاری از ممیز استفاده شود.
- ۱۲- مقالات ارسالی حتماً دارای چکیده انگلیسی باشد.
- ۱۳- منابع مقاله اعم از کتاب یا مقاله، به ترتیب الفبایی بر حسب نام خانوادگی نویسندگان مطابق با نمونه‌های ذیل تنظیم شود:

– نمونه کتاب:

شاکری، عباس (۱۳۸۷)، اقتصاد کلان نظریه‌ها و سیاست‌ها، تهران: انتشارات پارس نويس، چاپ ۱/

– نمونه مقاله:

طیبي، سيد كميل و گوگردچیان، احمد (۱۳۸۵)، ”بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنایع پتروشیمی ایران به روش داده‌های تابلویی“، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هشتم، شماره ۲۶، صص ۲۰۳-۱۸۱.

– نمونه مجموعه مقاله:

– رضایی، ابراهیم و رضایی، محمد قاسم (۱۳۸۹)، ”نگرشی بر اثرات نوسانات اقتصادی بر درآمدهای مالیاتی: شواهدی جهت بسط پایه‌های مالیاتی مصرف – محور در ایران“، مجموعه مقالات چهارمین همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران، تهران: سازمان امور مالیاتی کشور.

– نمونه انگلیسی کتاب:

Leontief, Wassily(1966), Input Output Economics, New York,Oxford University Press.

– نمونه انگلیسی مجموعه مقاله:

Diamond, Peter A. (2000) “Administrative Costs and Equilibrium Charges with Individual Accounts”, in Administrative Costs and Social Security Privatization John Shavened, Chicago:University of Chicago Press, Chapter 4.

– نمونه انگلیسی مقاله در مجله

Aizenman, Joshua, And Yothin Jinjark (2005), “The Collection Efficiency Of The Value Added Tax: Theory and International Evidence”, The Journal of International Trade & Economic Development, Vol. 17, No. 3, PP. 391-410.

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند

فصلنامه علمی تخصصی مطالعات اقتصادی و کسب و کار
سال دوم، شماره ۷، تابستان ۱۴۰۲

شناسنامه نشریه:

صاحب امتیاز: اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی بیرجند

مدیر مسئول: مهندس علیرضا خامه زر

سرمدبیر: دکتر مهدیه ضیائیان

مدیر داخلی: مرکز مطالعات اقتصادی

ناشر: معاونت پژوهشی

طراح جلد و صفحه آرا: هستی کیانی

چاپ و لیتوگرافی: چاپ مهرنگ

نشانی نشریه: خراسان جنوبی، بیرجند، سایت اداری، اتاق بازرگانی؛ صنایع؛ معادن و کشاورزی؛

معاونت پژوهشی

تلفن: ۰۵۶-۳۲۴۰۰۵۹۳

پست الکترونیکی: info@biccima.ir

فهرست مطالب

◆ بررسی سامانه‌ی خبره‌ی فازی برای تشخیص دام‌چینی در بانکداری الکترونیکی ۱
فرهاد بیدختی

◆ بررسی و ارزیابی مبارزه با مفاسد سیاسی و اقتصادی در سازمان‌ها ۱۵
سجاد خراشادی زاده

◆ بررسی مناسبات و فرصت‌های اقتصادی در روابط بین دو کشور ایران و بحرین ۳۷
دکتر مهدیه ضیائیان

◆ تاثیر سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی بر رشد اقتصادی ۵۱
ابوالفضل آرزومندان

◆ تاثیر خصوصیات سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری بر عملکرد شرکت ۶۵
سعیده خلیلی

بررسی سامانه‌ی خبره‌ی فازی برای تشخیص دام‌چینی در بانکداری الکترونیکی

فرهاد بیدختی

چکیده

دام‌چینی شیوه‌ای از دزدی هویت الکترونیکی است که در آن از روش‌های مهندسی اجتماعی و جعل وبگاه برای فریب کاربران و افشای اطلاعات محرمانه‌ای که ارزش اقتصادی دارند، استفاده می‌شود. دام‌چینی با از بین بردن اعتماد بین کاربران و کسب و کار برخط، بر عرصه‌ی نوظهور تجارت الکترونیکی اثر منفی می‌گذارد. کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران به تازگی با تهدیدات اینترنتی مانند دام‌چینی روبرو شده‌اند که با توجه به تفاوت‌های اجتماعی، طبعاً روش‌های دام‌چینی در ایران ممکن است با سایر تجربه‌ها متفاوت باشد، به همین دلیل لازم است روش تشخیص، متناسب با آن‌ها و برای افزایش کارایی بهبود یابد. هدف این پژوهش ارائه‌ی یک سامانه‌ی تشخیص دام‌چینی برای استفاده در بانکداری الکترونیکی کشورمان است. شناسایی ویژگی‌های برجسته‌ی دام‌چینی، یکی از پیش‌نیازهای مهم در طراحی سامانه‌ی دقیق است. لذا در قدم اول برای شناسایی ویژگی‌های تأثیرگذار دام‌چینی که بیشترین تناسب را با وبگاه‌های بانک‌های ایرانی دارند، فهرستی از ۲۸ شاخص دام‌چینی جمع‌آوری و در قالب پرسشنامه بین خبرگان توزیع گردید تا بدین صورت نظر آنها درباره‌ی میزان اهمیت هریک از شاخص‌ها در حوزه بانکداری الکترونیکی استخراج گردد. سپس با استفاده از روش تحلیل عاملی، ۲۰ شاخص برگزیده و سامانه‌ی خبره‌ی اولیه با استفاده از نظریه‌ی مجموعه‌های فازی طراحی شد. در مرحله‌ی بعد برای بهبود سامانه‌ی اولیه، الگوریتم «انتخاب ویژگی فازی-ژولیده» بر ۶۰ نمونه وبگاه بانکداری الکترونیکی اجرا شد. در نهایت سامانه‌ی خبره‌ی فازی بهبود یافته با استفاده از ۶ شاخص با بیشترین تأثیر در تشخیص حملات دام‌چینی طراحی شد. نتایج ارزیابی نشان‌دهنده‌ی این است که سامانه‌ی خبره‌ی فازی طراحی شده به خوبی می‌تواند وبگاه‌های دام‌چینی شده را تشخیص دهد و دارای کارایی ۸۸٪ است.

واژگان کلیدی: دام‌چینی، خبره فازی، بانکداری الکترونیکی، وبگاه

۱- مقدمه و بیان مساله

در طول پانزده سال اخیر، ورود اینترنت و وب موجب بروز تحولات چشمگیری در سراسر دنیا شده است. انقلاب اینترنت نیز مانند هر پدیده‌ی فناورانه‌ی دیگر آثار خوب و بد بسیاری در پی داشته است. از جمله تأثیرهای مثبت استفاده از اینترنت، امکان دسترسی به حجم انبوهی از اطلاعات در هر زمان و هر مکان دلخواه است. تغییر شکل و توسعه‌ی حوزه‌های کسب و کار، زمامداران، آموزش، پژوهش، سرگرمی، فرهنگ و همچنین ایجاد ارتباط انبوه با سایر کاربران، از پیامدهای ورود به عصر اطلاعات بوده است. ابعاد منفی استفاده از اینترنت نیز، ایجاد مسائل ناخوشایندی است که موجب آزار و آسیب رساندن به افراد، کسب و کارها، مؤسسات و دولت‌ها می‌شود (Kim et al., 2011). کلاهبرداری^۱، دزدی هویت^۲، دام‌گستری^۳ و هرزنامه^۴، بزرگترین تهدید برای تجارت الکترونیکی و شهرت و اعتبار سازمان‌ها در قرن بیست و یکم هستند (James, 2005). تجارت الکترونیکی مهم‌ترین دستاورد به‌کارگیری فناوری اطلاعات در زمینه‌های اقتصادی است. برای توسعه‌ی تجارت الکترونیکی در کشور و ورود به بازارهای جهانی، داشتن نظام بانکی کارآمد از الزامات اساسی به‌شمار می‌آید. اگرچه طی سال‌های اخیر برخی روش‌های ارائه‌ی خدمات بانکداری الکترونیکی نظیر دستگاه‌های خودپرداز، کارت‌های بدهی^۵، پیش‌پرداخت^۶ و غیره در نظام بانکی کشور مورد استفاده قرار گرفته است، اما تا رسیدن به سطحی قابل قبول از بانکداری الکترونیکی راهی طولانی در پیش است. در این میان بحث امنیت نیز به‌عنوان رکن بقای هر سامانه‌ی الکترونیکی مطرح است. بدون امنیت، بانک الکترونیکی نه تنها فایده‌ای نخواهد داشت بلکه خسارت‌های فراوانی نیز وارد می‌کند. دنیای امروز ما تفاوت‌های چشمگیری با گذشته دارد. در گذشته پیچیدگی کار رخنه‌گرها^۷ و ابزارهایی که در دسترس آنها قرار داشت بسیار محدود و کمتر از امروز بود. گرچه جرایم اینترنتی در گذشته نیز وجود داشت اما به‌هیچ وجه در سطح گسترده و خطرناک امروز نبود. رخنه‌گرهای دیروز، امروزه متخصصان امنیت اطلاعات هستند که سعی می‌کنند از تأثیرات گسترده‌ی حملات اینترنتی بکاهند. امروزه مجرمان اینترنتی نه تنها نیاز به خلاقیت زیادی ندارند بلکه اغلب در زمینه‌ی رخنه^۸ از دانش چندانی برخوردار نیستند ولی در عین حال بسیار خطرناک هستند. در

- 1- Fraud
- 2- Identity theft
- 3- Phishing
- 4- Spam
- 5- Debit Card
- 6- Pre paid
- 7- Hacker
- 8- Hack

فضای اینترنت کنونی حتی کودکان نیز می‌توانند به آسانی به رایانه‌ها نفوذ کرده و برای اهداف مخربی از آنها بهره بگیرند. در گذشته هدف رخنه‌گرها عموماً دانشگاه‌ها، کتابخانه‌ها و رایانه‌های دولتی بود و اغلب انگیزه‌های بی‌ضرر و کنجکاوی شخصی منجر به حمله می‌شد؛ حال آنکه امروز با گسترش پهنای باند، رخنه‌گرها تقریباً هرآنچه آسیب‌پذیر است را هدف قرار می‌دهند (James, 2005).

۲- اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش «افزایش امنیت وبگاه‌ها در بانکداری الکترونیکی و جلوگیری از گسترش تأثیر دام‌گستران» است که در نهایت منجر به افزایش اطمینان خاطر مشتریان برای استفاده از امکانات بانکداری الکترونیکی خواهد شد. بدین منظور، پژوهش پیش‌رو اهداف جزئی و اختصاصی دیگری را نیز دنبال می‌کند که اهم آنها عبارتند از:

۱. شناسایی عوامل مؤثر در تشخیص حملات دام‌گستری در وبگاه‌های بانکداری الکترونیکی
۲. تشخیص وبگاه‌های جعلی طراحی شده توسط دام‌گستران که مانع از سرقت هویت مشتریان و وارد آمدن خسارت مالی به مشتریان و بانک‌ها می‌شود.

۳- فرضیات پژوهش

فرضیه‌ی اصلی این پایان‌نامه بدین شرح است: به کمک نظریه‌ی فازی می‌توان سامانه‌ای خبره طراحی کرد که حملات دام‌گستری به وبگاه بانک‌ها را شناسایی کند. علاوه بر این پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت است از:

۱. آیا سامانه‌ی خبره‌ی فازی می‌تواند فرایند تشخیص وبگاه‌های دام‌گستری شده را بهبود بخشد؟
۲. آیا روش‌های داده‌کاوی فازی می‌توانند در استخراج ویژگی‌ها و قواعد مؤثرتر در سامانه‌ی خبره فازی مفید باشند؟

۴- روش تحقیق و روش جمع‌آوری داده‌ها

این تحقیق از حیث روش تحقیق، تحقیقی توصیفی-کمی است که از دو روش تفکر عمیق و مطالعه‌ی پیمایشی بهره برده است. در جمع‌آوری نیز از ابزار مختلف این فن یعنی: مصاحبه، مشاهده، پرسشنامه و بررسی اسناد استفاده شده است.

۵- بانکداری الکترونیکی

بانکداری الکترونیکی عبارت است از ارائه‌ی خدمات بانکی از طریق شبکه‌های رایانه‌ای عمومی و قابل دسترسی (اینترنت یا اینترنت) که از امنیت بالایی برخوردار باشند. بانکداری الکترونیکی دربرگیرنده سامانه‌هایی است که مؤسسات مالی و اشخاص را قادر می‌سازد تا به حساب خود دسترسی داشته باشند و اطلاعاتی درباره‌ی خدمات و محصولات مالی به دست آورند. در سامانه‌های بانکداری الکترونیکی از فناوری‌های پیشرفته‌ی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مبتنی بر شبکه و مخابرات برای تبادل منابع و اطلاعات مالی به صورت الکترونیکی استفاده می‌شود که در نهایت می‌تواند منجر به عدم حضور فیزیکی مشتری در شعب بانک‌ها شود (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۶). براساس تحقیقات مؤسسه دیتامانیتور^۱ مهم‌ترین مزایای بانکداری الکترونیکی عبارتند از: تمرکز بر شبکه‌های توزیع جدید، ارائه خدمات اصلاح شده به مشتریان و استفاده از راهبردهای جدید تجارت الکترونیکی. بانکداری الکترونیکی در واقع اوج استفاده از فناوری جدید برای حذف دو قید زمان و مکان از خدمات بانکی است (Shah et al., 2005).

۶- امنیت در بانکداری الکترونیکی

بانکداری الکترونیکی متکی بر محیط مبتنی بر شبکه و اینترنت است. اینترنت به عنوان شبکه‌ای عمومی، با مباحث محرمانگی و امنیت اطلاعات مواجه است. به همین دلیل بانکداری اینترنتی و برخط می‌تواند مخاطره‌های فراوانی برای مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی داشته باشد که با گزینش و انتخاب یک برنامه‌ی جامع مدیریت ریسک، قابل کنترل و مدیریت خواهند بود. حفظ امنیت اطلاعات از مباحث مهم تجارت الکترونیکی است.

امنیت بانکداری الکترونیکی را می‌توان از چند جنبه مورد بررسی قرار داد (صفوی، ۱۳۸۷):

- امنیت فیزیکی
- امنیت کارمندان و کاربران سامانه
- امنیت نرم‌افزار سامانه‌ی یکپارچه‌ی بانکداری الکترونیکی

اینترنت شبکه‌ای عمومی و باز است که هویت کاربران آن به آسانی قابل شناسایی نیست. علاوه بر این مسیرهای ارتباطی در اینترنت فیزیکی نیستند که موجب می‌شود انواع حملات و مزاحمت‌ها برای

کاربران ایجاد شود. به طور کلی می‌توان سه مشکل اصلی امنیتی در بانکداری الکترونیکی را موارد زیر دانست (عموزاد خلیلی و همکاران، ۱۳۸۷):

- چگونه می‌توانیم به مشتری این اطمینان را بدهیم که با ورود به وبگاه و انجام معامله در آن، شماره رمز کارت اعتباری وی مورد سرقت و جعل قرار نخواهد گرفت؟
- شنود: چگونه می‌توانیم مطمئن شویم که اطلاعات شماره حساب مشتری هنگام معامله در وب، قابل دستیابی توسط متخلفان نیست؟
- مشتری چگونه می‌تواند یقین حاصل کند که اطلاعات شخصی او توسط متخلفان قابل تغییر نیست؟

۷- تهدیدات و کلاهبرداری‌ها در اینترنت

به طور کلی اهداف متفاوتی را می‌توان برای کلاهبرداران اینترنتی برشمرد که عبارتند از: کسب سودهای مالی، تغییر عرف و رسوم اخلاقی، و اهداف گوناگون دیگری که می‌تواند برای هر فرد متفاوت باشد. در تجارت الکترونیکی، هدف اصلی فریبکاری‌ها، کسب سودهای مالی است. آسیب‌های حاصل از خرابکاری‌های اینترنتی عبارتند از: از دست دادن سرمایه، رسوایی، خدشه‌دار شدن حریم شخصی و خسارت‌های فیزیکی که هر کدام از این موارد، به دنبال خود از دست دادن زمان و همچنین ایجاد نگرانی‌های ذهنی را برای افراد زیان‌دیده به همراه خواهد داشت (Kim et al, ۲۰۱۱). طبیعت اینترنت منجر به پررنگ شدن تهدیدات و فریبکاری‌های مختلف در آن و گسترش جنبه‌ی تاریک و مبهم شبکه می‌شود. دسترسی جهانی به اینترنت، سرعت انتشار بالا، گمنامی افراد و عدم ملاقات رو در رو، دسترسی رایگان به خدمات و محتواهای ارزشمند و همچنین کمبود قوانین مناسب و توافق‌های بین‌المللی از جمله عواملی هستند که موجب شده تا بسیاری از این تهدیدات فراگیر شده و پیگرد آنها دشوار گردد.

۸- دام‌گستری^۲

واژه‌ی «Phishing» در زبان انگلیسی واژه‌ای جدید است که برخی آن را مخفف عبارت «Pass-Word Harvesting Fishing» به معنای «شکار گذرواژه‌ی کاربر از طریق طعمه‌گذاری» و برخی

1- Eavesdropping

2- Phishing

دیگر آن را استعاره‌ای از واژه‌ی «Fishing» به معنای «ماهیگیری» تعبیر کرده‌اند. سازندگان این واژه کوشیده‌اند با جایگزین کردن Ph به جای F مفهوم فریفتن را به مخاطب القا کنند (نوعی پور، ۱۳۸۳). دام‌گستری، یکی از روش‌های مهندسی اجتماعی^۱ است که معنای آن فریب کاربران اینترنت از طریق هدایت آنها به سمت وبگاه‌هایی است که از نظر ظاهری کاملاً شبیه به وبگاه موردنظر کاربر هستند؛ این موضوع معمولاً در مورد وبگاه بانک‌ها، مؤسسات اعتباری، حراج‌های اینترنتی، شبکه‌های اجتماعی محبوب و مردمی، وبگاه‌های ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی و ... صورت می‌گیرد. ایده اصلی این حمله آن است که طعمه‌ای برای افراد فرستاده می‌شود به امید اینکه آنان، طعمه را گرفته و شکار شوند. در بسیاری موارد، این طعمه رایانامه یا هرزنامه است که کاربر را برای ورود به وبگاه، فریب می‌دهد. این نوع از فریبکاری، کاربر را به سمتی هدایت می‌کند که اطلاعات حیاتی خود مانند نام، گذرواژه، مشخصات کارت اعتباری، مشخصات حساب بانکی و ... را وارد وبگاه کند. سپس این اطلاعات سرقت شده و برای مقاصد مثل دزدی، کلاهبرداری و .. مورد استفاده قرار می‌گیرند (Peppard and Rylander, 2005). دام‌گستری در اواسط دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی در شبکه‌ی برخط امریکا^۲ آغاز شد. دام‌گسترها خود را به جای کارکنان AOL جا می‌زدند و برای قربانیان پیام‌های فوری ارسال می‌کردند و به ظاهر از آنها می‌خواستند تا گذرواژه‌هایشان را بازبینی یا برای تأیید اطلاعات صورت حساب، وارد کنند. به محض اینکه قربانی گذرواژه‌اش را افشا می‌کرد، مهاجم با دسترسی به حساب کاربری او قادر بود هر فعالیت غیرقانونی انجام دهد. پس از اینکه AOL این گونه دام‌گستری‌های مبتنی بر پیام فوری را محدود کرد، دام‌گسترها مجبور شدند به سراغ سایر ابزار به ویژه رایانامه بروند. همچنین دام‌گسترها دریافته‌اند که می‌توانند از مؤسسات مالی و اعتباری سود قابل توجهی کسب کنند. با این هدف در ژانویه ۲۰۰۱، کاربران شبکه‌ی پرداخت برخط E-gold^۳ مورد حمله قرار گرفتند. گرچه این حملات با استفاده از رایانامه‌های متنی خام، موفق نبود اما پس از یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ به شیوه‌های دیگری که مؤثرتر بودند ادامه پیدا کرد. شیوه‌هایی که از آن پس رایج شد به شکل حملات دام‌گستری کنونی است که در آن پیوندی^۴ از وبگاه جعلی در رایانامه وجود دارد و فرد با کلیک روی آن به وبگاه دام‌گستری شده هدایت می‌شود (Miller, 2010). اولین بررسی در مورد مفهوم دام‌گستری مربوط به کنفرانس

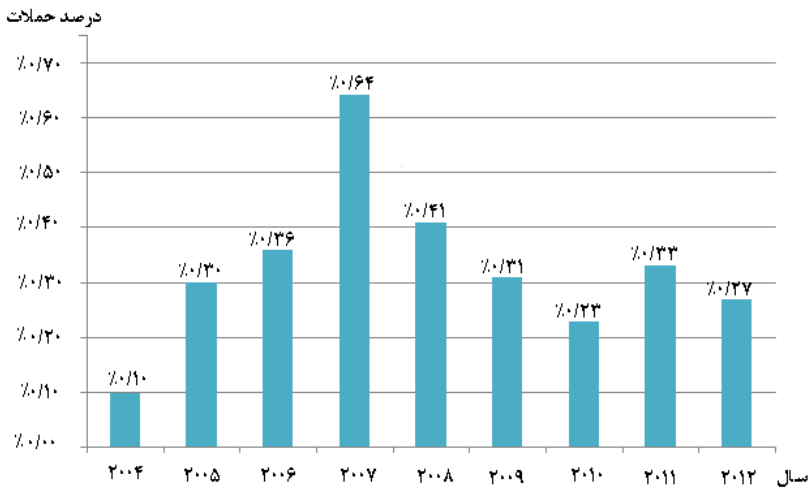
1- Social Engineering

2- America Online Network) AOL(

3- E-gold Online Payment Service

4- link

اینترکس^۱ در سال ۱۹۸۷ است. جری فلیکس^۲ و کریس هاگ^۳، در مقاله ای تحت عنوان «امنیت سامانه: از دید نفوذگر^۴» روشی را توصیف کردند که در آن شخص سومی از خدمات مورد اطمینان در محیط وب تقلید می کند (Robson, 2011). هرچه یک وبگاه دام‌گستری مدت زمان بیشتری فعال بماند، قربانی‌ها و مؤسسات مالی پول بیشتری از دست می‌دهند. در اوایل سال ۲۰۰۸، هر حمله دام‌گستری به طور میانگین ۵۰ ساعت مؤثر بوده است (مدت زمانی که کاربران در معرض خطا در تشخیص وبگاه واقعی بوده‌اند)، اما در اواخر سال ۲۰۰۹، این مقدار به ۳۲ ساعت کاهش یافته است (APWG, 2010). این کاهش مبین افزایش سرعت و دقت در تشخیص دام‌گستری است. شکل ۱-۲ تغییرات دام‌گستری مبتنی بر رایانامه‌ها در بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ نشان می‌دهد.

شکل ۱-۲ تغییرات دام‌گستری مبتنی بر رایانامه در سطح جهان بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ (Pimanova, 2012)

همانطور که شکل ۲-۲ نشان می‌دهد، در ژوئیه‌ی سال ۲۰۱۲ بیشترین حملات دام‌گستری به ترتیب مربوط به ارائه‌دهنده‌های خدمات اطلاعاتی (مانند کتابخانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی)، بانک‌ها و شرکت‌های فعال در زمینه‌ی تجارت الکترونیکی بوده است (Pimanova, 2012).

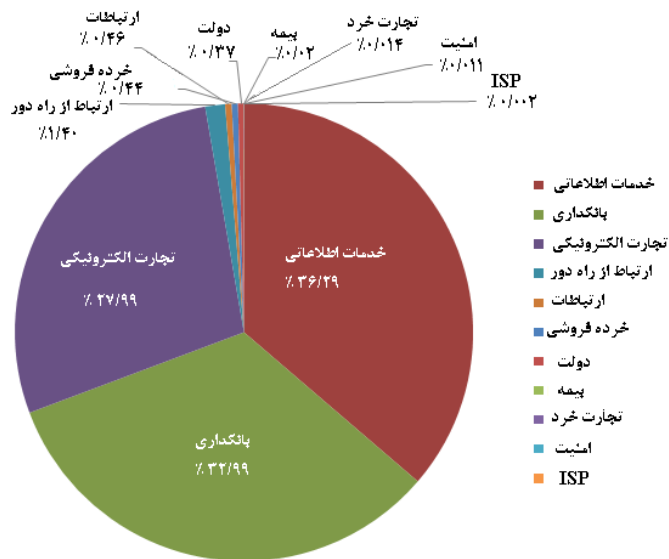
1- Interex Conference

2- Jerry Felix

3- Chris Hauck

4- System Security :A Hacker's Perspective

5- Email Phishing

شکل ۲-۲ سازمان‌های مورد حمله‌ی دام‌گستری در سال ۲۰۱۲ به تفکیک صنعت (Pimanova, ۲۰۱۲) در جدول ۲-۲، وبگاه‌هایی که بیش از سایر وبگاه‌ها مورد حملات دام‌گستری بوده‌اند معرفی شده‌اند. همچنان که در این جدول مشاهده می‌شود اکثر وبگاه‌های این فهرست بانکی هستند.

جدول ۲-۲ ده وبگاه برتر از نظر میزان حملات دام‌گستری در سال‌های اخیر (Walsh, 2010; Kaspersky Lab, 2011)

رتبه	از طریق وبگاه جعلی (روش جعل هویت)	از طریق رایانامه (روش ارسال)
1	Paypal	Paypal
2	Ebay	Common Wealth Bank of Australia
3	Facebook	Absa Bank of South Africa
4	Banco Real of Brazil	Chase Bank
5	Lloyds TSB	Western Union Bank
6	Habbo	Bank of America
7	Banco de Brandesco	Banco de Brandesco
8	NatWest	Lloyds TSB
9	.Banco Santander, S.A	NedBank of South Africa
10	Battle.Net	!Yahoo

۹- نظریه‌ی مجموعه‌های فازی

محققانی که با مواد فیزیکی سر و کار دارند باید توجه خود را به استانداردهای بسیار دقیق، روشن و حتمی معطوف کنند. متر به عنوان استاندارد برای اندازه‌گیری پذیرفته شده است اما در شرایطی ممکن است ریزترین تقسیم بندی به کار برود ولی در آزمایشگاه به معیاری بازهم کوچکتر نیاز باشد. به عبارت دیگر به طور حتم و یقین در همه‌ی معیارهای اندازه‌گیری، بدون توجه به دقت و شفافیت، امکان خطا وجود دارد. دومین پدیده‌ی محدود کننده‌ی حتمیت^۱ مورد انتظار، کاربرد زبان محاوره‌ای برای توصیف و انتقال دانش و آگاهی است. همه ما تجربه‌ی سوء تفاهمات ناشی از بکارگیری واژه‌ها در غیر معنی اصلی خود در زندگی عادی و روزمره‌ی خویش را داریم. درک ما از مفهوم واژه‌ها با شالوده‌های فرهنگی و ارتباطات شخصی ما گره خورده است. بدین لحاظ، اگر چه ممکن است در اصل معنی واژه‌ها تفاهم داشته و قادر به ارتباط نسبی و قابل قبول در اغلب موارد با همدیگر باشیم، لیکن توافق کامل و بدون ابهام در بسیاری از مواقع بسیار مشکل و بعید به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر، زبان طبیعی و محاوره‌ای غالباً دارای مشخصه‌ی ابهام و عدم شفافیت است (Ross, 2004). بهرغم مجموعه‌های کلاسیک با مرزهای قطعی مجموعه‌های فازی دارای مرزهای قطعی و شفافی نیستند. عنصر یاد شده ممکن است در یک مجموعه دارای درجه‌ی عضویتی بیشتر و یا کمتر از عناصر دیگر باشد. هر مجموعه‌ی فازی با تابع عضویت خاص خود قابل تعریف است و هر عضو در داخل آن با درجه‌ی عضویتی بین صفر تا یک مشخص می‌شود. در ابتدا، نظریه‌ی پیشنهادی مجموعه‌های فازی مورد استقبال زیاد قرار نگرفت. لیکن در دهه ۱۹۷۰ چندین اثر مهم و پایه‌ای توسط این پژوهشگران منتشر شد که توجه بسیاری از محققان را به خود جلب کرد. به عنوان نمونه نظریه‌ی بسیار مهم کنترل فازی و سپس کاربرد موفقیت آمیز آن در صنعت در این برهه از زمان ارائه شد. امروزه علاوه بر کاربردهای مهندسی، در دنیای تجارت، سرمایه، اقتصاد، جامعه‌شناسی و سایر زمینه‌های علمی بویژه سامانه‌های تصمیم‌یار از از نظریه‌ی فازی استفاده‌های فراوان می‌شود. کاربرد نظریه‌ی فازی همچنین در سامانه‌های خبره^۲، سامانه‌های پایگاه داده و بازیابی اطلاعات^۳، تشخیص الگو و خوشه‌بندی، سامانه‌های روباتیک^۴، پردازش تصویر و سیگنال‌ها^۵، بازشناسی صحبت^۶، تجزیه و تحلیل

1- certainty

2- Expert Systems

3- Database and Information Reterievial

4- Robotics

5- Signal and Image Processing

6- Speech Recognition

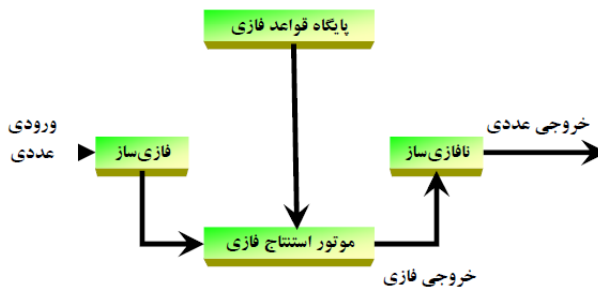
ریسک^۱، پزشکی، روانشناسی، شیمی، اکولوژی^۲ و اقتصاد به وفور یافت می‌شود (فسنقری، ۱۳۸۵). با دانستن اصول اولیه مربوط به منطق قطعی و مجموعه‌های قطعی، با تکیه بر اصول فازی، به تعریف منطق و مجموعه‌های فازی می‌پردازیم. به‌گونه‌ای که روابط و تعاریف مجموعه‌های فازی در حالت خاص باید همان روابط و تعاریف مجموعه‌های قطعی باشد. اگر X مجموعه‌ی مرجعی باشد که هر عضو آن را با X نمایش دهیم مجموعه فازی A در X به‌صورت زوج‌های مرتب زیر بیان می‌شود:

$$A = \{ (x, \mu_{A(x)}) / x \in X \} \quad (1-3)$$

$\mu_{A(x)}$ تابع عضویت و یا درجه‌ی عضویت است که مقدار عددی آن، میزان تعلق x به مجموعه‌ی فازی A را نشان می‌دهد. برد این تابع، اعداد حقیقی غیر منفی است که در حالت معمولی به صورت فاصله‌ی بسته‌ی $[0, 1]$ در نظر گرفته می‌شود. بدیهی است در صورتی که برد این تابع تنها اعداد صفر و یک باشد همان مجموعه‌ی قطعی را خواهیم داشت. در تمامی کاربردهای فازی به تعریف تابع عضویت نیاز داریم.

۱۰- سامانه‌ی فازی

سامانه، مجموعه‌ای از اجزا است که برای رسیدن به هدف معینی گرد هم جمع آمده‌اند؛ به‌طوری‌که باگرفتن ورودی و انجام پردازش بر روی آن، خروجی مشخصی را تحویل می‌دهد (Wasson, 2006). سامانه‌های فازی، سامانه‌هایی «دانش-بنیاد»^۳ یا «قاعده-بنیاد»^۴ هستند. قلب هر سامانه‌ی فازی پایگاه قواعد آن است که از قواعد «اگر-آنگاه» فازی تشکیل شده است (تشنه لب و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۱۳). قاعده‌ی اگر-آنگاه فازی، عبارتی متشکل از دو بخش «اگر» و «آنگاه» است که در آنها مقدار متغیر فازی با استفاده از توابع عضویت مشخص شده‌اند.

شکل ۳-۵ ساختار اصلی سامانه‌ی فازی با فازی‌ساز و نافازی‌ساز

- 1- Risk Analysis
- 2- Ecology
- 3- Knowledge-based
- 4- Rule-based systems

سامانه‌ی خبره‌ی فازی برای تشخیص دام‌گستری، اطلاعات را در قالب عدد دریافت کرده و خروجی‌ای هم که به کاربران تحویل می‌دهد در قالب عدد است لذا از سامانه‌ی فازی در شکل ۳-۵ پیروی می‌کند و دانش خبرگان را در قالب گزاره‌های فازی^۱ مورد استفاده قرار می‌دهد.

۱۱- بحث و نتیجه‌گیری

حفظ امنیت اطلاعات از مباحث مهم تجارت الکترونیکی به شمار می‌آید. همچنین یکی از عوامل مهم در مقبولیت و گسترده شدن فرایندهای بانکداری الکترونیکی توسعه نرم‌افزاری و افزایش امنیت در سامانه‌های آن است. در صورتی که زمینه لازم برای تأمین این دو نیاز فراهم شود کاربرد عمومی از سامانه‌های الکترونیکی گسترش و تسهیل می‌یابد و ریسک استفاده از چنین سامانه‌هایی با حفظ درجه‌ی امنیت بالا کاهش می‌یابد و اعتماد و رضایتمندی مشتری افزایش می‌یابد. تحقیقات نشان می‌دهد که بانک‌ها قبل از هرچیز باید این اعتماد را در مشتریان خود ایجاد کنند که بانکداری الکترونیکی و عملیات صورت گرفته در آن دارای امنیت کافی است. پیشرفت‌های گسترده در زمینه‌ی فناوری، کمک زیادی به افزایش سطح امنیت داده‌های انتقال یافته در بانکداری الکترونیکی کرده است. با وجود این چالش‌های پیش روی گسترش و توسعه‌ی بانکداری الکترونیکی کماکان باقی است. امنیت بانکداری الکترونیکی بیشتر در زمینه‌ی بانکداری اینترنتی مطرح می‌شود. اینترنت به عنوان یک شبکه‌ی عمومی، با مباحث محرمانگی و امنیت اطلاعات مواجه است. عموماً بانکداری اینترنتی و برخط می‌تواند مخاطره‌های فراوانی برای مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی به همراه داشته باشد. اطلاعات مربوط به مشتریان و معاملات مالی بسیار حساس و محرمانه بوده و انجام این‌گونه معاملات از طریق اینترنت چالش‌هایی را در زمینه‌ی امنیت و اطمینان معاملات به وجود آورده است. بدون وجود امنیت بانکداری الکترونیکی نه تنها فایده‌ای نخواهد داشت بلکه خسارت‌های فراوانی هم وارد می‌کند. هرچند امنیت مطلق وجود ندارد اما لاقلاً برای برخورداری از یک وضعیت غیرشکننده می‌باید هزینه‌هایی صرف نمود. در این پژوهش تلاش شده تا برای تشخیص و کنترل یکی از مهم‌ترین انواع حملات اینترنتی که بیشترین آسیب را بر اعتماد مشتریان در حوزه‌ی تجارت الکترونیکی و بخصوص بانکداری الکترونیکی وارد می‌کند، راه‌حلی مؤثر پیشنهاد شود. برای افزایش دقت در تشخیص حملات دام‌گستری در این پژوهش از نظریه‌ی فازی بهره‌گرفتیم و برای اولین بار سامانه‌ی خبره‌ی فازی برای تشخیص حملات دام‌گستری را با استفاده از نظریه‌ی مجموعه‌های ژولیده بهبود دادیم.

منابع

۱. اسدی صومعه، آ. (۱۳۸۹). توسعه‌ی مدل پرامیتی به کمک نظریه‌ی فازی شهودی و به کارگیری آن در بهبود کیفیت وبگاه‌های دانشگاهی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات. تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
۲. تشنه لب، م، ن. صفاپور و د. افیونی. (۱۳۸۹). سیستم‌های فازی و کنترل فازی. چاپ ششم. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی.
۳. دلاور، علی و نقشبندی، سیامک. (۱۳۹۰). تحلیل آماری در روانشناسی و علوم تربیتی. چاپ نهم. تهران: نشر ارسباران.
۴. ساروخانی، ل. (۱۳۸۷). تشخیص رفتارهای مشکوک مشتریان در بانکداری الکترونیکی با استفاده از نظریه‌ی فازی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات. تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
۵. سعیدی مهرآباد، م و م. جهانگرد. (۱۳۸۸). "چالش‌های فرا روی بانکداری الکترونیکی در ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین زیر ساخت‌های توسعه با رویکرد اقبال مردم به این بانک‌ها"، اولین کنفرانس ملی مهندسی و مدیریت زیر ساخت‌ها، تهران، ایران.
۶. سعیدی، م، ف. ثقفی، م. عسکرزاده و م. جلالی. (۱۳۸۶). "عوامل مؤثر در پیکربندی و تدوین استراتژی در بانکداری الکترونیکی"، اولین کنفرانس بین‌المللی بانکداری الکترونیکی، تهران.
۷. صابری، ن. (۱۳۸۹). شخصی‌سازی سامانه‌ی آموزشیار هوشمند در محیط یادگیری الکترونیکی به کمک شبکه‌ی بیز. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مهندسی فناوری اطلاعات. تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
۸. صفوی، ص. (۱۳۸۷). "ارائه راهکارهای گسترش و توسعه تدابیر امنیتی در بانکداری الکترونیکی". دومین کنفرانس جهانی بانکداری الکترونیکی. تهران، ایران.
۹. عموزاد خلیلی، ح. ر. توکلی مقدم و ف. مطلبی. (۱۳۸۷). "اثرات بهبود امنیت بانکداری الکترونیکی در جلب رضایت مشتریان الکترونیکی". دومین کنفرانس جهانی بانکداری الکترونیکی. تهران، ایران.
۱۰. فتا، وبگاه «راه پرداخت». رشد ۴ برابری جرایم رایانه‌ای در کشور. ۱۷ خرداد ۱۳۹۱. [برخط]. <<http://way2pay.ir>>.[12/4/1391]
11. Aaron, Greg. (2010). "The state of phishing." Computer Fraud & Security, Volume 2010, Issue 6: 5-8.
12. Abu-Nimeh, S; D. Nappa; W. Xinlei and S. Nair. (2008). "A distributed architecture for phishing detection using Bayesian Additive Regression Trees". eCrime Researchers Summit . 1-10.

Designing a Fuzzy Expert System for e-Banking Phishing Detection

Abstract

Phishing is a type of electronic identity theft in which a combination of social engineering and website spoofing techniques is used to deceive a user into giving away confidential information with economic value. Phishing has flourished exponentially together with the expansion of the Internet. This flourish and the development of technology has not only benefitted Internet users, but also has enabled criminals to enhance their influence which has caused profound damage to this budding area of commerce. Moreover, it has negatively impacted on both the user and online business, breaking down the trust relationship between them. Developing countries like Iran are new to cyber threats such as phishing and due to social differences, the phishing techniques used by phishers can be different. Relatively the method of detection can be customized to increase efficiency. Thus the goal of this thesis is to design a customized phishing detection system for Iranian e-banking system. Identifying the critical phishing characteristics is one of important prerequisites of designing a precise phishing detection system. Having gathered a list of 28 phishing clues, we prepared a questionnaire to access experts' viewpoints about the degree of importance of each indicator regarding e-banking in Iran. After gathering respondent data, we used Exploratory Factor Analysis to determine the critical indicators which were used in building the preliminary expert system. We then implemented Fuzzy-rough Set Feature Selection algorithm on 60 instances of e-banking websites to reduce indicators and improve the primary fuzzy expert system. Finally we determined six most effective indicators out of 28 primitive indicators which were used in designing the final agile phishing detection system with minimum redundancy. The final evaluation results of the system shows 88 percent efficiency.

بررسی و ارزیابی مبارزه با مفاسد سیاسی و اقتصادی در سازمان‌ها

سجاد خراشادی زاده_ کارشناس ارشد علوم سیاسی

چکیده

این پژوهش می‌کوشد تا با معرفی الگوها و تجربه‌های موجود ارزیابی در سازمان‌های مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی، اطلاعاتی را درباره اینکه چگونه کارایی این سازمان‌ها می‌تواند به طور قابل قبولی ارزیابی شود، در اختیار مدیران عالی آنها قرار دهد و روشی ارائه کند که می‌تواند برای اطمینان از ارزیابی منصفانه و مستند نتایج و تاثیر کار این سازمان‌ها، مورد استفاده قرار گیرد. این پژوهش پیشنهادهایی را در خصوص چگونگی ارتقای این ارزیابی‌ها را در آینده فراهم می‌آورد و وظیفه مهم ایجاد نظام‌های نظارتی داخلی و فرآیندهای درون این سازمان‌ها را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که در تجربه‌های موجود چگونه این کار می‌تواند به تولید اطلاعات مفید کمک کند.

کلید واژگان: مفاسد اقتصادی، ارزیابی سازمان‌ها، مدیران عالی، نظام‌های نظارتی

۱. مقدمه

برای پیشبرد مبارزه با فساد، به سازوکارهای بهتر ارزیابی نیاز است. در بهترین حالت، ارزیابی‌های بد طراحی شده یا بد اجرا شده، بی نتیجه هستند و در بدترین حالت برای ظاهر سازی استفاده می‌شوند. بهتر است به جای انبوه ارزیابی‌های سوال برانگیز، تعداد کمی ارزیابی خوب انجام شود. ارزیابی راهبرد، شاید چالش برانگیز باشد، اما غیر ممکن نیست. سیستم‌های پیشرفته ارزیابی، نیازمند کمک‌های فنی و مالی میان مدت تا بلند مدت سیاست‌گذاران هستند. مطالعه نشان داده است که سیاست‌گذاران واقعا به ارزیابی تاثیر راهبرها علاقه‌مند هستند، اما از سویی، به ندرت خود را درگیر آن می‌کنند. بنابراین، ارزیابی باکیفیتی که آنها خواستارشان هستند، زمان بر است. گزارش‌های مربوط به سازمان‌های شکست خورده در زمینه مبارزه با مفاسد اقتصادی همچنان تیتتر نخست روزنامه‌های بسیاری از کشورهاست. تبلیغات حول و حوش عملکرد این سازمان‌ها جای خود را از حمایت پرشور و شوق، به بدبینی و سرخوردگی داده است. پس از روزهای خوش تعهدات سیاسی و سر و صداهای روزهای اول کار و انتظارات و توقعات بالا، اکنون گزارش‌های مربوط به سازمان‌های مربوط به مبارزه با فساد حکایت از یک بن بست بی اعتباری و منزوی شدن دارد. ممکن است سازمان‌های مبارزه با فساد در تلاش برای ارتقای زیر بنای اصول اخلاقی یک کشور، واکنش به رسوایی‌های اقتصادی یا پیروی از قوانین یک پیمان بین‌المللی ایجاد شده باشد. حتی ممکن است این اقدام، ترفند سیاسی مقامات و جریانات سیاسی به منظور کنترل گفتمان مبارزه با فساد باشند. همچنین برخی سازمان‌ها تحت فشار حامیان و فضای بین‌الملل و در شرایط ورشکستگی دولت یا برنامه‌های ساختاری دولت تشکیل شده‌اند. منتقدان اشاره می‌کنند که زمانی انتظار تشکیل این سازمان‌ها را داشته باشید که دیگر ساختارهای کشور از جمله ساختارهای فرعی و حمایتی وجود نداشته و خوب رشد نکرده باشند یا انجام این کار مسئله‌ای غیر ممکن باشد، چالشی که انتظار نمی‌رود هیچ سازمانی با آن روبرو شود. بنابراین، ارزیابی راهبرد و تاثیر سازمان‌های مبارزه با فساد، نیازمند توجه دقیق به آنچه انتظار می‌رود به دست آورند و آنچه نتایج خاص را ممکن می‌سازد، است. کشورهای مختلفی کمیسیون یا اداره‌ای مستقل را برای مسئولیت مبارزه با فساد ایجاد کرده‌اند یا در حال ایجاد آن هستند. البته ایجاد یک چنین سازمانی نمی‌تواند به طور کامل درود فساد باشد و در واقع، برخی مدعی هستند که نمونه‌های بسیار اندکی از موفقیت این کمیسیون‌ها یا سازمان‌های مستقل مبارزه با فساد مشاهده می‌شود. در عین حال برخی معتقدند، سازمان‌های ضد فساد کشورهای مختلفی مانند شیلی، هنگ کنگ، نیوساوت ولز، استرالیا و سنگاپور

و سازمان‌های موفق بوده‌اند. با این حال، تعجیبی ندارد که افراد و نمایندگان سازمان‌های مختلف بارها درستی اظهارات منفی را درباره تحقق برنامه‌ها و راهبردها و تاثیر سازمان‌های مبارزه با فساد، به چالش میکشند. صاحب نظران همواره در این باره که آیا شکست برخی از این سازمان‌ها به موضوع سنجش تحقق راهبرد مربوط است یا طراحی راهبرد بحث می‌کند، زیرا حل و فصل موضوع اندازه‌گیری، آسان‌تر از طراحی است. یک بحث دقیق درباره ارزش و اهمیت این سازمان‌ها را تنها زمانی می‌توان آغاز کرد که برآوردهای معتبر و مستندی از ارزیابی مناسب در دسترس باشد. در تحقیقی که کنوانسیون ضد فساد سازمان ملل درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی در شش کشور انجام داده است، یکی از دلایل عدم موفقیت، ضعف یا کم توجهی یا طراحی ضعیف ارزیابی راهبردهای سازمان‌های ضد فساد بوده است. به طور کلی ارزیابی فعالیت‌های مربوط به مبارزه با فساد در مقایسه با دیگر بخش‌های دولتی، مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. ارائه فرآیندها و سیستم‌های اساسی، نیازمند سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است، اما هزینه بهبود قابل ملاحظه ارزیابی باید حل شود، حتی اگر برای یک ارزیابی جامع درباره تاثیر کافی نباشد، شرایط اصلی ایجاد تغییر در فضای فکری است. کار سازمان‌های مبارزه با فساد هرگز آسان و مشخص نیست. از آنها انتظار می‌رود که با توسعه قابلیت‌های تخصصی اجرایی به همراه قابلیت بازدارندگی و آموزشی / تحقیقاتی و به گونه‌ای مستقل و بر اساس شناخت و آگاهی، با فساد مبارزه کنند. آنها باید بر ضعف ساختارها و فرآیندهای سنتی اجرای قانون غلبه کنند و نقش برجسته‌ای را در اجرای استراتژی‌های مبارزه با فساد ملی بر عهده بگیرند و حداقل مسئله این است که آنها باید از بابت تعهد علنی دولت به مبارزه با فساد اطمینان مجدد بیابند.

۲. شناخت واژه‌ها

از آنجا که در مطالعه انجام شده از واژه نظارت و ارزیابی، ارزشیابی و کنترل زیاد استفاده شده است، تعریف مفاهیم کلیدی معین، حائز اهمیت است. هرچند دو واژه (ارزیابی و ارزشیابی) در عمل به طور مترادف مورد استفاده قرار میگیرند، اما باید توجه داشت که واژه ارزشیابی به لحاظ واژه‌شناسی تعریف نشده است. در صورتی که واژه ارزیابی معادل «بررسی کردن ارزش چیزی» تعریف شده است (فرهنگ معین). از اینرو، ترجمه ارزشیابی در برابر واژه انگلیسی «evaluation» قرار داده شده است. همچنین در فرهنگ انگلیسی به فارسی آریانپور واژه‌های «evaluate» و «evaluation» به «ارزیابی کردن، تقویم کردن، قیمت کردن، سنجیدن، شماره یا عدد چیزی را معین کردن و ارزیابی

و سنجش» معنا شده‌اند. ارزیابی عبارت است از: روشی که به وسیله آن میزان نزدیکی به هدف مورد نظر سنجیده می‌شود و درک این مسئله از طریق مقایسه وضع کنونی با هدف نهایی روشن می‌شود. به عبارتی دیگر، ارزیابی مقایسه‌ای است بین آنچه وجود دارد و آنچه کمال مطلوب است؛ از نظر کلی می‌توان ارزیابی را سنجش کمی و کیفی رشد یا تغییری دانست که در موضوع مورد نظر به وجود آمده و منظور از این سنجش، کسب اطمینان و ایجاد انگیزه لازم برای اجرا یا ادامه برنامه است. در این مطالعه تصمیم بر آن شد که ارزیابی و ارزشیابی تحت عنوان "ارزیابی" در نظر گرفته شود. گرچه واژه‌های "پروژه" و "برنامه" در زمان اشاره به راهبردهای سازمان ضد فساد به کار رفته، اما این تحقیق مبتنی بر این واقعیت است که موسسه‌های مبارزه کننده با فساد اقتصادی، اغلب در قالب سازمان مطرح هستند. از این رو، ضرورتی نبود که بین ارزیابی یک پروژه محدود به زمان و ارزیابی یک سازمان (یا سیاست یا برنامه) تفاوت قایل شویم. یک پروژه "ترکیبی از فعالیت‌هایی است که منابع به امید بازگشت، صرف آن می‌شود" (Gittinger, 1982).

بنابراین، ما می‌توانیم با هدف ارزیابی، راهبردهای سازمان‌های ضد فساد را به عنوان پروژه‌ها یا برنامه‌های آنها در نظر بگیریم. ارزیابی و اندازه‌گیری عملکرد موجب هوشمندی سیستم و برانگیختگی افراد در جهت رفتار مطلوب می‌شود (الهی، ۱۳۷۸، ص ۵۲). راهبرد نیز در آن چه اهداف راهبردی است، متجلی می‌شود. تاکنون تعاریف مختلفی از واژه‌های نظارت و ارزیابی ارائه شده و جامع‌ترین تعریفی که وجود دارد، تعریف زیر است:

"کنترل و ارزیابی فرآیندی است که طی آن، نتایج عملکرد و فعالیت‌های شرکت طوری تحت نظارت و کنترل قرار می‌گیرد که بتوان عملکرد واقعی را با عملکرد مطلوب مقایسه کرد". این فرایند بازخورد لازم را به مدیران می‌دهد تا بتوانند نتایج را ارزیابی و در صورت لزوم اقدام‌های تصحیح کننده و اصلاحی را اتخاذ کنند (هانگر، ویلن، ۲۰۰۱، ص ۲۶۰).

با توجه به تعریف ارائه شده؛ اشکال عمده‌ای که در تعاریف نظارت و ارزیابی و بالطبع در برنامه‌های اجرایی نظارت و ارزیابی سازمان‌ها وجود دارد، عدم توجه به فرایندهاست، یعنی هدف اصلی در یک برنامه ارزیابی و نظارت، صرفاً نتایج جدید و مقایسه آن‌ها با نتایج قبلی است؛ بنابراین، شاید بتوان گفت، تعریفی کامل‌تر است که نظارت بر اجرای فرایندها را هم در برگیرد.

از این رو، تعریف "نظارت و ارزیابی" می‌تواند به این شرح ارائه شود:

"نظارت و ارزیابی فرآیندی است که طی آن، نتایج عملکرد و فعالیت‌های شرکت و فرایند اجرایی

استراتژی‌های شرکت طوری تحت نظارت و کنترل قرار می‌گیرد که بتوان عملکرد واقعی را با عملکرد مطلوب مقایسه و فرایندهای اجرایی را اصلاح و یا تقویت کرد".

منظور از نظارت، عملیاتی پیوسته با استفاده از جمع‌آوری حساب شده اطلاعات است که نشانه‌های میزان پیشرفت و دستیابی به اهداف و رشد و توسعه در استفاده از منابع مالی اختصاص داده شده را در اختیار کارفرمایان و ذینفعان اصلی قرار می‌دهد.

هدف از این کار، تعیین مناسب و تحقق اهداف، اثربخشی و بهره‌وری است. یک ارزیابی باید اطلاعات معتبر و مفیدی ارائه کند و امکان ادغام درس‌های گرفته شده از روند تصمیم‌گیری درباره گیرنده و اهداکننده را فراهم آورد. بنابراین، نظارت و ارزیابی، مرتبط به هم و در عین حال مستقل و دارای فرایندها و اهداف متفاوت هستند، با توجه به تعریفی که ارائه شد، مدیران اجرایی سازمان‌ها باید فرایند اجرایی یک راهبرد خاص را در مرحله اجرای برنامه‌ها، نظارت کنند. هدف از نظارت دقیق بر فرایندهای اجرایی عبارتند از:

- جلوگیری از انحراف سیاست‌ها و راهبردها در مسیر اجرایی شدن.
- شناسایی موارد ضعف و قدرت فرایندهای اجرایی و اصلاح و تقویت آنها در حین اجرا.
- ثبت مرحله به مرحله اقدام‌های جزئی و نتایج کوتاه مدت آنها.
- الگوبرداری از فرایندهای موفق توسط سازمان‌های مشابه دیگر.

همچنین ارزیابی را برآورد هدف‌مند و نظام‌مند پروژه، برنامه، سیاست انجام شده یا در حال اجرا، طراحی، اجرا و نتایج آن تعریف کرده‌اند. ارزیابی باید اطلاعاتی ارائه کند که معتبر مفید و قابل اجرا برای یادگیری در فرایند تصمیم‌گیری ذینفعان و صاحبان سازمان باشد. ارزیابی راهبرد، مرحله‌ای از فرایند مدیریت راهبردی است که در آن مدیران عالی می‌کوشند اطمینان یابند که راهبرد انتخابی به درستی اجرا شده است و اهداف شرگت را برآورده می‌کند (منوریان، ۱۳۸۹، ص ۹۳).

در زمینه نظارت و ارزیابی، به طور گویج کننده‌ای، در شرایط مختلف اغلب توسط مخاطبان مختلف، تفاسیر متفاوتی ارائه شده است. حتی دو جزء اصلی، یعنی نظارت و ارزیابی هم گویا و روشن نیستند. نظارت یک روند داخلی در یک سازمان ضد فساد است، روشی برای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات در این باره که آیا سازمان ضد فساد در مسیر رسیدن به اهداف خود در یک شیوه حساب شده و منظم قرار گرفته است یا خیر. از سوی دیگر، ارزیابی می‌تواند برای توضیح روابط غیر منتظره و تعیین ارزش یک پروژه، برنامه یا سیاست هم مورد استفاده قرار گیرد. اغلب افراد از واژه‌های برآورد و ارزیابی بجای

یکدیگر استفاده می‌کنند. در این تحقیق دیدگاهی را انتخاب کردیم که در آن ارزیابی پروژه می‌تواند هم شامل برآورد و هم ارزشیابی شود. ارزیابی‌های پروژه، برآورد این موضوع را که آیا یک ادامه یک پروژه ارزش دارد یا خیر انجام می‌دهد. ارزیابی پروژه، نگاه به عملکرد پروژه با رویکرد عطف به ماسبق است. در واقع، به ارزیابی بعد از انجام پروژه می‌پردازد. پس از اجرای هر راهبرد، قضاوت‌ها و اظهار نظر در مورد آن شروع می‌شود و راجع به نحوه اجرای راهبردی تاثیرات و نتایج آن توسط راهبردپردازان یا مجریان و اظهارنظرها و واکنش‌های مردم و افراد تحت تاثیر راهبردها نیز این راهبردها ارزیابی می‌شوند. ارزیابی به منظور بررسی تاثیرات راهبردها صورت می‌گیرد، یعنی قضاوت در مورد تاثیرات راهبرد مطرح می‌شود. ارزیابی سازمان‌ها، سال‌های متمادی است که در بخش دولتی، در اغلب کشورهای جهان پیشرفته و تعدادی از کشورهای در حال توسعه مرسوم شده است؛ در این کشورها، تصویب قوانین خاص ارزیابی جزو الزام‌ها به شمار می‌آید. گذشته از پایگاه قانونی ارزیابی در کشورها و صرف نظر از حدو مرزی که بابت آن در نظر گرفته می‌شود، ضرورت ارزیابی اقدامات و تصمیمات مدیران و عملکرد دستگاه‌ها به واسطه محدودیت امکانات، خواست‌ها و تقاضاهای فزاینده اقتصادی و اجتماعی از سوی آحاد مختلف جامعه در برابر دولت‌ها مطرح است. شرط پاسخ‌گویی به نیازهای مطرح شده و دستیابی به هدف‌های پیشرفت و توسعه و ایجاد نوعی تعادل بین تقاضا و استفاده از منابع جامعه، از طریق ارزیابی و نظارت مستمر و جامع است. لذا ارزیابی به مجموعه اقدام‌ها و اطلاعاتی می‌تواند اطلاق شود که به منظور افزایش سطح استفاده بهینه از امکانات و منابع برای دستیابی به هدف‌ها به شیوه اقتصادی توأم با کارایی و اثربخشی صورت می‌گیرد، به طوری که ارزیابی در بعد "نحوه استفاده از منابع" به طور اساسی در قالب شاخص‌های کارایی بیان شود. اگر در ساده‌ترین تعریف، نسبت داده به ستانده را کارایی بدانیم، نظام ارزیابی در واقع، میزان کارایی تصمیمات مدیریت را در خصوص استفاده از منابع و امکانات مورد سنجش قرار می‌دهد که عمده‌ترین شاخص آن، صرفه اقتصادی یا بهینه بودن فعالیت‌هاست. از سوی دیگر، ارزیابی در "بعد سازمانی" به طور معمول مترادف با اثربخشی فعالیت‌هاست، منظور از اثربخشی، میزان دستیابی به اهداف و برنامه‌ها با ویژگی کارا بودن فعالیت‌ها و عملیات است. بطور کلی می‌توان نظام ارزیابی را فرایند سنجش و اندازه‌گیری و مقایسه میزان و نحوه دستیابی به وضعیت مطلوب دانست. علاوه بر مفاهیم نظارت و ارزیابی، گاهی اوقات با اصطلاحات دیگر نیز در حوزه گسترده نظارت و ارزیابی مواجه می‌شویم؛ برای مثال، واژه "تاثیر" بسیار آشناست. این واژه اغلب به لحاظ مترادف بودن بجای "نتایج"، "پیامدها" و دیگر

نشانه‌های عملکرد استفاده شده است. ما از مفاهیم داده‌ها، فعالیت‌ها، خروجی‌ها، پیامدها و تاثیر به عنوان واژگانی با معانی مشخص استفاده می‌کنیم. نتایج می‌تواند در سه سطح یک چهارچوب منطقی بنام خروجی، پیامدها و تاثیرات صورت گیرد. در نمودار ۱، معانی دیگر یا تفاسیر همگامی این مفاهیم در نوار تیره رنگ نشان داده شده‌اند.

نمودار ۱. مفاهیم روشن کننده: از داده‌ها تا تاثیر

تاثیرات	پیامدها	خروجی‌ها	فعالیت‌ها	داده‌ها
نتایج بلند مدت	نتایج میان مدت	نتایج کوتاه مدت	محصولات و خدمات	مداخلات منابع
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> نتایج اثرات تغییرات </div>				

ماخذ: گروه موسسه ارزیابی بانک جهانی، واشینگتن، دی سی ۲۰۰۹

ورودی‌ها؛ منابع در دسترس، برای استفاده در یک پروژه، برنامه یا سازمان از جمله پول، کارکنان، امکانات، تجهیزات و دانش فنی هستند. فعالیت‌ها؛ آنچه با ورودی‌ها انجام می‌شود، مانند برگزاری جلسه، اقدام، سمینارها، بازجویی، دستگیری، آموزش و...

خروجی‌ها؛ خدمات جانبی - عرضه یا محصولات تولید شده در نتیجه فعالیت‌های یک پروژه هستند نمونه آن می‌تواند شامل آموزش ۱۵۰۰ مدیر، کارشناسان بخش‌های مختلف، اجرای اصول و مقررات رفتاری و ... باشد. پیامدها؛ تاثیرات یا نتایج فعالیت‌ها و خروجی‌ها هستند. پیامدها، منعکس کننده میزان جذب، گزینش یا استفاده از خروجی‌ها توسط کسانی است که گمان می‌رود از نتیجه یک پروژه نفع می‌برند؛ برای مثال، پیامدها، نشان دهنده تغییرات و سطح بالاتر اعتماد عمومی است. تاثیرات، پیامدهای طولانی مدت یک پروژه هستند؛ برای مثال اشاره به دستیابی به هدف. گاهی اوقات به تاثیرات به عنوان نتایج سطح بالاتر اشاره شده است. نمونه آن می‌تواند "کاهش سطح فساد" در کشور باشد. هیچ ابزار اندازه‌گیری یا شاخص فساد به تنهایی نمی‌تواند ادعای اندازه‌گیری "سطح فساد" را داشته باشد، بلکه می‌تواند جنبه‌ها و عوامل مختلف رابرای سطوح فساد (برای مثال، ادراک عمومی، آمار جرم و جنایت و ...) اندازه بگیرد.

۳. پژوهش‌های انجام شده در رابطه با موضوع پژوهش

۱. پژوهش انجام شده توسط نرگس رحیمیان (۱۳۹۳) با موضوع "بررسی فساد اقتصادی و راه‌های مبارزه با آن". نتایج این پژوهش نشان داد آنچه می‌بایست در برنامه‌ریزی برای مبارزه با فساد اقتصادی مورد توجه قرار گیرد، این است که پیشرفت و توسعه اقتصاد هر جامعه‌ای و در نتیجه توسعه جهانی در گرو داشتن اقتصادی سالم و عاری از فساد است. جامعه‌ای می‌تواند به استقلال اقتصادی دست یابد که سرمایه‌گذاران امنیت لازم برای سرمایه‌گذاری را داشته باشند تا بتوانند به رشد و توسعه کشور کمک کنند. بنابراین بررسی و توجه به فساد اقتصادی و راه‌های مبارزه با آن اهمیت می‌یابد.

۲. پژوهش انجام شده توسط سید محمد مهدی ساداتی (۱۳۹۴) با موضوع "معیارهای کارآمدی درون سازمانی نهادی مبارزه با فساد اقتصادی". این مقاله با روشی تحلیلی و تأکید بر سند مهمی مانند کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد و مقایسه آن با طرح تشکیل سازمان مبارزه با مفاسد اقتصادی، به ارائه مدلی جامع در مورد معیارهای کارایی درون سازمانی نهادهای مبارزه با فساد می‌پردازد. نتایج این پژوهش بیان می‌کند که: فساد بازتاب وجود نقص در دموکراسی، حقوق بشر و حکمرانی است؛ زیرا رابطه‌ای مستقیم میان کارآمدی نظام سیاسی و کارایی سازمان‌های مبارزه با فساد وجود دارد، به گونه‌ای که این نهادها می‌توانند نقش مهمی در جلب اعتماد عمومی به حاکمیت داشته باشند. از این رو، مبارزه با فساد از اولویت‌های اصلی تمامی کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه است. تجربه مبارزه با فساد حاکی از نهادینه شدن مبارزه با آن در قالب ایجاد سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیر دولتی می‌باشد.

۳. پژوهش انجام شده توسط سلیمان پاک سرشت و زین العابدین افشار (۱۳۹۶) با موضوع "ارزیابی تئوری برنامه سیاست‌های ضد فساد در ایران بعد از انقلاب اسلامی" نتایج این بررسی حاکی است که در دوره بعد از انقلاب، به طور کلی، هفت سیاست یا برنامه ضد فساد، وجود داشته است. هر یک از این سیاست‌ها، براساس تئوری برنامه نهفته و مندرج در آنها معطوف به تحقق پیامد خاصی و، از آن طریق، تأثیر بر کاهش فساد بوده است. برنامه‌ها شامل از بین بردن فرصت فساد، بازدارندگی و مجازات، شفافیت و جریان آزاد اطلاعات، آزادسازی و انحصارزدایی، تنظیم امور بودجه‌ای و مالی، آشکارگی و حساب‌کشی، برنامه اصلاح نظام اداری، شایسته‌سالاری و فرهنگ سازمانی است. همچنین نتایج نشان می‌دهد خصوصی‌سازی به عنوان یک مداخله فعال در فضای اقتصادی

کشور، نتوانسته است مکانیزم رقابت و انحصارزدایی را فعال کند. فضای کسب و کار نامناسب و نبود آزادی اقتصادی مکفی بستری است که مکانیزم رقابت نتوانسته است در آن رشد کند. حاصل عقیم ماندن مکانیزم رقابت در لا به لای بستر فعالیت خود، کاهش نیافتن فساد است.

۴. مروری بر ادبیات نظری

با آنکه مدیریت راهبردی سرشار از ادبیات مربوط به ارزیابی است، اما مفهوم "ارزیابی راهبردها" در سازمان مبارزه کننده با فساد اقتصادی در ایران چندان مورد توجه قرار نگرفته است. بر اساس بررسی‌های انجام شده توسط محققان، می‌توان مدعی شد که امروزه موضوع ارزیابی راهبردی سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی و اداری از مباحث جدید علم مدیریت است و در این زمینه کار عمیق و برجسته تئوریک (نظری) و علمی - کاربردی که بتوان از آن برای ارزیابی دستگاه‌های امنیتی و سیاسی در ایران، به خصوص دستگاه‌های مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی مبارزه کرد، صورت نگرفته است. همچنین الگوهایی که تاکنون در داخل و خارج از کشور در موضوع ارزیابی راهبردی ارائه شده اند، به طور عمده مباحث تجاری، اقتصادی، مالی، شیمیایی و صنعتی را مورد توجه قرار داده‌اند. لذا در حوزه مدیریت راهبردی یا کارکردهای مدیریت راهبردی مانند برنامه‌ریزی راهبردی و ارزیابی راهبردی مبارزه با فساد اقتصادی تحقیق علمی صورت نگرفته و این موضوع دچار فقر علمی جدی است. مدیریت راهبردی چون بر تبادلی و روابط متقابل بین سازمان و محیط تاکید دارد و هدف آن ایجاد یک رابطه مناسب بین این دو عامل است، از جمله مفاهیم و ابزارهایی بوده است که برای این منظور در سازمان‌های مختلف، از جمله در سازمان‌های مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی مختلف مورد عنایت جدی مدیران ارشد و عالی و صاحب نظران قرار گرفته است. در این راستا ارزیابی راهبردی آخرین گام در فرآیند مدیریت راهبردی است که به منظور کمک به مدیران ارشد و عالی برای ارزیابی راهبردی و هدایت آن به سوی اهداف از پیش تعیین شده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵. ادبیات نظری ارزیابی

آنچه در این پژوهش مورد نظر بوده ارزیابی فعالیت‌های نهادهای مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران است. در یک نگاه کلی به ادبیات نظری ارزیابی، می‌توان گفت، الگوهای ارزیابی راهبردی در دو دسته قرار می‌گیرند:

- ارزیابی نتیجه محور

- ارزیابی پیامد محور

در ارزیابی نتیجه محور، شاخص‌هایی مانند ورودی‌های یک برنامه (برای مثال، نیروی انسانی و...) خروجی‌های یک برنامه (تعداد دستگیر شده‌ها، تعداد پرونده‌های فساد و...) و کارایی برنامه‌ها مورد تاکید است، در حالیکه در ارزیابی پیامد محور به طور اصولی پرسش دیگری مطرح می‌شود که صرف نظر از اعداد ورودی و خروجی، اجرای این راهبرد چه پیامدی را برای این جامعه به ارمغان آورده است؟ این نوع ارزیابی متضمن این پرسش است که زمانی که خروجی‌های یک برنامه وارد اجتماع شدند، چه پیامدهایی را از این خروجی‌ها برای جامعه به دست می‌آید؟ پیامدها چیزی نیستند که برنامه یا سازمان خودش انجام داده باشد بلکه نتایجی هستند که راهبرد یا سازمان به بار خواهد آورد. پیامدها، منافع احتمالی هستند که یک راهبرد یا خط مشی تمایل دارد آن را محقق سازد. بعضی از اندیشمندان، پیامدها را به پیامدهای واسطه‌ای و نهایی تقسیم بندی می‌کنند. این تقسیم‌بندی در آنجا عینیت می‌یابد که گاهی تعیین روابط علت و معلولی بین خروجی‌ها و پیامدهای نهایی دشوار است و از شاخص‌های واسطه‌ای استفاده می‌شود. به بیان دیگر، در بعضی مواقع، نمی‌توان پیامدها را به طور مستقیم اندازه‌گیری کرد. در چنین شرایطی، از طریق متغیرهای واسطه، این ارتباط برقرار می‌شود. برخی مانند برمن معتقدند، نباید خطی مشی و راهبرد را ارزیابی کرد، بلکه باید اجرا را ارزیابی کرد (برمن، ۱۹۸۰، ص ۵۱). به طور کلی ارزیابی، فرصتی برای تعیین اثرات و یادگیری از تجارب گذشته به منظور ساخت آینده و پیشرفت‌های آتی در خط مشی گذاری و اجرای آن خواهد بود (4). abelson، 2004، p) همچنین به اعتقاد بسیاری از افراد، ارزیابی اجرای یک نیاز قانونی است، اما در اصل ارزیابی راهی برای اثربخشی، بهبود و توسعه راهبرد، خدمت رسانی، اطمینان از تحقق نیازها و استفاده از ظرفیت‌های موجود است. هسته اصلی خط مشی گذاری مدرن، ارزیابی است که می‌تواند به اثر بخشی و کارایی خدمت رسانی منجر شود (کمیسیون برابری و حقوق انسانی، ۲۰۰۹، ص ۶).

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت، ارزیابی راهبرد باید از حالت حاشیه‌ای و جانبی بودن به یک ضرورت تبدیل شود. ظرفیت سازی برای ارزیابی کاری دشوار است، زیرا حافظه اجتماعی برای استفاده از تجارب گذشته و آموختن از آنها در آینده وجود ندارند (abelson، 2004). با توجه به تحقیقات صورت گرفته و منتشر شده، معیار و راهکار مشخصی برای تعیین ساختار اهداف و سنجه‌های کلیدی سازمان و برقراری رابطه علت و معلولی بین آنها در قالب نقشه راهبرد و در نتیجه، ارائه نقشه راهبرد،

ارائه نشده است (Bakh & Malmi، 2005). از سویی دیگر، یکی از مهمترین و کلیدی‌ترین مسائل موجود در نقشه راهبرد و داشبوردهای عملیاتی، این است که سنجه‌های مورد نظر در اهداف استراتژیک، ترکیبی از سنجه‌های کمی و کیفی هستند. به عبارت دیگر، برخی از این سنجه‌ها/اهداف، باید از داده‌های تاریخی و عملیاتی استفاده کنند و برخی دیگر نیازمند ارزیابی‌های کیفی هستند باید گفت، به دلیل پیچیدگی در بهره‌گیری از این داده‌ها و زمان بر بودن شناسایی و استخراج آنهاست که استفاده از دانش و تخصص افراد به پیشبرد مسئله طراحی و تدوین نقشه راهبرد، کمک می‌کند. ارزیابی و کنترل راهبردی نامناسب را یک دلیل عمده برای شکست مدیریت راهبردی در برخی از شرکت‌ها دانسته‌اند. سازمان‌های راهبرد محور از یک فرآیند "دو حلقه‌ای" استفاده می‌کنند که مدیریت بر بودجه را با مدیریت بر بودجه را با مدیریت راهبرد، یکپارچه می‌کند. یک سیستم گزارشگری مبتنی بر ارزیابی متوازن این امکان را می‌دهد که پیشرفت‌های حاصل در زمینه اجرای راهبرد تحت کنترل قرار گیرد و در صورت لزوم اقدام‌های اصلاحی انجام شود. معیارهای ارزیابی متوازن محور اصلی فرآیند فراگیری راهبردی قرار می‌گیرد که فرآیند کنترل عملیات را با فرآیند یادگیری و کنترل مدیریت استراتژیک پیوند می‌دهد (کاپلان و نورتن، ۱۳۹۳، ص ۳۸۹). ارزیابی به هنگام راهبردها می‌تواند مدیریت را از وجود مسائل و مشکلات دامن گیر نهادها آگاه سازد تا پیش از آنکه وضع وخیم شود، اقدام‌های اصلاحی به عمل آید. می‌توان ارزیابی‌های مسئول را شامل سه فعالیت پایه‌ای دانست. (۲۰۰۰، دامپد).

۱. بررسی مبانی اصلی راهبردهای نهادهای مسئول.
۲. مقایسه نتیجه‌های مورد انتظار با نتیجه‌های واقعی.
۳. انجام اقدام اصلاحی به منظور کسب اطمینان از تطابق عملکردها باراهبردهای پیش بینی شده. ارزیابی موفقیت‌آمیز راهبرد بر پایه این واقعیت قرار دارد که نتیجه عملیات نهادهای مسئول در زمان مقرر بر اساس طرح و نقشه اولیه و به صورتی مناسب بر مبنای شاخص‌های کلیدی سنجش موفقیت CSF هر نهاد ارائه شود.

ارزیابی راهبردها، کاری بسیار حساس و پیچیده است. تاکید به بیش از حد بر ارزیابی به احتمال پر هزینه خواهد بود، زیرا گاهی مانند یک ضد حمله عمل می‌کند. به هر اندازه که سعی شود رفتار دیگران مورد ارزیابی قرار گیرد، میزان کنترل بر آنها کمتر خواهد شد. از این رو، برای حصول اطمینان از انطباق عملیات نهادهای مسئول باید راهبردها را ارزیابی کرد. نوع دیگری از ارزیابی به انتخاب بین راهبردهای مختلف

می‌پردازد. می‌توان این نوع ارزیابی و مسئله ارزیابی راهبردها را ماهیتاً به عنوان یک مسئله چند شاخصه در نظر گرفت، زیرا تصمیم‌گیری در خصوص راهبردها، مسئله‌ای است که شاخص‌های گوناگونی برای ارزیابی آن تصور می‌شوند. در این مقوله، روملت، شاخص هماهنگی راهبرد با اهداف سازمان، هدایت منابع سازمان به سوی امور اصلی، حل مسائل فرعی‌تر در کنار مسائل اصلی به وسیله راهبرد و جلب رضایت ذی‌نفعان را به عنوان شاخص‌های ارزیابی راهبردها معرفی کرد. رحمان سرشت، شاخص‌های تناسب پذیری با محیط فعالیت، تناسب‌پذیری با منابع انسانی، تناسب‌پذیری فرهنگی، قابلیت پذیرش از لحاظ سودآوری، قابلیت پذیرش از لحاظ ریسک، قابلیت پذیرش از لحاظ رضایت گروه‌های ذی‌نفع، امکان‌پذیری از لحاظ منابع، امکان‌پذیری از لحاظ تدارکات و امکان‌پذیری از لحاظ واکنش مناسب رقبا را برای ارزیابی راهبردها معرفی کرد. جانسون، شاخص‌های پایداری، هماهنگی، مزیت و امکان‌پذیری را برای ارزیابی راهبردهای معرفی کرد. جانسون شاخص‌های پایداری، هماهنگی، مزیت و امکان‌پذیری را برای ارزیابی راهبردها مطرح کرد. از سوی دیگر، رایبسون و پیرز، معیارهای نقش راهبردهای گذشته سازمان، سازگاری با محیط، ریسک، ملاحظات سیاسی داخلی، زمان و عکس‌العمل رقبا را برای انتخاب راهبردهای سازمان تعیین کردند. برخی دیگر از شاخص‌های معرفی شده برای ارزیابی راهبردها در جدول، آورده شده‌اند. روش درخت تصمیم نیز راهبردها را به لحاظ سازگاری با شاخص‌های از پیش تعیین شده مورد ارزیابی قرار می‌دهد و رتبه‌بندی می‌کند، با این تفاوت که در این روش، در هر مرحله برخی گزینه‌ها حذف می‌شوند تا موارد نهایی باقی بمانند. روش سناریو با در نظر گرفتن و پیش‌بینی موقعیت‌های آینده، به حذف راهبردهایی می‌پردازد که با هیچ‌یک از موقعیت‌ها تطابق ندارند. این روش به طور اساسی، کیفی است و شیوه‌ای ساخت یافته را برای ارزیابی ارائه نمی‌دهد. همچنین ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM) با بررسی امکان‌پذیری و پایداری گزینه‌های استراتژیک در مواجهه با شرایط محیطی و وضع موجود سازمان، به ارزیابی و اولویت‌بندی راهبردها می‌پردازد.

جدول ۲- برخی شاخص‌های ارزیابی راهبردها

ردیف	مدل	شاخص‌ها
۱	ونیسل و لورانچ	تأثیر بر سهم بازار ☐ زمان ☐ سودآوری ☐ قابلیت اجرا ☐ منابع مورد نیاز سازمانی ☐
۲	هریسون و جان	کاکرد راهبرد ☐ قابلیت ماندگاری ☐ ریسک ☐ پذیرش ذی‌نفعان ☐ به‌کارگیری منابع مادی و انسانی ☐
۳	نیلور	ثبات کارکرد مزیت رقابتی ☐ برهم‌افزودگی ☐ ریسک ☐
۴	ابراهیمی‌نژاد	انتظار در دسترس بودن ☐ دستیابی به پاسخ‌های مورد نظر ☐ ریسک ☐ قابلیت پذیرش ☐ کیفیت رضایت بخش منابع اجرای راهبرد ☐

در مجموع، نمی‌توان گفت که یک راهبرد ویژه به صورت منحصر به فرد، مطلوب است یا حتی نمی‌توان تضمین کرد که کارساز خواهد بود، اما می‌توان برای شناسایی موارد ضعف اصلی آن را ارزیابی کرد. از این رو، یکی از گام‌های فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی در مبارزه با فساد اقتصادی، شناسایی فنون تحلیل و سنجش خاص فعالیت‌های ضد فساد اقتصادی است تا در مرحله تدوین و تنظیم برنامه‌ها و بکارگیری آنها در مرحله پایانی فرآیند یاد شده، امکان ارزیابی، کنترل و بازخورد نتایج برای تصمیم‌گیری در مورد راهبردها فراهم شود. ارزیابی راهبردها، از این رو که نهادهای مسئول با محیط پویا روبرو هستند، اهمیت زیادی دارد. در این محیط اغلب، عوامل اصلی محیط داخلی و خارجی نهادها به سرعت و به شدت تغییر می‌کنند. موفقیت امروز نمی‌تواند موفقیت فردا را تضمین کند. یک سازمان نباید روی موفقیت‌های کنونی درجا بزند. ارزیابی از این بابت دشوارتر شده است که افزایش سرسام آور پیچیدگی در عوامل متنوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی محیطی و سرعت بسیار بالایی منسوخ شدن برنامه‌ها و حتی بهترین آنها، جلوه بارزتر و نقش حساس تری در پیشبرد هدف‌های استراتژیک یافته است. به همین دلیل سازمان‌های مقابله کننده با فعالیت‌های پنهانی همانند فساد یا مسائل امنیتی و اطلاعاتی به دلیل پیچیدگی و پنهان کاری آن مستلزم داشتن الگویی مناسب برای ارزیابی راهبردها با ویژگی‌های خاص سازمان‌های خود است. برای نمونه سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا از الگوی ارزیابی متوازن برای ارزیابی سیستم اطلاعات منابع انسانی HRIS خود استفاده کرده است. این سازمان ۶ معیار را برای موفقیت ارائه داده است: ۱- ارائه به موقع برنامه جدید و بودجه، ۲- انجام فعالیت‌ها مطابق توافق برنامه، ۳- حفظ سیستم بالا و استانداردهای عملکرد، ۴- کاهش وابستگی به سیستم‌های قدیمی، ۵- رضایت مشتری و ۶- رضایت کارمند.

۶. ضرورت و اهمیت ارزیابی

اگرچه ده‌ها کشور راهبرد مبارزه با فساد را ارائه داده‌اند، اما تعداد کمی از آنها، روش اجرای موثری از جمله یک طرح عملی با نقش‌ها و مسئولیت روشن ارائه کرده‌اند. علاوه بر این، ساخت عناصر ارزیابی و جمع‌آوری داده‌ها در تنها چند راهبرد در مرحله طراحی ارائه شده است. بسیاری از کشورها با چالش تعریف شاخص قابل سنجش، با دستورالعمل‌های اجرا و سازو کار ردیابی، به منظور تعیین اینکه آیا اهداف تحقق یافته‌اند یا خیر، مواجه هستند. ارزیابی راهبرد، شاخص‌ها و معیارهای مناسبی برای راهبردپردازی ارائه می‌دهد. نظام بازخورد توانایی یادگیرنده بودن فرایند راهبردپردازی و زمینه‌های

راهبردپردازی بهتر را تقویت می‌کند. در این بین، نکاتی در فرایند ارزیابی مورد توجه قرار گیرد:

- فرایند نظارت و ارزیابی هرگزینه و هر راهبرد باید شرح داده شوند.
 - معیارها باید خاص، قابل اندازه‌گیری و سنجش، دست‌یافتنی و مطابق با زمان باشند.
 - مسئولان و مجریان نظارت و ارزیابی هر راهبرد باید تعیین شوند.
 - دوره‌های زمانی ارزیابی و چگونگی گزارش‌دهی شرح داده شود.
 - حد نصاب موفقیت برای هر راهبرد به طور دقیق تعریف شود.
 - چالش‌های اجرا و ارزیابی راهبرد شناسایی و راه حل مناسب اندیشیده شود.
 - منابع انسانی مورد نیاز تحت آموزش قرار گیرند و مهارت لازم را در مورد ارزیابی راهبرد بیاموزند
 - سازوکار دریافت بازخوردها ایجاد شود و بازخوردهای دریافتی مورد بررسی قرار گیرد.
- به رغم تاکید فزاینده درباره مبارزه با فساد، بسیاری از تلاش‌ها در این زمینه به دلایل زیادی شکست خورده‌اند. شواهد موجود "سیار مایوس‌کننده" است. بیشتر طرح‌های مبارزه با فساد به نوعی با شکست مواجه بوده‌اند و به جز یکی، دومورد استثنا، نا امید کننده بوده است. سیاست‌های ضدفساد در بسیاری از کشورها موفق نبوده است. تلاش ضدفساد بین‌المللی در آفریقا شکست خورده است. به طور خلاصه، برخی محققان معتقدند، شواهدی وجود دارد که سیاست‌ها و سازوکارهای مبارزه با فساد اغلب و برخی اوقات شکست مفتضحانه‌ای را شاهد بوده‌اند. یکی از دلایل، عدم تناسب بین اولویت‌بندی اهداف کوتاه مدت و اهداف بلندمدت تر است که اولی به سمت دستیابی به اهداف مشخصی بوده که در مبارزه با فساد اقتصادی بدست می‌آیند و به ریشه‌های شکل دهنده فساد اقتصادی توجه چندانی نمی‌کنند و دومی؛ به اصلاح شدید ساختارها در سیستم می‌پردازد. یک راهبرد مدبرانه درباره اصلاح ساختار مبارزه با فساد، نیازمند داشتن افق تصمیم‌گیری بلند مدت و درک روشنی از تغییرات اساسی بوده که ممکن است در آینده به وجود آیند. این راهبرد باید در حداقل زمان ممکن، در نسل بعد و نه در نسل کنونی اجرا شود.

۷. مراحل ارزیابی راهبرد

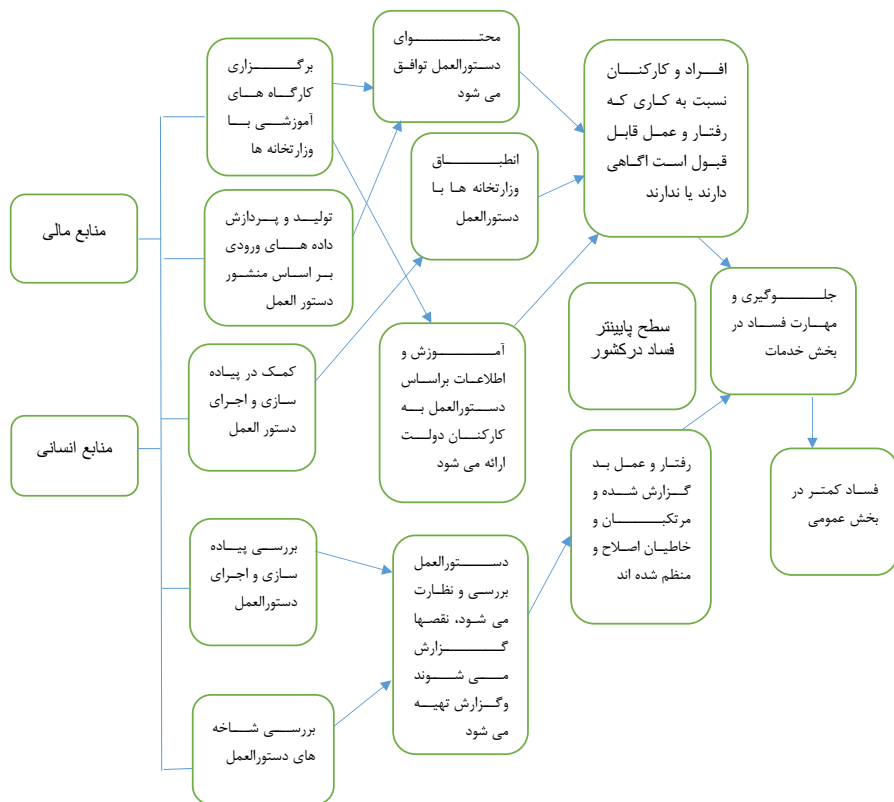
کارکنان سازمان ضدفساد در نقش ارزیابی باید همراه با سیاست‌گذاران برای مدیریت فرایند ارزشیابی مسئول باشند. شرایط متعددی، ارزیابی سازنده را تسهیل می‌کند. ابتدا، انتظارات برای یک سازمان ضدفساد (اداره مبارزه با مفاسد) باید کاملاً از همان ابتدا در معیارهای مشخص شده به منظور موفقیت آن ترسیم و باید معین شود که آیا سازمان ضدفساد دارای منابع لازم و اختیارات برای پاسخگویی به این شاخص

هست یا خیر. سازمان ضد فساد باید مطمئن شود که منطق علت، نتیجه یا تئوری تحول می‌تواند ایجاد شود. دوم، تلاش‌ها باید در درجه اول با هدف اندازه‌گیری نتایج به جای خروجی‌ها و فعالیت‌هایی که تاثیر کمتری را نشان می‌دهد، باشد. سوم، مهم است که ارزیابی را با تعدد شاخص‌ها سنگین و زیاد نکنیم. چهارم، سازمان‌های ضد فساد باید به یاد داشته باشند که ارزیابی‌ها از روش شناختی‌های ترکیبی سود می‌برند و باید از هر دوشاخص کمی و کیفی استفاده کنند. در نهایت، ارزیابی‌های باید برای بررسی دقیق عمومی در دسترس باشند. گرفتن بازخوردها از شهروندان، سیاست‌گذاران و دیگر ذینفعان برای ارتقای اعتبار شاخص‌های انتخاب شده و در نهایت، کیفیت کار سازمان‌های ضد فساد مهم است.

۸. طراحی و تنظیم مدل منطقی / تئوری (نظریه) تحول سازمان ضد فساد

یک نظریه منطقی، منسجم و سازگار و ثابت تحول زیربنایی مداخلات سازمان ضد فساد باید پیش از انجام هر گونه ارزیابی شکل گیرد. این مساله می‌تواند در یک الگوی مدل منطقی یا زنجیره نتایج نشان داده شود. این، می‌تواند یکی از بخش‌های اساسی ساختار روش ارزیابی تاثیر باشد. می‌توان گفت، سازمان‌ها، برنامه‌ها را برای رسیدن به تاثیر یا تاثیرات مطلوب اجرا می‌کنند. برنامه‌ها از ورودی‌ها و فعالیت‌هایی که به خروجی‌ها منجر می‌شود، استفاده می‌کنند. خروجی‌ها باید به نتایج مطلوب منتهی شوند از این رو در بلند مدت نتایج در تاثیرات منعکس خواهد شد. در نمودار ۸، این گونه استنباط می‌شود که روابط بین تمام داده‌های ورودی، پردازش‌ها، فعالیت‌ها، اطلاعات خروجی، نتایج و تاثیرات سازمان‌های ضد فساد باید براساس اصل منطقی باشد. چنانچه محصولات خروجی تولید شود که با نتایج هیچگونه هماهنگی و مطابقتی نداشته باشند، همه آن‌ها یا بیهوده و بدون استفاده هستند یا اینکه مدل و الگوی طراحی شده صحیح نیست. این اصل و مفهوم منطقی هماهنگ و یکسان در پشت تمام چهارچوب‌ها و بخش‌های درست طراحی شده در نمودار قرار گرفته اند که عبارتند از:

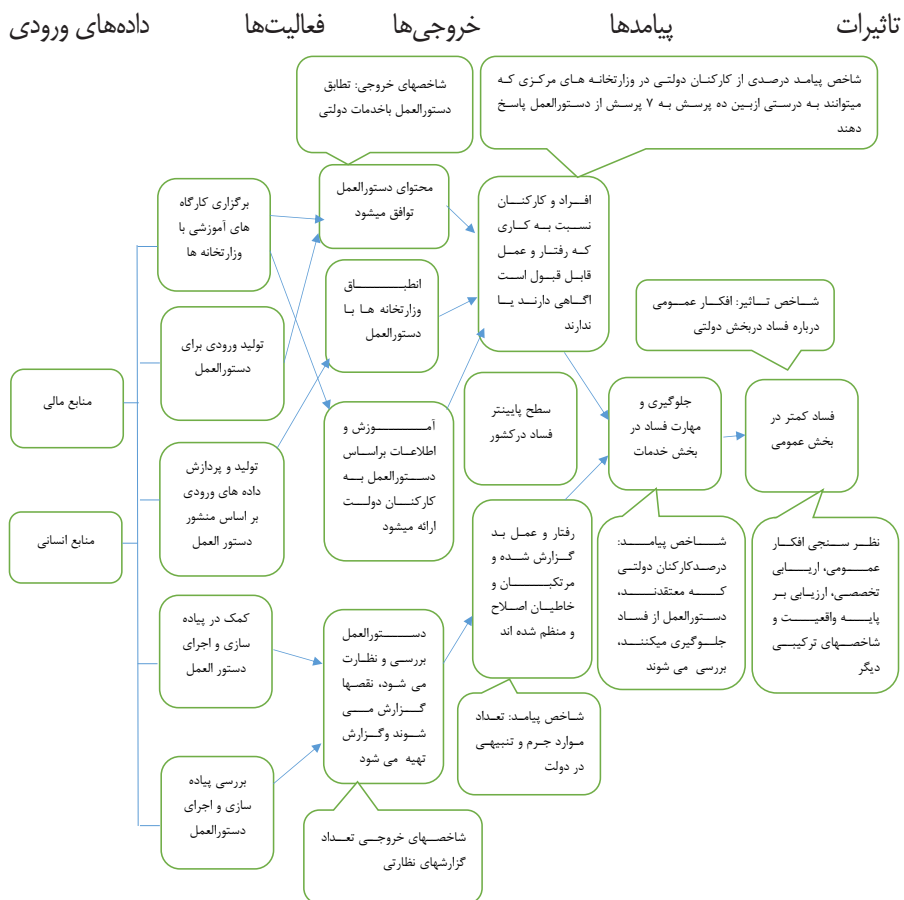
خروجی‌ها به نتایج منجر می‌شوند (اهداف خورد) و نتایج به تاثیر (اهداف کلام) منجر می‌شوند. در مواردی که یک مدل و الگوی منطقی در مکان و موقعیت خود قرار نگرفته باشد، ممکن است ارزیاب یک مدل و الگوی منطقی جایگزین را طراحی و آن را براساس همان موقعیت تصویب و ارزیابی کنند. ممکن است طراحی چندین مدل و الگوی منطقی برای یک سازمان ضد فساد، ضروری باشد که این موضوع نشان از آن دارد که سازمان‌های ضد فساد اغلب دارای کارکردهای چندگانه و اهداف مختلف هستند. یک الگوی فرضی در زیر ارائه شده است که نشان می‌دهد چگونه مدل سازمان ضد فساد در زمینه پیاده‌سازی، اجرا و اقدام‌ها در بخش عمومی عمل می‌کند.

این الگوی منطقی نشان می‌دهد که چگونه کار براساس دستورالعمل می‌تواند به تاثیر مطلوب و فساد کمتر منجر شود. چندین فرضیه در مورد نظریه تحول می‌تواند مورد پرسش قرار گیرد؛ برای مثال، معلوم نیست که آگاهی از استانداردها به منظور رفتار و عمل مناسب و آگاهی از جرمه‌های تخلف، در حقیقت، باعث ترس مردم از فساد شود. این موضوع چهارچوبی بسیار خاص است. هرچند، ترسیم فرضیه در یک نظریه تحول روشن، این امکان را می‌دهد که فرضیه مورد آزمایش و امتحان قرار بگیرد. هیچ مدل و الگوی استاندارد برای یک نظریه تحول معتبر وجود ندارد، اما در اصل و قانون، نظریه تحول آن باید سازوکارهای نظارت و مداخله را منعکس کند، همچنین نظریه تحول باید امکان توسعه‌پذیری را در یک روش مشارکتی و توافق بین ذی نفعان داشته باشد. زمانی که مدل منطقی ساخته و نظریه تحول ترسیم شده ممکن است تصمیم بگیرند که کدام پارامترهای کلیدی ارزیابی شود. شاخص‌ها می‌توانند برای هر پارامتر کلیدی ایجاد شوند و مدل منطقی کار را برای شناسایی اینکه آیا شاخص‌ها در خروجی، پیامد یا سطح تاثیر هستند یا خیر آسان شود. نمودار شماره ۹، نمونه شاخص‌هایی را که با سطوح مختلف از مدل منطقی مرتبط هستند، نشان

می‌دهد. توجه داشته باشید که بسته به سطوح نتیجه، شاخص‌ها برای مداخله خاص هستند (در این مورد، اجرای یک دستورالعمل)، اما در سطح تاثیر کلی تر و برای مداخله، با دقت کمتر نتیجه خواهد داد. بنابراین، هنگام ارزیابی یک سازمان مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی نمی‌توان تنها شاخص‌های تاثیر را اندازه‌گیری کرد، زیرا این مسائل نشان نمی‌دهد که تاثیر و مداخله موفقیت‌آمیز یک سازمان ضد مفاسد اقتصادی یا یک اتفاق خارجی یا سازمانی دیگر تحت تاثیر قرار گرفته است. در نمودار شماره ۹، یکی از شاخص‌های تاثیر این است که آیا کاربران خدمات عمومی نظر مثبت‌تری در مورد سطح فساد در بخش دولتی دارند یا خیر. این شاخص می‌تواند مثبت باشد، زیرا دولت تنها یک خط مستقیم گزارش‌دهی جدید راه‌اندازی کرده است که نمی‌تواند با دستورالعمل انجام دهد. اگر ما تنها شاخص‌های پیام‌دهی را اندازه‌گیری کنیم، آیا می‌توانیم متوجه شویم دستورالعمل کمکی برای کاهش سطوح عمومی فساد است یا خیر؟

نمودار ۹- نظریه تحول بر اساس شاخص‌ها

نیاز به شاخص‌های خاص که برای مداخله ویژه هستند، همچنین مستلزم آن است که شاخص‌ها در سطح پروژهای یا سازمانی ایجاد و داده‌ها جمع‌آوری شده باشد. شاخص‌های جهانی مانند CPI، برآوردهای سیاست‌های کشورها و ارزیابی سازمانی بانک جهانی (CPIA) و شاخص‌های حکمرانی جهانی موسسه بانک جهانی (WGI) برای این منظور کافی نیستند.

۹. وجوه نقشه راهبرد

نقشه راهبرد تعریف دقیقی از وجوه مختلف سازمانی و نحوه تعامل بین وجوه ارائه می‌دهند. نقشه راهبرد چهارچوبی فراهم می‌کند تا نشان داده شود چگونه راهبردهای سازمان دارای‌های نامشهود را به فرآیند خلق ارزش مرتبط می‌سازد. در این الگو، فرآیندها و زیر فرآیندهای سازمانی به صورت دقیق تعریف و نتایج قابل دستیابی از هر یک از فرآیندها در دو بخش مشتریان و مالی ارائه می‌شود. همچنین منابع ضروری برای تحقق هر یک از فرآیندها و زیر فرآیندهای سازمانی در سه سطح انسانی، سازمانی و اطلاعاتی تعیین شده‌اند. بدین ترتیب، می‌توان مشخص کرد که برای دستیابی به اهداف مورد نظر در دو بخش مالی و مشتریان چه فرآیندها و زیر فرآیندها و همچنین منابع سازمانی نقش کلیدی می‌یابند. نقشه راهبرد به سازمان امکان می‌دهد تا آرمان و راهبردهای خود را به سمت تدوین یک چهارچوب جدید سوق دهد. چهارچوبی که راهبرد سازمان را برای حرکت به سوی اهداف و شاخص‌های انتخاب شده به طور کامل بیان می‌کند. در نقشه راهبرد به جای تاکید بر ابزارهای کنترل مالی که چندان تاثیری در هدایت تصمیم‌گیری‌های بلند مدت کارکنان ندارند، از اندازه‌گیری به عنوان یک زبان جدید برای بیان عناصر کلیدی در دستیابی به راهبرد استفاده می‌کنند. استفاده از اندازه‌گیری برای دستیابی به راهبرد بسیار ضروری است، در حالی که نقشه راهبرد شاخص‌های مالی را هم در می‌گیرد، در عین حال آنها را به سه منظر متمایز دیگر تکمیل می‌کنند: مشتری، فرآیندهای داخلی و یادگیری و رشد.

نقشه راهبرد ابزار است که بین راهبرد مورد نظر سازمان و فرآیندها و سیستم‌هایی که به پیاده‌سازی راهبرد کمک می‌کنند، ارتباط برقرار می‌کنند. این ابزار کارکنان سازمان یک نگاه مستقیم و روشن می‌دهد تا بدانند چگونه فعالیت‌هایشان به اهداف جامع سازمان متصل می‌شود و آنها را برای انجام بهتر اقدام‌هایشان هماهنگ می‌کند. به اعتقاد مبدعان کارت امتیازی متوازن، بهترین راه ترسیم نقشه راهبرد استفاده از رویکرد بالا به پایین است. این رویکرد با بررسی هدف و مقصد سازمان آغاز می‌شود و به ترسیم راه‌های دستیابی به مقصد مورد نظر می‌پردازد. در این راستا، مدیران ارشد سازمان باید ابتدا

به بررسی بیانیه ماموریت و ارزشهای محوری پردازند (چرا این سازمان وجود دارد و این مجموعه به چه چیزی معتقد است). سپس، مدیران با در دست داشتن این اطلاعات می‌توانند به تدوین چشم‌انداز یا همان چیزی که سازمان می‌خواهد در راستای فلسفه وجودی خود باشد، اقدام کنند. این چشم‌انداز باید تصویر روشنی از هدف کلی سازمان را ارائه دهد. مانند کارت امتیازی متوازن، نقشه راهبرد هم برای شرکت‌های انتفاعی مفید است و هم برای سازمان‌های دولتی و غیر انتفاعی کاربرد دارد و از آنجا که منظرهای چهارگانه آن با توجه به زمینه فعالیت سازمان مورد نظر قابلیت تغییر (کاهش/افزایش) دارد، از این رو، می‌توان برای سازمان‌های غیر انتفاعی منظر مشتری را به عنوان منظر نخستین در نظر گرفت. از این رو، برای تدوین نقشه راهبردی الگوی استاندارد وجود دارد که این الگو مانند کارت امتیازی متوازن دارای ۴ منظر مجزای مالی، مشتری، فرآیندهای داخلی و منظر یادگیری و رشد است.

۱۰. بحث و نتیجه‌گیری

مدیران هر سازمان می‌توانند پس از مرحله تدوین راهبرد، با توجه به ماهیت و زمینه سازمان خود، نقشه متناسب با سازمانشان را ترسیم کنند. ملاحظه می‌شود که الگوهای ارزیابی دستگاه‌ها و سازمان‌ها و کارکنان براساس نگرش نوین در مقایسه با نگرش سنتی تفاوت‌هایی اساسی در ابعاد مختلف دارد. پیامد وجود نظام ارزیابی مبتنی بر دیدگاه نوین، بهبود کارکرد و در نهایت، اثر بخشی فعالیت‌های سازمان است. در صورتی که سازمان‌های دولتی با تمام وجود احساس کنند که اهداف اساسی مرتبط با انجام ارزیابی در راستای رشد، توسعه و بهبود عملکرد و فعالیت‌های آن‌هاست و پدیده قضاوت و مچ‌گیری در آن جایگاهی ندارد، در این صورت، سازمان‌ها و کارکنان خود به استقبال برقراری نظام ارزیابی می‌روند و به طور مرتب برای بهبود سازوکارهای آن می‌کوشند. برآیند این تلاش‌ها ایجاد نظام خود ارزیابی در سازمان‌هاست که پیامد وجود چنین نگرشی، رشد، توسعه و بهبود عملکرد و در نهایت تحقق اهداف سازمانی خواهد بود (تبرسا، ۱۳۷۸، ص ۶). مدل ارزیابی از جمله ابزارهای ضروری مدیریت برای تبدیل راهبرد مورد نظر به راهبرد محقق شده هستند. این مدل‌ها توجه به تحقق هدف را در کسب و کار و افراد افزایش می‌دهند و نظام ارزیابی، راهبردها را به عنوان برنامه‌ها در نظر می‌گیرد و به مدیران این امکان را می‌دهد تا نتایج را اندازه بگیرند و با برنامه‌های سود از پیش تعیین شده و اهداف عملکرد مقایسه کنند. مدیران نمی‌توانند بدون نظام ارزیابی راهبردها درباره تحقق راهبردهای مورد نظر قضاوت کنند، اما تطبیق اینکه کدام مدل می‌تواند مناسب سازمانی

با ویژگی‌های سازمان ضد فساد اقتصادی در جمهوری اسلامی باشد، نیازمند تحقیق خاص خود است. نتیجه آنکه برای بررسی وضعیت تحقق راهبردهای ضد فساد در جمهوری اسلامی ایران، الگوهایی برای سنجش تحقق راهبردهای سازمان‌های ضد فساد باید ایجاد شود که از مجموع مدل‌ها و سطوح ارزیابی بتوان وضعیت موجود را برآورد کرد، به خصوص آنکه حتی با راه‌اندازی سازمان مبارزه با جرایم اقتصادی در صورت عدم طراحی مدل ارزیابی، سازمان مذکور موفق نخواهد بود.

منابع

۱. ابن‌الرسول، سید اصغر (۱۳۹۱)، ارزیابی عملکرد سازمان‌های تحقیقاتی وزارت صنایع دفاع، پایان‌نامه دکتری مهندسی صنایع، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۲. افتخاری، حمید (۱۳۸۱)، ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها و راهبردها، مجموعه مقالات همایش چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران.
۳. آذری، مصطفی و ایلناز ابراهیمی (۱۳۸۷)، آسیب‌شناسی فساد، همایش سلامت اداری، موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
۴. بازرگان، عباس و همکاران (۱۳۷۹)، رویکرد مناسب ارزیابی درونی برای ارتقای مستمر کیفیت گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، دوره جدید سال پنجم.
۵. بازرگان، عباس (۱۳۷۴)، ارزیابی درونی دانشگاهی و کارکرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۳ و ۴.
۶. تانزی، ویتو (۱۳۸۷)، فساد در جهان: دلایل، پیامدها، گستره و راه درمان، ترجمه ایلناز ابراهیمی، موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
۷. تانزی، ویتو، (بهمن و اسفند ۱۳۸۷)، مسئله فساد، فعالیت‌های دولتی و بازار آزاد، ترجمه بهمن آقایی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۴۹ و ۱۵۰.
۸. جهاد دانشگاهی تهران (۱۳۸۱)، مهندسی مجدد، مدل تعالی بهبود عملکرد و افزایش بهره‌وری سازمان‌ها، مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت عملکرد.
۹. دادگر، حسن (۱۳۹۲)، فساد مالی: عوامل و راهکارهای خلاصی، موسسه دانش و اندیشه معاصر.
۱۰. دلیرپور، پرویز (تیر ۱۳۸۹)، بررسی ساختارها و قواعد حقوقی مبارزه با فساد در چند کشور آسیایی،

دانش ارزیابی، سال سوم، شماره ۲۰

۱۱. دیوید، فرد، آر(۱۳۸۵)؛ مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارساییان و محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۱۲. رازانی، عبدالمحمد(۱۳۸۱)، الگوهای بین‌المللی ارزیابی عملکرد، مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت عملکرد، جهاد دانشگاهی تهران.

۱۳. رحیمی، غفور(۱۳۸۵)، ارزیابی عملکرد و بهبود مستمر سازمان، مجله تدبیر، شماره ۱۷۳. تولایی، روح الله (مرداد و شهریور ۱۳۸۶) رویکردهای نوین و ارزیابی عملکرد سازمان ها، دومانهنامه توسعه.

۱۴. رونق، یوسف (۱۳۸۶)، قانون مدیریت خدمات کشوری؛ تهران؛ انتشارات فردمنش، چاپ اول.

لاتین

1. Banerjee, Abhijit, Rema, Hanna, & senhil Mullainthan. 2009. 'Corruption. 'school John. F. Kennedy school.
2. Bergen, Norway Williams, R. & Doig, A 2007. Achieving Success and Avoiding Failure in Anti Corruption. Commission, U4 Berif no. 1 , Chr. Michelsen Instiute, Bergen, Norway.
3. Bukh, P. N. , & Malmi, T. 2005. Reexamining cause – and- effect principal of the balanced scorecard, In J mourtisen, S Jonsson eds: Northern Lights in Accounting Stockholm, liber.
4. Crrrlman J., and Makhijani N. 2005. Succeeding with the balanced scorecard in the mastering business in Asia series. Wiley Executive.
5. De Maria, W 2010. The failure of the African anticorruptin effort: lessons for managers, international Journal of management, 27 (1), 117 – 122.

Investigating and evaluating the fight against economic corruption in organizations

Abstract

This study seeks to introduce senior managers and provide information on how their organizations' performance can be reliably assessed, presenting models and experiences of evaluation in anti-corruption organizations, and providing a method that can be used to ensure Use a fair and documented assessment of the results and impact of their work. This study provides suggestions on how to enhance these assessments in the future and examines the important task of establishing internal oversight systems and processes within these organizations and demonstrates how existing experiences can help generate useful information.

Keywords: Economic Corruption, Organizational Evaluation, Senior Managers, Supervisory Systems

بررسی مناسبات و فرصت‌های اقتصادی در روابط بین دو کشور

ایران و بحرین

دکتر مهدیه ضیائی‌ان

چکیده

این حقیقت که در دنیای امروز یکی از مهمترین استراتژی‌های حائز اهمیت در روند توسعه اقتصادی کشورها وجود روابط گسترده بین‌المللی است، بر هیچکس پوشیده نیست. از این رو، شناسایی فرصت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه در مناسبات و همکاری‌های اقتصادی با دیگر کشورها، امری حیاتی است. این موضوع از طریق بهره‌برداری از وجوه مشترک و کاهش تضاد منافع بین کشورها و در نتیجه، گسترش روابط بین‌المللی بین کشورها تحقق می‌یابد. همچنین با غالب بودن اهداف اقتصادی بر اهداف سیاسی، تعاملات برون مرزی کشورها پیوند عمیقی بین جوامع ایجاد می‌کند که علاوه بر ایجاد منافع قابل توجه اقتصادی، تنش‌ها را در سطح بین‌الملل تقلیل می‌دهد. این مهم از ابعاد مختلف امکان تسهیل و تسریع روند رشد اقتصادی، حفظ ثبات و تقویت امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌کند. یکی از کشورهایی که می‌تواند برای ایران فرصت توسعه تعاملات برون مرزی با جهان خارج را فراهم کند، بحرین است. فاصله جغرافیایی اندک و داشتن دین مشترک از جمله مهمترین امتیازات برجسته در توسعه روابط بین ایران و بحرین هستند. بی شک فاصله جغرافیایی یکی از مولفه‌های موثر در افزایش هزینه تعاملات اقتصادی است و این موضوع در حالی است که ساکنان دو کشور ایران و بحرین به راحتی امکان تبادلات تجاری را با یکدیگر دارند. همچنین با داشتن دین مشترک، بسیاری از محدودیت‌های تجاری در بین آنها تقلیل می‌یابد. موضوع دیگری که در توسعه تعاملات روابط اقتصادی بین ایران و بحرین اهمیت دارد، کاهش تنش‌های سیاسی ناشی از اثرپذیری سیستم حاکم بحرین از تبلیغات ضد ایرانی در منطقه است. بحرین به دلایل متعدد از جمله بحث‌های مربوط به جمعیت شیعه و سنی منطقه، گاه‌ها مواضع غیردوستانه‌ای با ایران داشته و دارد. در سال‌های اخیر، روابط دیپلماسی بحرین با ایران همواره با تنش بوده است. بدون شک توسعه روابط اقتصادی و

افزایش منافع آن برای دو کشور یکی از مولفه‌هایی است که می‌تواند تقویت‌کننده انگیزه کشور مقابل برای بهبود روابط سیاسی خود با ایران باشد. به عبارت دیگر تعمیق روابط اقتصادی دو کشور می‌تواند در بهبود روابط سیاسی بین دو کشور نیز موثر باشد و در نهایت به تقویت منزلت ایران در حوزه‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای سرعت بخشد.

کلیدواژه‌گان: بحرین، روابط اقتصادی، فاصله جغرافیایی، تبادلات تجاری

۱. مقدمه

ایران مانند بسیاری از کشورها تجربه حضور در چندین موافقتنامه یکپارچگی اقتصادی دارد. برای کشورهای در حال توسعه از جمله ایران که آمادگی ورود ناگهانی به تجارت آزاد را ندارند، منطقه‌گرایی می‌تواند موثرترین راه برای گشودن تدریجی اقتصادهای ملی این قبیل کشورها و ادغام آنها در اقتصاد جهانی باشد. در چنین شرایطی اقتصاد منطقه‌ای از طریق حذف موانع تعرفه‌ای و سایر موانع گمرکی امکان دسترسی به بازارهای وسیع‌تر را فراهم می‌کند. در عصر جهانی شدن، تعاملات برون مرزی کشورها پیوند عمیقی بین جوامع ایجاد کرده که علاوه بر به ارمغان آوردن منافع عظیم اقتصادی، تنش‌ها را در سطح بین‌الملل تقلیل داده است. اکنون همکاری‌های دو یا چندسویه بین‌المللی به عنوان یکی از رویکردهای نوین کشورها در صحنه بین‌المللی مهم است. کشورها می‌توانند با بهره‌گیری از وجوه مشترک بین خود، انگیزه هلی متنوعی برای داشتن روابط همکاری و دوستانه دو جانبه داشته باشند که این موضوع در پی خود منافع قابل توجهی را برای دو سوی این رابطه به دنبال دارد. ایران از این موضوع مستثنا نیست و با استفاده از مدیریت مدبرانه می‌تواند با برجسته کردن وجوه مشترک خود با دیگر کشورها، از ایجاد و گسترش روابط همکاری دو سویه منافع قابل توجهی ببرد. هرچند بحرین هم از نظر جمعیت و هم از نظر وسعت جغرافیایی کشوری کوچک محسوب می‌شود، اما از بعد جغرافیایی و از بُعد مذهبی، فرصت‌های خوبی برای همکاری وجود دارد. باتوجه به ظرفیت‌های اقتصادی ایران لازم است مسئولان کشور با تقویت ویژگی‌های مشترک بین دو کشور یا به حداقل رساندن تفاوت‌ها و موارد اختلاف بین دو کشور، روابط خود را با بحرین تقویت کنند که لازمه این موضوع بررسی و شناسایی جامعه مقابل هم به لحاظ اقتصادی و هم از نظر غیر اقتصادی است تا از این طریق وجوه مشترک دو کشور پررنگ و چالش‌های این موضوع مرتفع شوند یا به حداقل برسند.

برای این منظور در این پژوهش سابقه و فرصت‌های احتمالی روابط اقتصادی ایران و بحرین بررسی می‌شوند و در پایان ملاحظات امنیتی روابط اقتصادی ایران و بحرین با توجه به چالش‌های موجود در روابط سیاسی دو جانبه مورد توجه قرار می‌گیرد. (احمدی، ۱۳۷۷)

۲. اهداف پژوهش

۱. بررسی فرصت‌های اقتصادی روابط بین ایران و بحرین
۲. بررسی فرصت‌های سیاسی بین ایران و بحرین

۳. فرضیه‌های پژوهش

۱. به نظر می‌رسد روابط اقتصادی بین دو کشور ایران و بحرین برای ایران سودآور باشد.
۲. به نظر می‌رسد روابط سیاسی بین دو کشور ایران و بحرین بسیار کارآمد باشد.

۴. روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی می‌باشد و پس از گردآوری منابع کتابخانه‌ای و سایر منابع معتبر مطالب تنظیم شده است.

۵. پژوهش‌های انجام گرفته:

الف) پژوهش انجام شده توسط محمد صادق کوشکی و سید محمود حسینی (۱۳۹۲) با موضوع تحلیل اقتصادی روابط ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس. نتایج این پژوهش نشان داد که سطح پایین همگرایی تجاری و اقتصادی و فقدان همکاری‌های اقتصادی بین ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس از ایجاد محرک و انگیزه‌های قوی برای حل و فصل تعارض‌ها جلوگیری به عمل می‌آورد.

ب) پژوهش انجام شده توسط محمدرضا عابدین و میترا رحمانی (۱۳۸۳) با موضوع بررسی امکان توسعه روابط تجاری میان ایران و کشورهای قطر و بحرین. نتایج این پژوهش نشان داد اقتصاد بحرین به شدت به استخراج نفت خام وابسته است از این رو روابط اقتصادی ایران و بحرین می‌تواند تحول مثبتی در منطقه ایجاد نماید.

۶. تاریخچه بحرین

بحرین با وسعتی قریب به ۶۹/۵۲۶ کیلومتر مربع متشکل از ۳۲ جزیره می‌باشد. دین رسمی در این کشور اسلام است و از دو مذهب شیعه و سنی تشکیل گردیده و اکثریت مسلمانان یعنی حدود ۷۰ درصد پیرو مذهب تشیع می‌باشند. در تحلیل ژئوپولیتیکی بحرین باید گفت موقعیت جغرافیایی و قرارگیری این کشور در قلب منطقه خلیج فارس به آن جایگاه استراتژیک خاصی بخشیده است بحرین از نظر جمعیت و وسعت کوچکترین کشور حاشیه خلیج فارس است ولی نزدیکی آن با سواحل ایران و اکتشافات چاههای نفت و وجود چشمه‌های آب شیرین از دیرباز بر اهمیت موقعیت جغرافیایی و استراتژیکی آن افزوده است. (همان منبع)

۷. ادبیات نظری پژوهش

روابط ایران و بحرین

بحرین نقش معتدل و متواضعی در سیاست منطقه‌ای (اقلیمی) بازی می‌کند و به نقطه نظرات جامعه کشورهای عربی در رابطه با خاورمیانه و مردم فلسطین مشروط می‌باشد. بحرین از زمان استقلالش در سال ۱۹۷۱، روابط دوستانه‌ای بین خودش با اغلب همسایگانش و با جامعه بین‌المللی حفظ کرده‌است. عموماً سعی در مشورت تنگاتنگی با کشورهای همسایه دارد و دنبال محدود کردن زمینه‌های اختلاف با سایرین می‌باشد. وزیر خارجه بحرین خالد بن حمد بن عیسی آل خلیفه می‌باشد که یک دیپلمات حرفه‌ای است. او در ایالات متحده تحصیل کرده‌است و وقتی که دانشجوی بود در تیم بسبیج انتخاباتی سال ۱۹۸۰ رئیس‌جمهور آمریکا جیمی کارتر عضو بود. معاونش عبدالله فیصل جبر الدوسری است که حقوق دان و کارشناس بخش مالی و سرمایه‌گذاری است که در سال ۲۰۱۵ به این سمت منصوب شد. (جعفری، ۱۳۹۶)

در ژوئن ۲۰۰۶ بحرین برای ریاست مجمع عمومی سازمان ملل انتخاب شد و هیا راشد آل خلیفه به عنوان رئیس مجمع برگزیده شد که اولین زن در خاورمیانه و سومین زنی است که در تاریخ چنین منصبی را بعهده می‌گیرد. هیا یکی از وکلا و فعالین در امر حقوق زنان پیشتاز در بحرین می‌باشد. دبیرکل وقت سازمان ملل متحد کوفی عنان در رابطه با وی گفت: «دیروز با او ملاقات کردم و او را خیلی تأثیرگذار یافتیم. کلیه کشورهای عضو راغب به کار با او و کمک به او هستند و فکر می‌کنم که او ابعاد جدید از کار را در آنجا جلب خواهد کرد. این گام بدنبال سلسله‌ای از گماشتن زنان

در مناصب بالا در این پادشاهی، برداشته می‌شود. یکی از گروه‌های قومی ساکن در بحرین، ایرانیان بحرین هستند که چندین قرن پیش به این سرزمین مهاجرت کردند و همچنان به زبان فارسی صحبت میکنند. حضور این قوم در بحرین و راه آبی بین ایران و بحرین، فرصت تشکیل بازارهای سنتی بین فعالان اقتصادی دو کشور را فراهم آورده است. از این رو سالیان سال است که مردمان دو کشور با یکدیگر داد و ستد دارند. هرچند در برخی از سال‌ها این روابط اقتصادی متأثر از روابط سیاسی بین دو کشور شده و باتوجه به کاهش روابط سیاسی، کاهش یافته؛ اما هرگز متوقف نشده است. با عنایت به این مطلب می‌توان روابط ایران و بحرین را از دو زاویه اقتصادی و غیر اقتصادی مورد توجه قرار داد. (همان منبع)

۸. سیاست خارجی بحرین

بحرین در شورای همکاری کشورهای عرب خلیج فارس که در ۲۶ مه ۱۹۸۱ با پنج کشور خلیجی دیگر تشکیل شد، عضو می‌باشد. این کشور به‌طور کامل همسو با کلیه اقداماتی بوده است که کشورهای شورای همکاری خلیج در رابطه با هماهنگی در زمینه رشد اقتصادی و دفاعی و برنامه‌ریزی امنیتی اتخاذ کرده است. در دسامبر ۱۹۹۴ با تصمیم کشورهای همکاری خلیج برای از دور خارج کردن تحریم‌های درجه دوم و سوم علیه اسرائیل موافقت کرده است. در خیلی از زمینه‌ها توافقات دو طرفه خاصی منعقد کرده است. (ویکی پدیا)

در جنگ دوم خلیج از سال ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۱ بحرین جزء نیروهای ائتلافی بود که برای آزادسازی کویت جنگید. نیروی هوایی پادشاهی بحرین و نیروی هوایی پادشاهی انگلیس و نیروهای هوایی آمریکا برای تهاجمات هوایی در عراق از پایگاه هوایی شیخ عیسی پرواز می‌کردند. کما اینکه نیروهای دریایی ائتلاف در خارج از پایتخت (منامه) فعال بود. بحرین مورد اصابت موشک‌های اسکاد قرار گرفت که از بغداد شلیک شدند. تعدادی از دانشجویان بحرینی که در عراق و کویت درس می‌خواندند ضمن اقدامات خصمانه توسط پلیس نظامی صدام حسین مفقود یا کشته شدند. بحرین عضو فعال در ائتلافی بود که برای براندازی رژیم طالبان در افغانستان در سال ۲۰۰۱ تشکیل شد. در این رابطه پادشاهی بحرین کشتی‌هایی را برای ایجاد محاصره دریایی در اقیانوس هند برای مقابله با رزمندگان فراری طالبان و القاعده، تحویل داد. با این حال پادشاهی بحرین مخالف هرگونه عملی یکطرفه علیه عراق در سال ۲۰۰۳ بود و برای نشان دادن مخالفتش با واشینگتن دی سی، اعلام

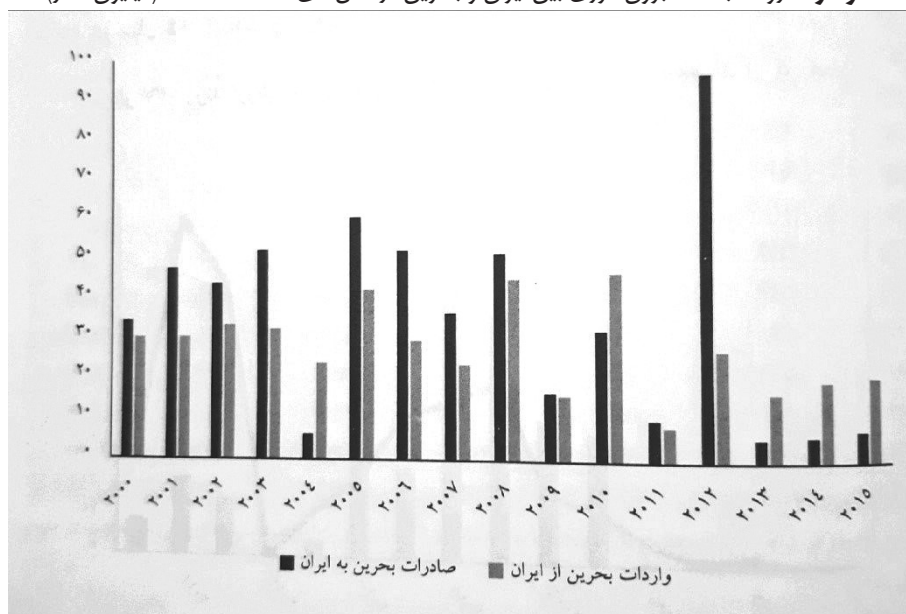
کرد که حاضر به پناه دادن به صدام حسین به عنوان راهی برای دوری کردن از جنگ می‌باشد. وزارت امور خارجه، در روز جشن تولد مهاتما گاندی در ۲ اکتبر ۲۰۰۷، در مرکز بررسی و پژوهش بحرین با سفارت هند در کنفرانسی حول اهمیت فلسفه مهاتما گاندی برای دنیای عرب در قرن ۲۱ شرکت کرد. کنفرانسی که در آن آکادمیست‌های عرب و هند و مسئولین سازمان ملل و دیپلمات‌ها شرکت کرده بودند، حول آموزه‌های گاندی در اسلوب مسالمت‌آمیز و زاهدانه و روحانی وی بحث شد و به دنیای عرب امروز به‌طور خاص اشاره گردید. از میان سخنرانان یک آکادمیست لیبرال به نام عبدالله المدنی بود که روی دیدگاه اخلاقی گاندی تأکید کرد و گفت: «اگر به آدم‌ربایی و انفجار انتحاری و بریدن سر یا به بکارگیری شیوه‌های بربریت دیگر پناه برده شود، در آن صورت یاد و خاطره او (گاندی) در وجدان جهان دوام نمی‌آورد. با این اعتبار که صحت یک عمل در وضعیت شخصی نهفته‌است آنگونه که گاندی با خودش برخورد می‌کرد. اینکه کار قانونی را به کنار می‌گذاشت و از پوشیدن لباس به شیوه غربی امتناع می‌کرد و شیوه متواضعانه زندگی اش با لباس ساده اش ابراز می‌کرد و رژیم غذایی او گیاه‌خواری ساده بود و البته که اینها با رفتار رهبرانی مقاومت عربی که طرفداران خود را به تحریم غرب فرا می‌خوانند ولی در عمل برخوردار از زندگی و تولیدات و تکنولوژی غرب هستند، متفاوت است. (همان منبع)

روابط بین بحرین و ایران از زمان انقلاب اسلامی ایران و کشف تلاش کودتا در بحرین در سال ۱۹۸۱ که توسط ایران طراحی و پشتیبانی شد، متشنج شد. کماکان بحرین نسبت به نقش ایران در آشوب‌های داخلی در قیام دهه هفتاد مشکوک می‌باشد. با این حال با عقب‌نشینی عراق به عنوان یک نیروی منطقه‌ای، بحرین با افزایش هماهنگی و همسویی منطقه‌ای، شروع به اتخاذ گام‌هایی جهت بهبود روابطش با ایران کرد. این تلاش‌ها شامل تشویق تجارت بین بحرین و ایران می‌شد. اختلاف منطقه‌ای طویل‌مدتی با قطر پیرامون جزایر حواری و مرز دریایی در سال ۲۰۰۱ با حکم راه حل میانه توسط دادگاه عدالت بین‌المللی رفع گردید. بعد از آزادسازی کویت بحرین روابطش با ایالات متحده را با امضاء توافقنامه‌ای بمدت ده سال در اکتبر ۱۹۹۱ تقویت نمود. در این توافقنامه نیروهای آمریکایی حق ورود به بنادر بحرین را بدست آوردند و به ایالات متحده اجازه داده شد که برای مقابله با بحران‌های آینده تجهیزات جنگی وارد کند. در تموز ۱۹۹۵ یک ستون پنجم آمریکایی در خلیج تشکیل شد که مقر آن در پایگاه هوایی آمریکایی بحرین در منامه می‌باشد. در سال ۲۰۰۳ رئیس‌جمهور آمریکا جورج دابلیو بوش بحرین را به عنوان هم‌پیمان اصلی خارج از ناتو برای آمریکا محسوب کرد. (ویکی پدیا)

۹. روابط اقتصادی ایران و بحرین

در نمودار زیر روند مبادلات برون مرزی بین ایران و بحرین در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود ناچیز بودن ارزش دلاری مبادلات بین دو کشور، تراز تجاری ایران با کشور بحرین در غالب سال‌ها منفی بوده است.

نمودار ۱. روند مبادلات برون مرزی بین ایران و بحرین در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ (میلیون دلار)

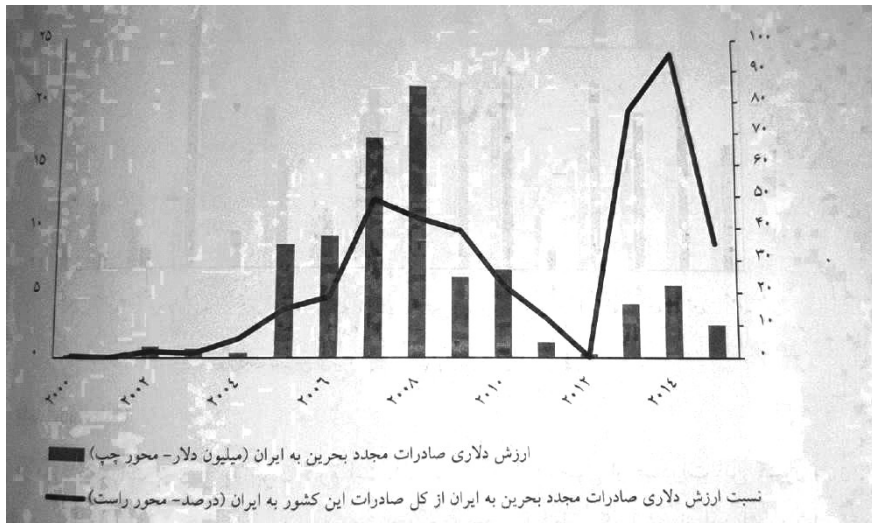
Comtrade: ماخذ:

در مورد صادرات بحرین به ایران لازم است که بخش قابل توجهی از صادرات این کشور به ایران در سال‌های اخیر به شکل صادرات مجدد بوده است. همانطور که پیش از این اشاره شد، سالیان درازی است که این کشور با صادرات مجدد کالاها توانسته حجم مبادلات برون مرزی خود را گسترش دهد. یکی از کشورهایی که از راه ترانزیتی بحرین توانسته به کالاهای مورد نیاز خود برسد کشور ایران است. بنابر داده‌های بانک اطلاعاتی Comtrade در غالب سال‌های نشان داده شده در نمودار ۱، صادرات مجدد بحرین به ایران بوده است.

در نمودار ۲ روند افزایش دلاری صادرات مجدد بحرین به ایران و سهم آن از کل صادرات این کشور به ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ نشان داده شده است. بر اساس داده‌های نشان داده شده در نمودار ۲ می‌توان گفت که سهم صادرات مجدد بحرین به ایران از کل صادرات بحرین به ایران

در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸ روند افزایشی داشته و از ۹/۱ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۴۸ درصد در سال ۲۰۰۸ رسیده است. در نتیجه تشدید تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، این نسبت در سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲ روند کاهشی داشته و به حد ۳/۰ درصد در سال ۲۰۱۲ تنزل کرد. اما در دو سال بعد شدیداً افزایش یافته به ۱/۷۷ درصد در سال ۲۰۱۳ و ۱/۹۵ درصد در سال ۲۰۱۴ یافت و باز هم در سال ۲۰۱۵ تنزل کرد و به ۲/۳۵ درصد رسیده است.

نمودار ۲. روند ارزش دلاری صادرات مجدد بحرین به ایران و سهم آن از کل صادرات این کشور به ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵

ماخذ: Comtrade

۱۰. نقش ترانزیتی بحرین در روابط اقتصادی ایران و بحرین

بنا به گفته برخی کارشناسان بخش حمل و نقل در فرآیند توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی هر جامعه نقش مهمی را ایفا می‌کند. به عبارتی حمل و نقل از جمله عوامل موثری است که فرآیند توسعه و رشد اقتصادی را متاثر می‌سازد و می‌تواند به عنوان کلید توسعه اقتصادی جوامع امروزی مطرح باشد. از این رو هم سرمایه‌گذاری‌های عظیمی در این بخش صورت می‌گیرد و هم به یکی از انگیزه‌های اصلی توسعه روابط اقتصادی بین جوامع مختلف تبدیل شده است. با این وصف، با عنایت به موقعیت جغرافیایی استراتژیکی بحرین در آب‌های خلیج فارس می‌توان گفت ترانزیت به عنوان یکی دیگر از حوزه‌های همکاری بین ایران و بحرین می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. به عبارت دیگر بحث دیگری که

در روند همکاری‌های اقتصادی دو جانبه بین ایران و بحرین مهم است در مبحث موقعیت جغرافیایی بحرین نهفته است. بحرین می‌تواند پل ارتباطی ما با هند و اروپا باشد و در انتقال منابع سوختی ایران به دیگر سرزمین‌ها نقش ترانزیتی داشته باشد. با توجه به این مهم که بنابر پیش بینی‌های صورت گرفته منابع انرژی بحرین در سال‌های نه چندان دور تمام می‌شود و این کشور برای تامین نیازهای داخلی خود مجبور به واردات منابع انرژی می‌شود، می‌توان از این موضوع در ترغیب تصمیم‌گیران عالی رتبه این کشور در راستای گسترش تمایل آنها برای همکاری با ایران بهره برد. علاوه بر این باید گفت که قرار داشتن بحرین در حوزه خلیج فارس و مورد توجه بودن سرمایه‌گذاران خارجی می‌تواند برای ایران سودمند باشد. به عبارت دیگر، همانطور که پیش از این گفته شد، بحرین یکی از نخستین کشورهای این منطقه در بخش مبادلات نفتی بوده است و همچنین به لحاظ موقعیت جغرافیایی و قرار داشتن در آب‌های خلیج فارس از دیرباز به یکی از گزینه‌های سرمایه‌گذاری تبدیل شده است. این امر در حالی است که منابع محدود سوخت این کشور رو به اتمام است و این موضوع می‌تواند انگیزه حضور در این منطقه را برای سرمایه‌گذاران تقلیل دهد. در این شرایط می‌توان با طرح احداث مراکز و پالایشگاه‌های مختلف در این کشور مانع از این موضوع شد و در مقابل خوراک این پالایشگاه‌ها از طریق منابع عظیم ما تامین می‌شود. در صورت تحقق این امر به جای صدور نفت خام به دیگر کشورها با تبدیل آن به هزاران فرآورده مختلف با ارزش افزوده بالا هر دو کشور منتفع می‌شوند. (جعفری، ۱۳۹۶)

۱۱. روابط غیر اقتصادی ایران و بحرین از سال ۱۳۵۷ تا کنون

ایران و بحرین اقتصادی وابسته به نفت خویش دارند و مبادلات نفتی سهم قابل توجهی از تجارت خارجی هر یک از دو کشور با جهان خارج دارد (اسلامی، ۱۳۷۸). از این رو، فرصت قابل توجهی برای روابط اقتصادی بین ایران و بحرین وجود ندارد و این رابطه چندان نقشی در اقتصاد داخلی دو کشور ندارد. بر این اساس، لازم است که بدانیم دلیل اهمیت حفظ و گسترش روابط بین این دو کشور نه از بعد اقتصادی که بلکه از بعد غیر اقتصادی چیست. برخی از دلایل اهمیت داشتن حفظ و گسترش روابط ایران و بحرین به شرح ذیل می‌باشد:

۱۱. روند روابط دیپلماتیک ایران و بحرین از سال ۱۳۷۵ تا کنون

دو عامل همواره روند روابط دیپلماسی ایران و بحرین را در سال‌های پس از انقلاب اسلامی متأثر

کرده‌اند. نخست تعلق داشتن بحرین به خاک ایران در سال‌های بسیار دور که در نتیجه دخالت‌های نابجای انگلیس در نهایت بحرین از ایران جدا شد و به عنوان حکومتی مستقل به رسمیت شناخته شد. دوم اینکه ساختار حکومتی این کشور و حاکمیت گروه اقلیت سنی‌ها بر گروه اکثریت شیعیان از جمله بارزترین دلایل تنش در روابط سیاسی بین ایران و بحرین تبدیل شده است. در این بین باتوجه به حاشیه‌سازی برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله عربستان و تحریک بخش حاکم این کشور و تبعیت آنها از سیاست‌های عربستان شاهد تشدید این تنش‌ها از سوی مقامات بحرینی بوده‌ایم (پیشوایی، ۱۳۷۵). در این رابطه، اصالت ایرانی شیعیان بحرین به عنوان یکی از جمله مهمترین گروه‌های مخالف سیستم حکومتی بحرین، همیشه روابط دیپلماسی ایران و بحرین را متأثر کرده است. این موضوع در حالی است که تشابه مذهبی این گروه با ایرانیان منجر به گسترش تعلق و همفکری بیشتر بین آنها شده به طوری که هم پیش از انقلاب سران این گروه‌ها با رهبران مذهبی ایران دیدار داشته‌اند و هم در جهت حمایت از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، راهپیمایی‌های متعدد توسط شیعیان بحرین برپا شد. جنگ تحمیلی ایران و عراق و طرح جنگ اعراب و ایرانیان از سوی صدام حسین در سال ۱۳۵۹ بهانه‌ای برای کاهش سطح تعاملات بین ایران و بحرین از سوی کشور مقابل شد و نهایتاً در سال ۱۳۶۰ دولت بحرین گروه‌هایی از شیعیان بحرین را به اتهام اقدام مسلحانه بر علیه بخش حاکم این کشور دستگیر کرد و مدعی شد که این گروه‌ها در ایران آموزش‌های نظامی دیده بودند. به رغم تکذیب ایران از هرگونه همکاری با شیعیان بحرین در این عملیات سفارت خود را در ایران تعطیل کرد و در نهایت روابط ایران و بحرین در سطح کاردار یک جانبه ایران باقی ماند. در همان سال با ابتکار عربستان، پیمان نظامی شورای همکاری خلیج فارس با بحرین به منظور تحت نظر داشتن حرکات ایران منعقد شد (جعفری، ۱۳۹۶).

۱۲. موقعیت استراتژیک در منطقه خلیج فارس

موقعیت جغرافیایی بحرین نه تنها در بخش اقتصادی و ترانزیتی حائز اهمیت است بلکه از بعد امنیتی نیز برای ما بسیار مهم است. این موضوع نه تنها از دید ایران است بلکه از دید غالب کشورهای آمریکایی و اروپایی است. به گونه‌ای که همواره بحرین به عنوان یک پایگاه نظامی برای بازیگران بین‌المللی حائز اهمیت بوده است. از این رو لازم است با حفظ روابط دیپلماتیک منطقی، درجه اطمینان پیشبرد سیاست‌های خود در جهت حفظ و آرامش فضای کشورمان در منطقه افزایش دهیم. (همان منبع)

۱۳. فرصت‌های روابط اقتصادی ایران و بحرین

در کنار تمامی مزایای توسعه تعاملات برون مرزی با دیگر کشورها در جهان امروز، لازم به ذکر است که گسترش روابط اقتصادی با همسایگان، از ابعاد مختلف اقتصادی و غیراقتصادی حائز اهمیت است. با نگاهی به تعاملات کشورهای مختلف مشاهده می‌شود که منافع مشترک اقتصادی بر اختلافات سیاسی اولویت دارد و حتی به دلیل وجود این منافع اقتصادی، برخی از اختلافات و مواضع سیاسی بین کشورها مرتفع شده است. از جمله می‌توان به موافقت عربستان برای کاهش سقف تولیدات نفت خام با لحاظ منافع ایران در آخرین جلسه اوپک سال جاری اشاره کرد. این موضوع برای ایران در رابطه با کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله بحرین بسیار مهم است. این مجموعه کشورها (از جمله بحرین) به دلایل متعدد از جمله بحث‌های مربوط به جمعیت شیعه و سنی منطقه، گاه‌گاه مواضع غیردوستانه‌ای با ایران داشته و دارند (احمدی، ۱۳۷۷). از این رو لازم است که دولت‌مردان ایران با توسعه دامنه همکاری‌ها و تعاملات دو یا چند سویه با این دسته کشورها علاوه بر کسب منافع اقتصادی مانند توسعه صادرات غیرنفتی، امنیت کشورمان را افزایش دهند و انگیزه‌های فعالیت‌های ضد ایرانی را در حوزه خلیج فارس تقلیل دهند. برخی فرصت‌های توسعه تعاملات اقتصادی ایران و بحرین در ذیل آمده است:

۱. توسعه تعاملات بین کشوری در بخش کشاورزی
۲. توسعه تعاملات بین کشوری در حوزه توریسم
۳. جذب سرمایه گذاران بحرینی
۴. ملاحظات امنیت اقتصادی ایران و بحرین

۱۴. بحث و نتیجه‌گیری

باتوجه به تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش، فرصت‌های مهمی برای گسترش تعاملات اقتصادی میان ایران و بحرین وجود دارد که استفاده از آنها می‌تواند در میان مدت و بلند مدت به کاهش تنش‌های سیاسی میان دو کشور منجر شود. از آنجا که در دنیای امروز، تجارت خارجی علاوه بر تاثیرگذاری مثبت بر رشد و توسعه اقتصادی، باعث همگرایی سیاسی کشورها نیز می‌شود، تعاملات اقتصادی بر گرایش‌ها و رویکردهای صرفاً سیاسی تقدم دارند. از این رو می‌توان گفت پس از پیاده‌سازی دو توصیه سیاسی ارایه شده با گسترش روابط اقتصادی با بحرین بویژه تعامل بخش هندسی دو کشور، می‌توان

زمینه‌های کاهش تنش میان دو کشور در کنار استفاده از ظرفیت‌های بالقوه تعامل اقتصادی ایران و بحرین را فراهم کرد.

۱۵. پیشنهادات

راهکارهایی برای استفاده هرچه بیشتر از فرصت‌های روابط اقتصادی بین ایران و بحرین پیشنهاد می‌گردد:

۱. استفاده از فرصت حضور شیعیان در بحرین برای گسترش تعاملات اقتصادی
۲. توسعه تعامل بخش‌های خصوصی ایران و بحرین
۳. تامین نیازهای خود از طریق بحرین (صادرات مجدد)

منابع

۱. گزارش‌های موسسه تحقیقاتی BMI سال ۲۰۱۶
۲. موقعیت جغرافیایی کشور بحرین، آینده پژوهی جهان اسلام
۳. داده‌های comtrade
۴. موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
۵. احمدی، حمید (۱۳۷۷)، آینده جنبش‌های اسلامی در خاورمیانه، فصلنامه مطالعات خاور میانه، شماره چهاردهم.
۶. اسلامی، رضا (۱۳۷۸)، خاستگاه تشیع در بحرین، مجله هفت آسمان، شماره دوم.
۷. پیشوایی، مهدی (۱۳۷۵)، بحران سیاسی در بحرین، مجله درس‌هایی از مکتب اسلام، سال ۳۶، شماره ۵.
۸. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل، (۱۳۸۸)، کتاب سبز بحرین، انتشارات وزارت امور خارجه.
۹. جعفری، محمد (۱۳۹۶)، فرصت‌های راهبردی روابط ایران و بحرین، انتشارات تدبیر اقتصاد، تهران.

Abstract

The fact that in today's world one of the most important strategies in the process of economic development of countries is the existence of extensive international relations is not hidden to anyone. Therefore, it is vital to identify potential opportunities and opportunities in economic relations and cooperation with other countries. This is achieved through the exploitation of common funds and the reduction of conflicts of interest between countries and, consequently, the expansion of international relations between countries. Also, by dominating economic objectives over political goals, countries' cross-border interactions create a deep link between societies that, in addition to creating significant economic benefits, reduce tensions at the international level. This important aspect enables to facilitate and accelerate the process of economic growth, maintaining stability and strengthening the economic security of the Islamic Republic of Iran. Bahrain is one of the countries that can provide Iran with the opportunity to develop its overseas interactions with the outside world. Small geographical distances and having a common religion are among the most important privileges in developing relations between Iran and Bahrain. Geographic distance is undoubtedly one of the factors contributing to the increase in the cost of economic interactions, while residents of the two countries, Iran and Bahrain, can easily trade with each other. Also, by having a common religion, many trade restrictions are reduced. Another issue that is important to the development of economic relations between Iran and Bahrain is the reduction of political tensions stemming from the effectiveness of the ruling Bahraini system of anti-Iranian propaganda in the region. Bahrain has and sometimes has had unfriendly positions with Iran for a number of reasons, including disputes over the region's Shiite and Sunni populations. In recent years, Bahrain's diplomatic relations with Iran have always been strained. Undoubtedly, the development of economic relations and the increase of its benefits for the two countries is one of the components that can strengthen the motivation of the country to improve its political relations with Iran. In other words, deepening economic relations between the two countries can also improve the political relations between the two countries and ultimately accelerate the strengthening of Iran's status in regional and trans-regional areas.

Keywords: Bahrain, economic relations, geographical distance, trade exchange

تأثیر سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی بر رشد اقتصادی

ابوالفضل آرزومندان

چکیده

میزان و نحوه دخالت دولت‌ها در اقتصاد از جمله موضوعات مهم اقتصادی به شمار می‌رود و در هر زمان با توجه به شرایط خاص جوامع، دولت‌ها به انحای مختلف در اقتصاد دخالت می‌کنند. در این پژوهش به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی بر رشد اقتصادی می‌پردازیم. در این پژوهش یک تابع نئوکلاسیکی تعریف می‌کنیم و سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی از یکدیگر تفکیک شده و برای تخمین رشد اقتصادی از روش حداقل مربعات استفاده می‌کنیم. نتایج حاصل از پژوهش در طی سال‌های ۵۶ الی ۹۶ نشان داد که تأثیر سرمایه‌گذاری خصوصی بر رشد اقتصادی به مراتب بیشتر از تأثیر سرمایه‌گذاری دولتی می‌باشد. در مجموع نتایج نشان داد بهره‌وری نهایی در بخش خصوصی بالاتر از بخش دولتی بوده که ادامه روند خصوصی‌سازی در کشور را توجیه‌پذیر نشان می‌دهد.

طبقه‌بندی: JEL: H54، O41

کلیدواژگان: رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی، تابع نئوکلاسیکی، خصوصی‌سازی

۱- مقدمه و بیان مساله

سرمایه‌گذاری یکی از اجزای مهم اقتصاد کلان می‌باشد و سرمایه به عنوان یکی از عوامل مهم تابع تولید در اقتصاد هر کشوری مطرح می‌باشد. از همین روست که سرمایه‌گذاری یکی از ضروریات اساسی در پیشرفت اقتصادی هر کشور می‌باشد. واقعیتی که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد آن است که دستیابی به نرخ رشد مطلوب، احتیاج به سرمایه‌گذاری دارد. افزایش در سرمایه‌گذاری می‌تواند منجر به افزایش بنیه اقتصادی کشور، کاهش واردات، افزایش ذخایر ارزی و حرکت سریع‌تر به سوی پیشرفت اقتصادی گردد. سرمایه‌گذاری را می‌توان به دو بخش خصوصی و عمومی (دولتی) تقسیم نمود. سرمایه‌گذاری‌های خصوصی معمولاً (نه لزوماً) از کارایی بیشتری نسبت به سرمایه‌گذاری بخش دولتی برخوردار است و به لحاظ تأثیرات مثبت و منفی که سرمایه‌گذاری دولتی می‌تواند بر سرمایه‌گذاری خصوصی داشته باشد، بررسی اثرات سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و دولتی و چگونگی تأثیر آن بر رشد اقتصادی که در واقع هدف اصلی این تحقیق می‌باشد، دارای اهمیت فراوان است و می‌تواند راهنمایی‌های مفیدی را در اختیار سیاست‌گذاران جهت تخصیص منابع قرار دهد. از همان سالیان اولیه این نکته نیز مورد توجه قرار گرفته است که حد و اندازه بهینه دولت در امور تولیدی و از جمله سرمایه‌گذاری در چه سطحی است استقبال از خصوصی‌سازی بدنبال اجرای برنامه‌های تعدیل در ایران با اتمام جنگ و آغاز اجرای برنامه‌های توسعه در کشور مطرح گردید. به طور کلی یکی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده مسیر رشد اقتصادی در ایران درآمدهای نفتی می‌باشد که طی سنوات قبل انقلاب در چارچوب استراتژی جایگزینی واردات با وقوع انقلاب و سپس جنگ، شاهد گسترش شدید شرکت‌ها و مؤسسات دولتی و افزایش دخالت گسترده دولت به منظور فراهم ساختن نیازهای اساسی جامعه، تثبیت و کنترل عرضه کالاهای مصرفی و حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان بوده ایم. پس از اتمام جنگ مجموعه مشکلات و عدم تعادل‌های اقتصادی دولت را بر آن داشت که به منظور حل مشکلات وجود فعالیت‌های تعدیل اقتصادی و سیاست خصوصی‌سازی و واگذاری بخشی از فعالیت‌های دولت به بخش خصوصی با هدف افزایش کارایی فعالیت‌های اقتصادی و گسترش زمینه‌های رقابت را مورد توجه قرار دهد. هدف از این بررسی محاسبه و مقایسه کارایی سرمایه‌گذاری در دو بخش خصوصی و دولتی می‌باشد. فرضیه تحقیق بیان می‌دارد انگیزه بالاتر کسب سود توسط بخش خصوصی منجر به کارایی بیشتر این بخش و اثر واگذاری بالاتر آن بر رشد اقتصادی می‌گردد. با تدوین مدل رشد برای هر یک از بخش‌های تحت بررسی و برآورد هر کدام از عوامل

مؤثر بر رشد و محاسبه بهره‌وری نهائی سرمایه، در صورتیکه کارائی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بیشتر از بخش دولتی بدست می‌آید. می‌توان نتیجه گرفت اجرای سیاست خصوصی‌سازی از طریق افزایش کارائی سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در هر یک از بخش‌های اقتصادی، منجر به افزایش رشد اقتصادی می‌گردد همچنین با شناخت دقیق سهم هریک از عوامل تحت بررسی در رشد افزایش افزوده بخش‌ها، طی تحقیقات گذشته، راهکارهایی را به منظور تحقق اهداف برنامه‌های آتی و رشد پایدار اقتصادی کسب نمائیم.

۲. فرضیه‌های تحقیق

- الف) به نظر می‌رشد سرمایه‌گذاری خصوصی تاثیر بیشتر بر رشد اقتصادی داشته باشد.
ب) به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری دولتی تاثیر کمتری بر رشد اقتصادی داشته باشد.

۳. اهداف پژوهش

- الف) بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بر رشد اقتصادی.
ب) بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری بخش دولتی بر رشد اقتصادی

۴. روش پژوهش

در این پژوهش یک تابع نئوکلاسیکی تعریف می‌کنیم و سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی از یکدیگر تفکیک شده و برای تخمین رشد اقتصادی از روش حداقل مربعات استفاده می‌کنیم. نرم افزار مورد استفاده در این پژوهش EVIEWS7 می‌باشد.

۵. مبانی نظری

بطور کلی عواملی که در رشد اقتصادی کشورها مؤثرند به دو دسته اقتصادی و غیراقتصادی تقسیم می‌شوند. در رابطه با عوامل غیراقتصادی می‌توان به مسائل اجتماعی، انسانی و نیز سیاسی و تشکیلاتی اشاره داشت. برخی همچون نورکس بر این عقیده اند که نقش عوامل غیراقتصادی در رشد اقتصادی کمتر از عوامل اقتصادی نمی‌باشد. و عقیده دارد که «توسعه اقتصادی، تا حد زیادی بستگی به خصوصیات انسانی، طرز تفکر اجتماعی، شرایط سیاسی و عوامل تاریخی دارد» (قره باغیان،

۱۳۷۰) در رابطه با عوامل اقتصادی رشد باید بیان داشت از میان آنها عامل سرمایه به عنوان یکی از مهمترین دلایل جهت رشد اقتصادی ذکر شده است و این حقیقت از آثار و نوشته‌های اقتصاددانان اولیه تا زمان کنونی به خوبی مشاهده می‌شود. برای مثال آدام اسمیت در اثر معروف خود ثروت ملل می‌گوید «وقتی ما وضعیت یک ملت را در دو دوره زمانی مختلف مقایسه می‌کنیم می‌بینیم که تولید سالانه زمین و نیروی کار آن بطور آشکار در دوره بعدی از دوره قبلی بیشتر است و این در حالی است که در دوره اخیر زمین‌ها بهتر کشت شده اند و کارخانه‌ها گسترده تر شده اند و بدین ترتیب می‌توانیم مطمئن باشیم که سرمایه بایستی در خلال آن دوره افزایش یافته باشد (کاتوزیان، ۱۳۵۸)، لازم به ذکر است منظور از سرمایه در اینجا عبارت است از موجودی ماشین آلات، ابزار وسایل، ساختمان و غیره که در امر تولید مورد استفاده قرار می‌گیرد. (نبی زاده، ۱۳۶۶) به بیان دیگر امروز به خوبی روشن است که تمرکز سرمایه از یک سو بر تقاضا اثر می‌گذارد و از سوی دیگر می‌تواند به افزایش کارایی برای تولید آتی منجر شود، به همین دلیل تمرکز سرمایه برای افزایش تولید ملی ضروری است. در اینجا لازم است به ارائه شواهد عینی در باب تمرکز سرمایه و اهمیت آن پردازیم. براساس تحقیقات آرتور لویس و کوزنیتس، «نرخ تمرکز سرمایه در کشورهای در حال توسعه تنها ۵ درصد می‌باشد که می‌بایستی لااقل به ۱۲ الی ۱۵ درصد برسد و این در حالی است که در دوران رشد اقتصادی نوین کشورهای توسعه یافته این نرخ بین ۱۳ تا ۲۰ درصد بوده است» (قره باغیان، ۱۳۷۰). چون رایبسنون نیز می‌گوید «استفاده از تکنولوژی، و فنون جدید که مستلزم به کارگیری تجهیزات و دستگاه‌های پیچیده می‌باشد، دلیل بر تصور از سرمایه به عنوان عامل تولید است، بنابراین تراکم سرمایه است که امکان بکارگیری جدید را در اقتصاد فراهم می‌آورد.» (گلریز، ۱۳۷۸)

در بخش خصوصی چون بیشینه کردن سود بنگاه بیش از هر چیز مد نظر سهامداران و مدیران است، بیشترین استفاده ممکن است از نهاده‌ها در جهت کسب سود بیشتر صورت می‌گیرد و از آنجایی که سیستم عملکردی بخش خصوصی به واسطه شرایط حاکم بر این بخش تا حدود زیادی بر اساس اقتصاد رقابتی شکل گرفته و در اقتصاد رقابتی نهاده‌ها به اندازه بهره‌وری حاشیه‌ای خود دستمزد دریافت می‌کنند نیروی کار نیز در این بخش تقریباً به اندازه بهره‌وری خود و در واقع به اندازه میزان ارزشی که خدمات وی برای سازمان یا بنگاه داشته است دستمزد دریافت می‌کند. همین امر سبب شده که بخش خصوصی معمولاً بدون کمک‌های دولتی و خارج سازمانی نتایج بهتری کسب کند. در بخش دولتی موضوع بسیار متفاوت از بخش خصوصی است. مدیران و سازمان‌های دولتی چون عمدتاً از

حمایت دولت بهره‌مند می‌شوند خیلی به دنبال سود بردن و همچنین بالا بردن میزان سود بنگاه تحت امر خود نیستند، بنابراین مشکلات نظام حقوق و دستمزد و همچنین بهره‌وری نیروی کار در بخش دولتی بسیار به چشم می‌خورد، در این بخش معمولاً توجه خاصی به کارآیی و میزان تاثیر گذاری افراد نمی‌شود. و پرداخت دستمزدها صرفاً با توجه به تعداد سال‌های سابقه کاری و سطح تحصیلی نیروی کار صورت می‌پذیرد. پر واضح است که وقتی عملکرد نیروی کار مورد ارزیابی قرار نگیرد و بدون توجه به میزان بهره‌وری وی با توجه به یک جدول حقوق و دستمزد او پرداخت شود انگیزه او برای تلاش کمتر شده و به فعالیت‌های پر منفعت خارج از سازمان روی خواهد آورد. در نتیجه می‌توان ادعا کرد اقتصاد خصوصی کارآتر از اقتصاد دولتی می‌باشد. (نورایی، ۱۳۸۳) مدل‌های رشد متداول نرخ رشد تولید را به نرخ تشکیل سرمایه در میان عوامل دیگری مدل مانند رشد نیروی کار و نهاده‌های وارداتی، پیشرفت فنی نسبت می‌دهند بدون آنکه بین اجزای خصوصی و دولتی تفکیکی انجام دهند. بنابراین، امکان‌پذیر نیست تعیین کرد اگر سیاست‌هایی باعث تشویق سرمایه‌گذاری خصوصی به قیمت کاهش سرمایه‌گذاری دولتی انجام شود لزوماً به نرخ رشد کمک خواهد کرد، البته اگر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی کارآتر و دارای بهره‌وری بیشتر باشد. اما قضاوت در نهایت بر اساس شواهد تجربی خواهد بود. آنچه تعجب‌آور است این است که علی‌رغم اهمیت این ارتباط با سیاست‌های تعدیل با جهت‌گیری رشد، واقعاً شواهد تجربی وجود ندارد که بتواند حمایت کند و یا رد کند این موضوع را که سرمایه خصوصی به دلایلی بهتر از سرمایه‌گذاری دولتی است تا جایی که رشد بلندمدت مورد توجه باشد (خان و رینهارت، ۱۹۹۰)

۶. مطالعات انجام شده

۱. خان و رینهارت (۱۹۹۰) به بررسی نقش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و بخش دولتی بر رشد اقتصادی ۲۴ کشور در حال توسعه برای سال‌های ۱۹۷۰ الی ۱۹۷۹ پرداختند. آنها با تفکیک سرمایه‌گذاری وارد نمودن متغیرهایی مانند رشد صادرات و واردات، به بسط الگوی رشد نئو کلاسیک‌ها اقدام نموده‌اند. نتیجه اصلی این تحقیق مبنی بر آن بوده است که سرمایه‌گذاری بخش خصوصی نقش مهم‌تری را در فرآیند رشد بر عهده خواهد داشت. اگرچه که به نظر آنها در این تحقیق اثرات مستقیم سرمایه‌گذاری خصوصی و عمومی مورد بررسی قرار گرفته است اما سرمایه‌گذاری عمومی می‌تواند اثرات غیر مستقیم بیشتری بر روی رشد اقتصادی نسبت به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داشته باشد.

۲. رم (۱۹۹۶) با استفاده از یک مدل رشد نئوکلاسیک از نوع مدل رشد سولو، در طول دوره‌های ۱۹۷۳ الی ۱۹۸۰ و ۱۹۸۰ الی ۱۹۸۵ و ۱۹۸۵ الی ۱۹۹۰ به تحقیق درباره بهره‌وری سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و عمومی کشورهای در حال توسعه پرداخته است. وی به این نتیجه رسید به همان اندازه که شواهد حاکی از بهره‌وری بیشتر بخش خصوصی در مقابل بخش دولتی می‌باشد شواهدی نیز گواه بر عکس این نتیجه دارد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که بر خلاف دهه ۷۰ میلادی، در دهه ۸۰ میلادی سرمایه‌گذاری بخش دولتی دارای بهره‌وری بالاتری بوده و زمانی که کل دوره به طور یکجا مورد بررسی قرار گرفته است نتایج تقریباً برای هر دو دوره یکسان می‌باشد هرچند که برآورد پارامتر مربوط به سرمایه‌گذاری بخش عمومی از نظر عددی بزرگتر بوده است.

۳. هاتانو (۲۰۱۰) اثر سرمایه‌گذاری عمومی بر اثر سرمایه‌گذاری خصوصی را در ژاپن بررسی کرده است. نتایج نشان می‌دهد رابطه هم‌جمعی بین سرمایه خصوصی و عمومی وجود دارد. بر این اساس رابطه بین سرمایه‌گذاری خصوصی و عمومی به وسیله مدل تصحیح خطا برای رسیدن به تعادل بلند مدت موجودی مطرح شده است. برآورد مدل تصحیح خطا بر وجود اثر مثبت سرمایه‌گذاری عمومی بر روی سرمایه‌گذاری خصوصی تاکید دارد.

۴. فیروزجایی (۱۳۷۱) در رساله خود تحت عنوان سرمایه‌گذاری خصوصی و رشد اقتصادی در ایران به بررسی و ارزیابی برخی مدل‌های تجربی سرمایه‌گذاری خصوصی در اقتصاد ایران پرداخته است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری عمومی تاثیر معناداری بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داشته و فزونی کارایی سرمایه در بخش خصوصی در مقایسه با بخش دولتی قابل اثبات می‌باشد.

۵. عبدلی (۱۳۷۴) تاثیرپذیری سرمایه‌گذاری بخش خصوصی از بودجه عمرانی دولت را طی سال‌های ۱۳۴۰ الی ۱۳۷۴ بررسی کرده است. بر اساس نتایج پژوهش مذکور بودجه عمرانی دولت اثر مثبت و معناداری بر افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی دارد.

۶. هژبر کیانی (۱۳۸۱) ارتباط میان سرمایه‌گذاری دولتی و سرمایه‌گذاری خصوصی و مساله جانشینی جبری در ایران را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که درآمدهای ارزی، هزینه مصرفی بخش دولتی و هزینه سرمایه‌گذاری بخش دولتی متغیرهای مناسبی هستند که در روش ARDL، معنی دار بودن آنها در رابطه بلند مدت تقاضای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی با سرعت تعدیل نسبتاً بالا تایید می‌شود.

معرفی الگو

نقطه شروع روش شناسی رشد در اینجا از خان و رینهارت (۱۹۹۰) می‌باشد و بر اساس این فرض است که تولید در یک اقتصاد بوسیله تابع تولید زیر تعیین می‌شود (سرمد، ۱۹۹۱):

$$Y = A.F(K, L, X) \quad (1)$$

که Y مقدار تولید واقعی، A بهره‌وری عوامل، K و L نهاده‌های سرمایه و کار و X صادرات است. مشتقات جزئی Y نسبت به A ، K ، L و X بزرگتر از صفر فرض می‌شود. X به عنوان یک متغیر در معادله (۱) بر این اساس است که صادرات بهره‌وری تولید داخل (رم (۱۹۸۵) را ملاحظه کنید) را افزایش می‌دهد. خان و رینهارت واردات و صادرات را به عنوان متغیر مستقل وارد می‌کنند. در این مطالعه ما بر صادرات تاکید می‌کنیم زیرا داده‌های مربوط به نهاده‌های وارداتی در دسترس نیست و احتمالاً صادرات تاثیر بزرگتری بر تولید داخلی داشته است. معادله (۱) به صورت رشد خواهد شد:

$$dY/Y = a_0 + a_1 dK/K + a_2 - dL/L + a_3 - dX/X \quad (2)$$

که a_0 رشد بهره‌وری کل عوامل را اندازه می‌گیرد و فرض می‌شود ثابت است، a_1 ، a_2 ، a_3 به ترتیب کشش‌های تولید نسبت به سرمایه کار و صادرات هستند. از آنجا که موجودی سرمایه در دسترس نیست می‌توان رابطه (۲) را به صورت رابطه (۳) نوشت که در آن به جای dK از I استفاده می‌شود.

$$dY/Y = a_0 + (dY/dK) (K/Y) + a_2 - dL/L + a_3 - dX/X$$

$$dY/Y = a_0 + (dY/dK) (dK/Y) + a_2 - dL/L + a_3 - dX/X \quad (3)$$

$$dY/Y = a_0 + b_1 (I/Y) (K/Y) + a_2 - dL/L + a_3 - dX/X$$

از آنجایی که موجودی سرمایه در کشور برابر موجودی سرمایه بخش خصوصی و دولتی است یعنی $K=K_P+K_G$ می‌توان به جای سرمایه‌گذاری کل مجموع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی $I = I_P + I_G$ را در معادله (۳) قرارداد که پس از جایگذاری در معادله (۳) خان رینهارت معادله (۴) استخراج می‌نمایند.

$$dY/Y = b_0 + b_1 - I_P/Y + b_2 - I_G/Y + b_3 - dL/L + b_4 - dX/X \quad (4)$$

که I_P/Y و I_G/Y به ترتیب نرخ‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی و b_1 و b_2 به ترتیب در معادله (۴) تفاوت اثرات سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی بر رشد تولید را نشان می‌دهد با این وجود این مقایسه قدری با احتیاط مطرح می‌شود زیرا این روش شناسی اثرات غیرمستقیم دولتی را در نظر نمی‌گیرد.

تحلیل داده‌ها

متغیرهای مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از تولید ناخالص داخلی y ، صادرات x ، سرمایه‌گذاری خصوصی ip ، سرمایه‌گذاری دولتی ig که همه آنها به قیمت‌های ثابت سال ۸۷ هستند. از متغیرهای فوق نرخ رشد تولید dY/Y ، نرخ رشد صادرات dX/X ، و نسبت سرمایه‌گذاری خصوصی به تولید IP/Y و نسبت سرمایه‌گذاری دولتی به تولید IG/Y محاسبه می‌شوند. از آنجا که آمار اشتغال در کشور برای سال‌های محدودی در گزارشات بانک مرکزی وجود دارد به جای آن از آمار جمعیت فعال بر حسب هزار نفر L استفاده شده است و بر این اساس dL/L نرخ رشد اشتغال می‌باشد. متغیر مجازی $D1$ نیز مربوط به جنگ ایران و عراق می‌باشد و مقدار آن در سال‌های جنگ یک و در سال‌های صلح صفر می‌باشد. در جدول (۱) متوسط رشد تولید، رشد اشتغال و رشد صادرات در سال‌های دهه ۵۰ تا ۹۰ و همچنین برای سال‌های ۱۳۵۶ تا ۱۳۹۶ آورده شده است. طوری که مشاهده می‌شود تولید در کل دوره از رشد ۲۵/۴ درصد برخوردار بوده است. کمترین مقدار رشد مربوط به دهه ۶۰ می‌باشد و دلیل منفی بودن آن کاهش تولید در این سال‌ها می‌باشد.

جدول ۱: متوسط رشد به درصد

متغیر	۱۳۵۶-۶۰	۱۳۶۱-۷۰	۱۳۷۱-۸۰	۱۳۸۱-۹۰	۱۳۹۱-۹۶	۱۳۵۶-۹۶
dY/Y	13/05	1/03	3/88	3/72	7/62	5/26
dL/L	2/42	2/64	3/82	4/12	3/92	3/78
dX/X	16/59	-18/84	8/86	1/75	5/72	2/77

در جدول (۲) متوسط نسبت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی به تولید محاسبه شده است. متوسط نسبت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به تولید در کل دوره ۱۴/۲۲ درصد بوده است که بیشترین مقدار آن مربوط به دهه ۶۰ و کمترین مقدار آن ۸۰ می‌باشد. متوسط نسبت سرمایه‌گذاری بخش دولتی به تولید در کل دوره ۴۲/۱۲ درصد بوده که بیشترین مقدار آن مربوط به دهه ۶۰ و کمترین مقدار آن مربوط به دهه ۷۰ می‌باشد.

جدول ۲: مقدار متوسط به درصد

متغیر	۱۳۵۶-۶۰	۱۳۶۱-۷۰	۱۳۷۱-۸۰	۱۳۸۱-۹۰	۱۳۹۱-۹۶	۱۳۵۶-۹۶
IP/Y	18/94	25/32	22/76	18	25/31	22/14
IG/Y	9/60	14/90	11/21	12/15	13	12/41

استفاده از روش حداقل مربعات معمولی در کارهای تجربی بر این فرض استوار است که متغیرهای سری زمانی مورد استفاده پایا هستند و از طرفی باور غالب آن است که بسیاری از متغیرهای سری زمانی اقتصاد پایا نیستند. از این رو قبل از استفاده از این متغیرها لازم است نسبت به پایانی یا غیر پایانی آنها اطمینان حاصل کرد. هر سری زمانی را می‌توان محصول تولید یک فرآیند تصادفی دانست و مجموعه پیوسته ای از داده‌ها یک تحقق واقعی از فرآیند تصادفی اصلی است، یعنی نمونه ای از فرآیند تصادفی اصلی است. تفاوت بین فرآیند پایا و تحقق واقعی آن بسیار شبیه به تفاوت بین جامعه و نمونه آن در داده‌های مقطعی است به طور کلی یک فرآیند تصادفی پایا نامیده می‌شود که میانگین و واریانس در طی دوره ثابت باشد، و مقدار کوواریانس بین دو دوره زمانی تنها به فاصله یا وقفه بین دو دوره بستگی داشته باشد و ارتباطی به زمان واقعی محاسبه کوواریانس نداشته باشد. (گجراتی، ۱۳۸۷)

جدول ۳: آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته

متغیر	در مقادیر سطح		در مقادیر تفاضل	
	عرض از مبدا	عرض از مبدا و روند	عرض از مبدا	عرض از مبدا و روند
dY/Y	-3/54	-3/04	-4/84	-5/01
dL/L	-4/23	-3/98	-5/74	-5/72
dX/X	-5/29	-5/21	-6/55	-6/47
IP/Y	-2/92	-2/88	-5/24	-3/93
IG/Y	-3/22	-3/18	-9/12	-9/02
مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد	-2/94	-3/54	-2/95	-3/54

نتایج آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته در جدول (۳) را نشان می‌دهد مقدار این آماره برای متغیرها در مقادیر سطح و تفاضل از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد بزرگتر است و بنابراین کلیه متغیرها در مقادیر سطح پایا هستند و فقط برای متغیر IP/Y در هر دو مدل دارای عرض از مبدا و مدل دارای عرض از مبدا و روند مقدار آماره از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد کمتر است و برای متغیر IG/Y نیز در مدل دارای عرض از مبدا و روند مقدار آماره از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد کمتر است هرچند در مدل دارای عرض از مبدا مقدار آماره بیش از مقدار بحرانی است. پس بر اساس این آزمون کلیه متغیرها به استثنای IP/Y در مدل دارای عرض از مبدا در مقادیر سطح پایا هستند و در مدل دارای عرض از مبدا و روند نیز کلیه متغیرها به استثنای IP/Y و IG/Y پایا هستند و فقط IP/Y و IG/Y در این مدل غیر پایا هستند.

جدول ۴: آزمون فیلیپس - پرون

متغیر	در مقادیر سطح		در مقادیر تفاضل	
	عرض از مبدا	عرض از مبدا و روند	عرض از مبدا	عرض از مبدا و روند
dY/Y	-3/18	-3/05	-11/45	-17/55
dL/L	-4/18	-3/91	-5/10	-4/89
dX/X	-4/71	-4/61	-16/43	-16/18
IP/Y	-2/73	-2/88	-4/54	-4/92
IG/Y	-3/22	-3/67	-9/22	-9/13
مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد	-2/93	-3/52	-2/94	-3/53

همچنین آزمون - فیلیپس پرون نیز در جدول (۴) نشان می‌دهد که مقدار این آماره برای کلیه متغیرها در مقادیر سطح و تفاضل بزرگتر از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد هستند و بنابراین کلیه متغیرها در مقادیر سطح پایا هستند و فقط برای متغیر IP/Y در هر دو مدل دارای عرض از مبدا و دارای عرض از مبدا و روند در مقادیر سطح مقدار آماره از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد کمتر است. هرچند این متغیر در مقادیر تفاضل پایا می‌باشد برای متغیر IG/Y نیز در مدل دارای عرض از مبدا و در مقادیر سطح مقدار آماره از مقدار بحرانی در سطح ۵ بیشتر است. هرچند در مدل دارای عرض از مبدا و روند در مقادیر سطح مقدار آماره از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد کمتر است. بنابراین بر اساس آزمون فیلیپس - پرون کلیه متغیرها به صورت $I(0)$ هستند و فقط IP/Y در هر دو مدل به صورت $I(1)$ و IG/Y در مدل دارای عرض از مبدا و روند به صورت $I(1)$ می‌باشد.

همانطور که در خروجی نرم افزار Eviews به پیوست مشاهده می‌شود آزمون همبستگی سریالی بریوش - گودفری مقدار آماره $n \cdot R^2 = 1/71$ برای فرضیه صفر (عدم وجود همبستگی سریالی) بیانگر عدم وجود همبستگی سریالی جملات پسماند می‌باشد همچنین مقدار آماره دوربین واتسون $1/88$ که بسیار نزدیک ۲ قرار دارد نیز گواه این ادعاست.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	0.717092	Prob. F(2,32)	0.4958
Obs*R-squared	1.715829	Prob. Chi-Square(2)	0.4240

با استفاده از آزمون ناهمسانی واریانس بریوش - پاگان - گودفری مقدار آماره $n \cdot R^2 = 3/68$ برای

فرضیه صفر (عدم وجود ناهمسانی واریانس) بیانگر عدم وجود ناهمسانی واریانس جملات پسماند می‌باشد.

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.690861	Prob. F(5,34)	0.6338
Obs*R-squared	3.689088	Prob. Chi-Square(5)	0.5950
Scaled explained SS	2.052986	Prob. Chi-Square(5)	0.8418

از سوی دیگر آزمون رمزی برای درست یا غلط بودن فرم تبعی تابع رشد نشان می‌دهد که در تصریح فرم تابع اشتباهی صورت نگرفته است.

Ramsey RESET Test

Equation: UNTITLED

Specification: GY C IPY IGY GL GX D1

Omitted Variables: Squares of fitted values

	Value	df	Probability
t-statistic	1.091334	33	0.2830
F-statistic	1.191010	(1, 33)	0.2830
Likelihood ratio	1.418207	1	0.2337

در پایان نیز آزمون ریشه واحد برای جملات پسماند معادله رگرسیون برآورد شده انجام شده است که بر اساس آماره دیکی - فولر تعمیم یافته مقدار آماره با دو وقفه بر اساس معیار شوترز - بیترین $45/4$ - بوده و از مقدار بحرانی در سطح ۵ درصد بیشتر بوده و بنابراین با وجود آنکه یکی از متغیرهای سمت راست در برخی از حالات غیر پایا بود ولی در مجموع همه متغیرها هم جمعی از مرتبه صفر هستند و از این بابت مشکلی وجود ندارد و نتایج رگرسیون ساختگی و جعلی نیستند.

Null Hypothesis: RESID01 has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 2 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.452690	0.0011
Test critical values:		
1% level	-3.621023	
5% level	-2.943427	
10% level	-2.610263	

نتیجه گیری

مدل استفاده شده در این پژوهش مدل خان رینهارت می باشد که به بررسی اثر سرمایه گذاری خصوصی و دولتی بر رشد اقتصادی در بازه زمانی سال های ۱۳۵۶ الی ۱۳۹۶ می پردازد. آزمون ریشه واحد در این پژوهش نشان می دهد کلیه متغیرها در مقادیر سطح پایا هستند و فقط نسبت سرمایه گذاری خصوصی و دولتی به تولید در برخی از حالات غیر پایا می باشد. نتایج نشان می دهد نسبت سرمایه گذاری خصوصی به تولید دارای اثر مثبتی بر تولید می باشد هر چند ضریب رشد نیروی کار منفی و از نظر آماری معنادار نیست. و همچنین نسبت سرمایه گذاری دولتی به تولید دارای اثرات منفی می باشد و از نظر آماری معنادار نمی باشد. ضرایب متغیرها در تابع رشد نشان دهنده آن است که سهم نسبت سرمایه گذاری خصوصی به تولید ناخالص داخلی بر رشد اقتصادی از سایر متغیرها به مراتب بیشتر است و بیانگر این مفهوم است. که هرگاه این نسبت افزایش یابد رشد اقتصادی سریعتر صورت می گیرد. پس دولت باید به سرمایه گذاری در امور زیربنایی ادامه دهد و سرمایه گذاری هایی که با بخش خصوصی در رقابت می باشد پرهیز کند زیرا وجود سرمایه گذاری خصوصی نقش موثری در تولید یک کشور دارد.

منابع و ماخذ

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حساب های ایران ۱۳۳۶ الی ۱۳۷۲ و ۱۳۷۲ الی ۱۳۹۶.
۲. ریچاردتی گیل (۱۳۶۶)، توسعه اقتصادی گذشته و حال، ترجمه محمود نبی زاده، ص ۱۵۱
۳. جون رابینسون (۱۳۶۹)، جنبه هایی از توسعه و توسعه نیافتگی، ترجمه حسن گلریز، تهران، نشر نی، ص ۲۴
۴. قره باغیان، مرتضی (۱۳۷۰)؛ اقتصاد رشد و توسعه، تهران، نی، جلد اول، ص ۶۶-۷۶.
۵. عبدلی، قهرمان (۱۳۷۴) تاثیر پذیری سرمایه گذاری بخش خصوصی از بودجه دولت در ایران، مجله برنامه و بودجه شماره ۶۵ و ۶۶.
۶. کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۵۸)، آدم اسمیت و ثروت ملل، تهران، انتشارات جلیلی، ص ۹۶
۷. گجراتی، دامودار (۱۳۷۸) مبانی اقتصادسنجی، ترجمه حمید ابریشمی، انتشارات دانشگاه تهران.
۸. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری سال های مختلف.
۹. هژبر کیانی، کامبیز (۱۳۸۱) رابطه سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی در ایران، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۱۰

10. Aschauer, D.A. (1989) "Does public capital crowd out private capital?" Journal of Monetary Economics, 24, pp. 171-181.
11. Blassa, Bela (1978) Export and Economic Growth: Further Evidence, Journal of Development Economic, 5 : 2 , pp: 181-189.
12. Hatano, Toshiya (2010) Crowding-in Effect of Public Investment on Private Investment, Policy Research Institute, Ministry of Finance, Japan, Public Policy Review, Vol.6, No.1, February 105
13. Kavoussi, Rostam M (1988) Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence, Journal of Development Economic, 14 , pp:241-250

Abstract

The extent to which governments intervene in the economy is one of the most important economic issues, and at any given time, given the specific circumstances of the societies, governments intervene in the economy in different ways. In this study we examine the impact of public and private investment on economic growth. In this study, we define a neoclassical function, and public and private investment are separated and we use the least squares method to estimate economic growth. The results of the research during the years 56-96 showed that the impact of private investment on economic growth is far greater than the impact of government investment. Overall, the results show that the final productivity in the private sector is higher than the public sector, which justifies the continued privatization process in the country.

JEL Classification: H54, O41

Keywords: economic growth, private and public investment, neoclassical function, privatization

تأثیر خصوصیات سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری بر عملکرد شرکت

سعیده خلیلی

مقدمه

امروزه مدیریت کیفیت اطلاعات نقش حیاتی در فرآیند سیستم‌های اطلاعات حسابداری را دارد. بطوریکه تأیید و تصویب کیفیت اطلاعات (IQ) در جهان امروز در حال شناخته شدن و ظهور به عنوان یکی از اجزای شناخته شده در فرآیند کسب و کار در سازمان‌های مدرن می‌باشد و بطور خاص سطح کیفیت اطلاعات موضوعی حیاتی برای تمام فرآیندهای حسابداری شناخته شده است و این موضوع دارای تأثیر قابل توجهی در فرآیند تصمیم‌گیری در کسب و کار است. لازم به ذکر است که امروزه سازمان‌های بزرگ تکیه شدیدی به استفاده از سیستم‌های اطلاعات حسابداری خود در فرآیندهای حسابداری دارند ولیکن این موضوع نیازمند رشد و توسعه از طریق ارائه دیدگاه‌های جدید جهت تصویب و تأیید هرچه بیشتر ابعاد کیفیت اطلاعات (IQ) و سیستم‌های اطلاعات حسابداری نتیجه آن منجر به توسعه یک چارچوب مشخص برای هدایت سازمان‌ها در پیاده‌سازی رویکرد انجام ترکیب کافی کیفیت اطلاعات (IQ) در سیستم‌های اطلاعاتی سازمان‌ها خواهد بود و از طرفی دیگر با شناسایی ابعاد کیفیت اطلاعات منجر به ارائه کمک به مدیریت‌ها در انتخاب و استفاده از سیستم‌های اطلاعات حسابداری تأثیرگذار خواهد بود.

امروزه اطلاعات یکی از بزرگترین منابع کاربردی برای سازمان‌ها به شمار می‌روند و توسعه اطلاعات امری ضروری برای بهبود وضعیت و یا توسعه سازمان‌ها با ارائه حمایت از مدیریت برای تصمیم‌گیری‌های استراتژی مناسب می‌باشد. (لی و همکاران, 2002, Michnik, 2002, Salaun, LO 2009) علاوه بر این توجه به مدیریت اطلاعات در سازمان‌ها امری بسیار مهم است و آن را به عنوان امری در نیاز به کیفیت اطلاعات و بهبود و کارایی و اثربخشی عملیات خود و به هدف افزایش سودآوری و کسب بهره‌وری مناسب‌تر استفاده می‌کنند.

در جهان کسب و کار امروز مبانی تصمیم‌گیری بر استفاده از کیفیت اطلاعات (IQ) منوط شده

است چرا که این مهم برای هر سازمانی که مایل به انجام وظایف خود بصورت خوب و کامل است امری ضروری بنظر می‌رسد.

کیفیت اطلاعات به قابلیت داده‌ها جهت استفاده مناسب اشاره دارند. امروزه شواهد قوی وجود دارد که موضوعات و مسائل کیفیت اطلاعات (IQ) تبدیل به یک نگرانی حیاتی برای سازمان‌ها شده است زیرا که حفظ بقاء و اجرای درخواست‌های مشتریان سازمان‌ها نیازمند اطلاعات با کیفیت خوب که این امر پایه الزامات کسب و کار و عامل افزایش توان عملکردی سازمان‌ها در ایجاد همکاری بین تأمین‌کنندگان و مصرف‌کنندگان به عنوان زنجیره تأمین ارزش هر دستگاه و بنگاه تجاری است. به گفته لی (Lee) عامل ارتباطات در دنیای امروز منجر به رشد ذخایر داده‌های اطلاعاتی سازمان‌ها شده است و بر همین اساس سازمان‌ها نیازمند انتخاب داده‌های با کیفیت از مجموعه این داده‌ها در جهت دستیابی سازمان به اهداف و کسب موفقیت در دنیای کسب و کار دارد و این امری واضح و روشن برای زنده ماندن و بقای سازمان‌ها در دنیای رقابتی جهانی و در سطح اقتصاد بین‌المللی است. بنابراین مدیریت داده‌ها امری بسیار مهم در سازمان‌ها به شمار می‌رود و به منظور حمایت و توسعه در بخش‌های مختلف سازمان شرکت‌های بزرگ را متوجه می‌سازد که در انواع فرآیندهای خود به طور خاص به سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری با کیفیت خود توجه داشته باشند.

علاوه بر این حسابداری و مدیریت تصمیم‌گیری مناسب وابسته به وجود سیستم‌های اطلاعات حسابداری (AIS) مناسب در سازمان‌ها می‌باشد.

بنابراین سازمان‌ها می‌باید با توجه به کارایی سیستم‌های اطلاعات حسابداری خود نسبت به پردازش سیستم‌های خود اقدام نمایند. از آنچه منجر به پیاده‌سازی موفقیت‌آمیز سیستم‌های اطلاعات حسابداری در سازمان‌ها می‌شود توجه به دستیابی به کیفیت اطلاعات است که سازمان بدنبال پذیرش و دستیابی به اطلاعات با کیفیت در تمام باشند منجر به موفقیت سازمان خواهد شد در حالیکه وجود فقر در کیفیت اطلاعات عملاً منجر به شکست سازمان در کسب و کار خواهد شد.

در نتیجه اثربخشی و قدرت اطلاعات به عنوان معیار کیفیت آمیخته شده است و معیار کیفیت به عنوان عنصر بسیار مهم و اثربخشی قابل توجهی برای سازمان‌هایی که می‌خواهند فرآیندهای عملیاتی خود را خوب انجام دهند تبدیل شده است.

از طرفی دیگر حسابداران، مدیران و تصمیم‌گیران همواره نگران از تناسب سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری مورد نیاز برای کنترل و ارتباط اطلاعات خود هستند و استدلال اساسی آن‌ها در این ارتباط

آن است که آن‌ها همواره بدنبال یافتن پشتوانه سیستم‌های اطلاعاتی هستند که این سیستم‌ها در اغلب موارد فاقد داده‌های با کیفیت بالا جهت استفاده و تصمیم‌گیری می‌باشند. به همین ترتیب ممکن است که فقدان دانش و چشم‌انداز صحیح در سازمان ممکن است به عنوان سمبل سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری انتخاب شده منجر شود و سازمان را در رسیدن به اهداف خود با استفاده از سیستم‌های اطلاعاتی مالی با کیفیت دچار چالش نماید علاوه بر این در حال حاضر هنوز هم مشکلات عدیده‌ای در پیاده‌سازی صحیح سیستم‌های حسابداری در تناسب با نیازهای کسب و کار وجود دارد و این نیاز به عنوان وجود نیاز به یک سیستم با استفاده از اطلاعات حسابداری که در آن کیفیت اطلاعات جهت انجام خوب فرآیندها مد نظر قرار گرفته باشد در عمل منجر به ایجاد توان مزیت رقابتی و زنده ماندن و حفظ بقا در دنیای اقتصادی امروز خواهد شد.

این موارد همه به عنوان نیازهای حیاتی یک شرکت به منظور سازماندهی، مدیریت در راه‌اندازی فرآیندها در همه بخش‌ها خواهد شد. علاوه بر توجه به این ساختار سازمانی نیز بسیار مهم است که آن هم منجر به اتخاذ سیستم‌های اطلاعات حسابداری خوب خواهد شد چرا که طراحی خوب سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری می‌تواند در عمل منجر به افزایش بهره‌وری ناشی از اطلاعات حسابداری حسب مسئولیت‌ها و بهبود عملکرد فعالیت‌های سازمانی خواهد شد به طوری که یافته‌های ناشی از استفاده از نرم‌افزار خاص کاربردی، سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری و مدیریت فرآیند آن نشان می‌دهد که شرکت می‌باید اطلاعات مورد نیاز خود را که شامل اطلاعات حسابداری مدیریت می‌باشد را خارج از سیستم ERP تنظیمی شرکت بدست آورد و بدنبال تحصیل آن در سیستم‌های جاری نگردد چرا که سیستم‌های اطلاعاتی مذکور عملاً توان پاسخگویی و ارائه اطلاعات مالی حسابداری درخواستی مدیریت نبوده است. بدین ترتیب نتیجه برخی از تحلیل انجام شده در این خصوص بیانگر عدم وجود رابطه معنی‌دار بین سیستم ERP تدوین شده در شرکت و تکنیک‌های حسابداری مدیریت می‌باشد. این در حالی است که سیستم‌های ERP امروزه به عنوان منابع مهم داده‌ها با جدیدترین شیوه حسابداری مطرح می‌باشد. پس مشکل کجاست؟

این در حالی است که محققان رشته حسابداری امروزه بر این عقیده هستند که توجه به یکپارچه‌سازی داده‌ها در سیستم‌های حسابداری امروزی می‌باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

در هنگام انتخاب سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری (AIS) برخی از سازمان‌ها با استفاده از فروشندگان سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری (AIS) اقدام به اتخاذ سیستم‌های حسابداری توسعه

یافته برای فروشندگان براساس نرم‌افزارهای خریداری شده برای سازمان نموده‌اند که با استفاده از این روش‌ها با تعامل و ارتباط فروشندگان و تأمین‌کنندگان سازمان را در مقابل رقبا تقویت نمایند.

۳ گروه از سازمان‌های ارتباطی از IBIMA در چارچوب عمومی توسعه یافته توسط نهاد، COBIT، ITIL و SDLC تحت عنوان تدوین دستورالعمل درخصوص چگونگی انتخاب و اتخاذ سیستم AIS اگرچه بصورت اختصاصی برای AIS انتخاب نشده است مورد توجه قرار گرفته است.

بسیاری از تحقیقات انجام شده درخصوص سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری AIS با تمرکز بر مدیریت داخلی، کنترل، طراحی سیستم‌های اطلاعات حسابداری صورت پذیرفته است.

بر همین اساس برای انتخاب سیستم اطلاعاتی حسابداری مناسب (AIS) در سازمان‌ها بمنظور دستیابی به تمام نیازهای سازمان توجه به کیفیت اطلاعات به منظور حصول اطمینان از کیفیت اطلاعات برای انتخاب و بکارگیری سیستم اطلاعات حسابداری است چرا که مهم آن است که بدنبال انتخاب بطور خاص برای انتخاب سیستم اطلاعاتی باشیم. اگرچه با این حال هیچگونه تعریف استاندارد مشخصی امروزه برای انتخاب حسابداری توسط انجمن‌های AARF، IASB، FASB و SAC3 در ادبیات کیفیت اطلاعات جالب توجه است چرا که مدیریت کیفیت اطلاعات بطور خاص منجر به تصویب سیستم اطلاعاتی AIS به عنوان حوزه جدید مطرح است چرا که ارائه روش‌های رو به رشد برای این تحقیق نیازمند ارائه درک و بینش کلی نسبت به مسائل و راه‌حل‌های مربوط به مدیریت کیفیت اطلاعات جهت تهیه و تصویب سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری AIS می‌باشد. اما چارچوب عمومی تعریف شده برای کیفیت اطلاعات در مقدمه اشاره شده ولیکن هیچ یک از آن‌ها در واقع منجر به ایجاد یک نگاه غیرمنطقی و یا صحیح نگردیده است. گاهی در انتخاب در سیستم اطلاعات حسابداری عدم آگاهی و دانش وجود دارد و از یک چارچوب استاندارد برای اطلاعات در مورد مدیریت کیفیت در اتخاذ سیستم‌های اطلاعات حسابداری است که می‌تواند سازمان‌ها برای اطمینان از کمک و بهبود کیفیت اطلاعات حسابداری در اختیار داشته باشند.

بنابراین این مقاله تلاش می‌شود که تا با توسعه سیستم‌های اطلاعاتی چارچوبی کافی برای ارائه چارچوب اثربخش را در اختیار خواننده محترم برای کسب سیستم‌های اطلاعات و حسابداری در بر داشته باشد.

براساس بررسی ادبیات موجود و مطالعات موردی چندگانه چارچوب طراحی شده برای سیستم‌های اطلاعاتی نشان دادن مسائل مربوط به کیفیت اطلاعات در انتخاب سیستم‌های اطلاعات حسابداری

AIS بکار گرفته شود همچنین تلاش برای شناسایی عوامل موفقیت مهم و حساس که سازمان باید با تمرکز بر روی اطمینان از کیفیت اطلاعات در فرآیندهای انتخاب سیستم استفاده و مورد توجه قرار دهد مد نظر قرار دهد.

چارچوب‌های پژوهشی لازم برای مطالعه سیستم اطلاعات حسابداری بشرح زیر می‌باشد

در شکل مذکور چارچوب و فرآیندی که سیستم اطلاعات حسابداری برای یک سازمان تصویب شده است را مشاهده می‌کنیم که در آن کلیه موارد و عوامل آسیب‌پذیر و نیازهای سازمان‌های خارجی و همچنین نیاز به کیفیت اطلاعات به منظور اعمال مؤثر آن بصورت کامل تبیین شده است.

علاوه بر این حسابداری و تصمیم‌گیری در مدیریت ساخت سیستم‌های اطلاعاتی توسط سازمان در رابطه با تناسب سیستم‌های اطلاعات حسابداری برای نیازهای ارتباطات و اطلاعات و کنترل سازمان به منظور اتخاذ آن در دستیابی به موفقیت که در آن فرآیند مفهوم کیفیت اطلاعات بصورت کامل مورد توجه قرار گرفته باشد می‌تواند بکار گرفته شود. بر همین اساس ابعاد کیفیت اطلاعات تحت تأثیر مکانیزم انتخاب سیستم اطلاعات حسابداری قرار می‌گیرد بدین دلیل که در ابعاد کیفیت اطلاعات در تصویب سیستم‌های اطلاعاتی می‌تواند در کمک به سازمان‌ها برای درک الزامات مورد نیاز برای ارائه اطلاعات با کیفیت بالا استفاده نمود.

علاوه بر این پذیرش نیاز به سیستم‌های کیفیت اطلاعات مؤثر باید مورد توجه باشد که در آن سطح از کیفیت اطلاعات ارتباطات حیاتی برای تمام فرآیندهای سیستم‌های حسابداری با ابعاد کیفیت اطلاعات در سیستم اطلاعات حسابداری تدوین شده است و سازمان می‌باید برای درخواست اطلاعات معیارها را برای سازماندهی و کنترل تمام مراحل سیستم اطلاعات حسابداری و فرآیند تصویب آن در چارچوب تلاش مدیریت برای کیفیت اطلاعات در نظر بگیرد.

بخش عمده تحقیق مذکور جدا از تحقیق کتابخانه‌ای انجام شده از شواهدی که در فرآیند بررسی موضوع که منجر به توسعه آگاهی استفاده‌کنندگان خواهد شد از طریق جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل فرآیند پژوهش است صورت پذیرفته است. در این مطالعه جمع‌آوری اطلاعات مربوطه با انجام مصاحبه پس از انجام کنکاش و جستجوی اولیه و بررسی ادبیات موضوع همراه با مفاهیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پژوهش مطالعه به منظور توسعه موضوع از طریق مصاحبه:

علاوه بر این در این مقاله از مطالعات موردی در ۱۰ سازمان به عنوان شاهد استفاده می‌شود و سایر اطلاعات دیگر و مطالعات انجام شده در سایر پژوهش‌ها به صورت هدفمند مورد توجه قرار می‌گیرد. مضافاً اینکه جهت انتخاب هدفمند نمونه‌های مورد تحقیق از ۳ ویژگی تحت عنوانین: ۱- نوع صنعت، ۲- نوع سازمان، ۳- اندازه استفاده شد است که با توجه به ویژگی عنوان شده در بخش اول تحت عنوان ماهیت و نوع صنعت انواع مختلف فعالیت‌های کسب و کار در بخش‌های کشاورزی، مالی، صنعتی و آموزش و پرورش در دولت مورد توجه قرار گرفته است و در بعد دوم مربوط نوع سازمان به بخش‌های از سازمان شامل بخش عمومی، دولتی و خصوصی و در گروه ویژگی بعد سوم با تمرکز بر روی اندازه مختلف سازمان‌ها بویژه سازمان‌های بزرگ و یا شرکت‌ها و صنایع کوچک استناد خواهد شد.

در مطالعه مربوط با ارائه اطلاعات مفید و بیش از ماهیت مسائل مربوط به سازمان، به کیفیت اطلاعات در هنگام انتخاب سیستم‌های اطلاعاتی اشاره می‌شود. موارد مذکور در مطالعه بصورت عمیق مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین این مورد شامل مصاحبه‌های که بطور کامل ساختار نیافته و بدون ساختار در قبال ذینفعان مورد توجه قرار گرفته است مورد توجه قرار می‌گیرد که این موارد شامل:

- داده‌های تولیدکنندگان که با ایجاد، جمع‌آوری و نظارت بر اطلاعات برای سیستم‌های اطلاعاتی توجه قرار می‌گیرند.
- کنترل و بررسی داده‌هایی که توسط حسابداران طبقه‌بندی و تفسیر موارد گزارشگری مورد توجه قرار می‌گیرند و یا توسط حسابرسان طراحی، توسعه و راه‌اندازی می‌شود و در فرآیند تصویب سیستم‌های اطلاعات حسابداری، موضوع مورد تجزیه و تحلیل توسط تحلیلگران قرار می‌گیرد.
- داده مربوط به کاربرانی که برای فعالیت‌های خود به دسترسی و راه‌اندازی سیستم‌های اطلاعات حسابداری نیاز دارند
- مدیریت داده‌ها که مسئول مدیریت و کنترل اطلاعات و کیفیت اطلاعات در تصویب سیستم‌های اطلاعات حسابداری هستند

علاوه بر این منابع جمع‌آوری داده‌ها نیز شامل اسناد مربوطه، مانند توصیف موقعیت، راهنمای سیاست، نمودار سازمانی، سوابق خدمت و گزارشات سالانه و ... می‌باشد، هدف از موضوع مورد مطالعه اقدام به بررسی کیفیت اطلاعات به همراه پذیرفتن سیستم اطلاعات حسابداری و چگونگی بهترین انتخاب با استفاده از سیستم پذیرش سیستم اطلاعات حسابداری است که در سازمان‌ها با توجه به عوامل و معیارهای قبل و بعد از تصویب سیستم اطلاعات حسابداری بکار گرفته شده‌اند علاوه بر این روش‌های کیفی تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از عواملی همچون الگوی تطبیق تجزیه و تحلیل، محتوا و همچنین توجه به موارد مورد تقابل در پیدا نمودن سایر ابعاد تحقیقاتی انجام شده در ابعاد مفهومی کیفیت اطلاعات و در انتخاب سیستم اطلاعات حسابداری می‌باشد.

در این پژوهش ابعاد کیفیت اطلاعات شامل ویژگی‌های زیر شامل: ۱- قابلیت اتکا، ۲- اطمینان، ۳- قابل مقایسه بودن، ۴- مربوط بودن، ۵- قابل درک بودن، ۶- قابل دسترس بودن، ۷- اثربخش بودن، ۸- دارای بهره‌وری، ۹- محرمانه بودن، ۱۰- صداقت، ۱۱- سلامت، ۱۲- قابلیت انطباق‌پذیری، ۱۳- دارا بودن دقت، ۱۴- عینیت، ۱۵- امنیت، ۱۶- کامل بودن و ۱۷- بهنگام بودن به عنوان الزامات و عناصر کسب و کار قرار گرفته است.

اطلاعات ابعاد کیفیت مربوط به داده‌ها و فرآیندهای مدیریتی اتخاذ شده توسط سازمان‌ها به عنوان نتایج کیفیت اطلاعات در اتخاذ سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری که بکار گرفته می‌شود و مطابق با نتایج بدست آمده که حاصل از بررسی انجام شده مطابق با شکل شماره ۲ و در نتایج مصاحبه علاوه بر نتایج حاصله خلاصه نمرات ارائه شده به مفاهیم کیفیت اطلاعات مورد آزمون توسط ذینفعان مختلف در ۱۰ شرکت مورد پژوهش قرار گرفت.

مطابق با شکل شماره ۲ نتیجه اخذ شده از فرم کیفیت اطلاعات و ابعاد مطالعات موردی چندگانه بشرح امتیازات شماره ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ بر حسب اهمیت شامل تعاریف زیر می‌باشد:

۱= هرگز، ۲= به ندرت، ۳= گاهی اوقات، ۴= اغلب، ۵= همیشه

نتایج شکل شماره ۲: از ابعاد کیفیت اطلاعات در تصویب اطلاعات حسابداری از میان ۱۶ بعد از میان ۴۴ پاسخ‌دهنده در مقیاس ۵ امتیاز مربوطه تعریف شده است نتایج حاصله نشان‌دهنده به ترتیب: ۱- هرگز موافق، ۲- به ندرت موافق، ۳- گاهی اوقات موافق، ۴- اغلب موافق و ۵- همیشه موافق، گردیده است. بطوریکه در سازمان با نمره ۵ برای چنین ابعاد کیفیت اطلاعاتی شامل معیارهای دقت، اثربخشی، بهره‌وری، مربوط بودن، قابلیت اطمینان و در ادامه جدول زمانی شرکت‌ها با نمره ۴۵ برای همه عوامل و ابعاد کیفیت اطلاعات، نمره ۳ برای کیفیت اطلاعات و ابعاد از جمله در دسترس بودن، قابلیت مقایسه، کامل بودن، قابلیت اطمینان و امنیت و درک اطلاعات، نمره ۲ برای کیفیت اطلاعات برای ابعاد قابلیت مقایسه و درک نمره کمتر از ۲ برای کیفیت اطلاعات و ابعاد (نه) هیچ ویژگی نشان داد.

نتایج حاصل از مصاحبه از یکی از مصاحبه‌شوندگان نشان داده شده است که اهمیت ویژه‌ای فی‌مابین وجود روابط مثبت بین عملکرد و پذیرش سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری و ابعاد کیفیت اطلاعات در سیستم‌های اطلاعاتی وجود دارد. بطوریکه یکی از مصاحبه‌شوندگان در سمت مدیرعامل یک شرکت اشاره نمود که "من فکر می‌کنم که سازمان‌ها نیاز به برآورده کردن کیفیت، قابلیت اطمینان و نیازمندی‌های امنیتی برای اطلاعات دارند و ما به عنوان مدیران اجرایی یک سازمان برای همه دارایی‌ها به عنوان منابع سازمان از جمله نیازمند به در دسترس بودن آن‌ها شامل برنامه‌های کاربردی، اطلاعات و زیرساخت‌ها و مدیریت مردم در رسیدن به اهداف کسب و کار داریم بطوریکه ابتدا در درون سازمان ما باید نیاز اطلاعاتی خود را در برآورده ساختن اهداف کسب و کار شناسایی کنیم و بعد از آن اطلاعات با کیفیت جهت کنترل سیستم‌های اطلاعاتی حسابداری (AFS) را مورد بررسی و پردازش قرار دهیم. لذا در این ارتباط توجه به این موضوع ضروری است که در بعد اطلاعات به ویژگی‌هایی از جمله:

۱۱. تناسب	۶. محرمانه بودن	۱. در دسترس بودن
۱۲. قابلیت اطمینان	۷. اثربخشی	۲. دقت
۱۳. امنیت	۸. بهره‌وری	۳. در لحظه بودن
۱۴. قابلیت درک برای همه	۹. صداقت	۴. کامل بودن
	۱۰. عینیت	۵. پذیرش قدرت

می‌باید دقیقاً مورد قرار گیرد.

از طرفی دیگر سایر معیارهایی که برای موفقیت و اثربخشی سیستم اطلاعات حسابداری باید مورد توجه قرار گیرد و مسیری برای فرآیند کنترل کردن مجدد سیستم پذیرش سیستم اطلاعات حسابداری (AFS) باید شناسایی شود.

همچنین هدف سازمان برای تعریف الزامات مربوط و معیارهای کیفیت اطلاعات، پس از آن اعمال مدیریت مورد نیاز جهت تجزیه و تحلیل مورد نیاز جهت کنترل و بهبود تمام فرآیندهای درون سازمان دقیقاً شناسایی و بکار گرفته شود. مضافاً اینکه یکی دیگر از عوامل نگرانی در این خصوص علل ریشه‌ای مشکلات کیفیت اطلاعات و بررسی هدف عدم دسترسی به تأثیرات موفق کیفیت اطلاعات می‌تواند به عنوان مهمترین عامل مدیریت پروژه سیستم اطلاعاتی سازمانی باشد.

علاوه بر این مدیر بخش فناوری اطلاعات در شرکت B بر این باور است که سیستم‌های اطلاعات حسابداری برای کمک به سودآوری سازمان‌ها بسیار مهم است. همچنین شرکت B نیز نگران بود که قادر به شناسایی کامل ابعاد کیفیت اطلاعات نباشد تا اینکه اطمینان حاصل کند که عوامل شناسایی شده با نیازهای کسب و کار در تعامل هستند بطوریکه یکی از مصاحبه‌شوندگان اعلام نمود که در سازمان، ابعاد کنترلی برای کیفیت اطلاعات اشاره به فرآیندهای اجرایی به عنوان فرآیندهای کسب و کار و روند سیستم اطلاعات حسابداری برای کیفیت اطلاعات از جمله عواملی چون:

۱۱. اثربخشی	۶. پذیرش	۱. قابلیت اعتماد داشتن
۱۲. بهره‌وری	۷. دسترسی	۲. محرمانه بودن
۱۳. در لحظه بودن	۸. امنیت	۳. دقت
۱۴. قابلیت مقایسه	۹. جامعیت	۴. در دسترس بودن
۱۵. درک	۱۰. ارتباط	۵. صداقت

را به عنوان ابعاد کیفیت اطلاعات حسابداری می‌تواند کمک بسیار زیادی به فرآیند اجرای کار در سازمان‌ها منتج شود.

مدیریت IT شرکت B بر این باور است که ابعاد کیفیت اطلاعات (IQ) کمک می‌کند که اطمینان حاصل شود که فرآیند کسب و کار بصورت صحیح اجرایی و منظم عمل نماید. علاوه بر این سازمان‌ها با استفاده از ممیزی کیفیت اطلاعات (IQ) بصورت مداوم موارد زیر را مورد توجه مدیریت نمایند:

- تمهیدات مدیریت کیفیت اطلاعات (IQ)
- بهبود فرآیند کسب و کار توسط کیفیت اطلاعات (IQ)
- توسعه و مدیریت کیفیت اطلاعات (IQ)
- بهبود مدیریت کیفیت اطلاعات
- سیاست مدیریت سازمانی در دقیق کیفیت اطلاعات (IQ)
- برنامه‌ریزی کیفیت اطلاعات (IQ)
- ممیزی و پاسخگویی کیفیت اطلاعات (IQ) و سیستم‌های پاداش و بازخواست در این خصوص این موارد جزء کلیه مواردی تلقی می‌شود که در فرآیند تصویب و تأیید سیستم اطلاعات حسابداری (AIS) با در نظر گرفتن تمام ابعاد کیفیت اطلاعات و فرآیندهای مربوط به اطمینان‌بخشی از عملکرد سیستم اطلاعاتی حسابداری (AIS) در سازمان می‌باید مورد توجه قرار گیرد و به مدیریت سطح بالای سازمان در جهت تصمیم‌گیری صحیح در این فرآیند تصمیم‌گیری ارائه شود. سازمان علاوه بر موارد فوق به موارد دیگری که پرسنل سازمانی تابحال بدان توجه داشته‌اند از جمله توجه به کارکنان با استفاده از معیارهای کیفیت اطلاعات برای کنترل کامل فرآیندهای سازمان می‌باید توجه داشته باشد. بنابراین اگرچه استفاده از بعضی از سیستم‌های تبیین شده برای سازمان دارای مشکلاتی برای استفاده‌کننده می‌باشد اما بطور کلی موضوعی راضی‌کننده بوده و با استفاده از ویژگی‌ها و معیارهای کیفیت اطلاعات (IQ) از جمله:

- در دسترس بودن
- پذیرش
- محرمانه بودن
- اثربخش بودن
- بهره‌وری
- صداقت
- قابلیت اطمینان

به عنوان اهداف سیاست‌های کسب و کار را تقویت خواهند کرد.

شکل شماره ۳ نشان‌دهنده خلاصه‌ای از مطالعات موردی انجام شده درخصوص پذیرش سیستم اطلاعات حسابداری در فرآیندهای اجرایی چند رشته و فعالیت اجرایی می‌باشد که شامل فعالیت بخش کشاورزی، مالی، صنعتی، آموزش و پرورش و دولت است. در انتخاب فعالیت‌های مذکور هدفمندی ویژه‌ای وجود داشته چرا که به منظور دستیابی سطحی و تحت‌اللفظی انتخاب رشته‌های مذکور می‌تواند صورت پذیرد اما در این بررسی با در نظر گرفتن حجم منابع در دسترس و محدودیت‌های حاکم بر این انتخاب مورد توجه قرار گرفته است.

شکل شماره ۳- اتخاذ مدل پردازش:

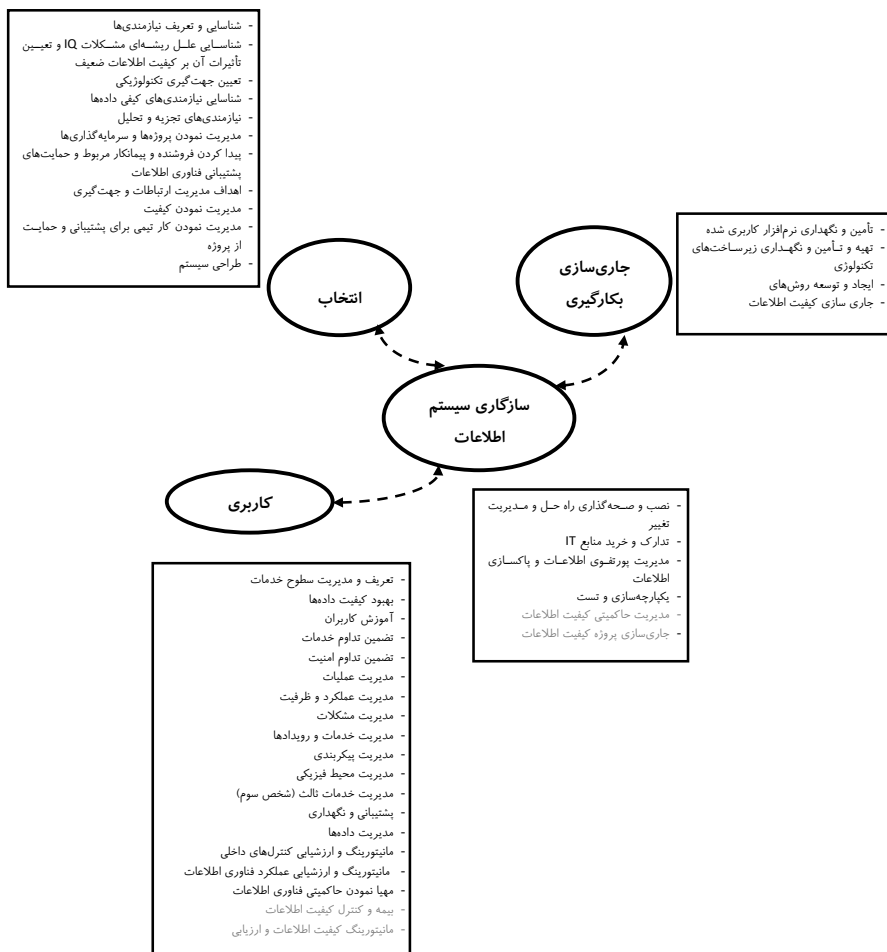
عواملی که بصورت کم‌رنگ در داخل جدول نشان داده شده‌اند مجموعه عوامل جدیدی هستند که در این ممیزی مورد توجه قرار گرفته‌اند. بطوریکه شکل شماره ۳ نشان می‌دهد که انتخاب سیستم اطلاعاتی حسابداری از ابتدا تا انتها (A تا Z) شامل عواملی چون:

الف) استفاده از تکنولوژی‌پذیری سازمان برای حمایت و بهبود عملیات اجرایی

ب) مدیریت استراتژیک و تصمیم‌گیری بهینه در سطح سازمان

طراحی و تصویب سیستم اطلاعات حسابداری می‌تواند در بهبود عملکرد و افزایش بهره‌وری فعالیت‌ها و همچنین به عنوان کمک به سازمان در بهبود کیفیت و کاهش هزینه ارائه خدمات به مشتریان و اشتراک‌گذاری دانش و بهبود تصمیم‌گیری مؤثر می‌باشد.

نتیجه کلی مصاحبه با دیگر مصاحبه‌شوندگان در بخش مدیریت فناوری اطلاعات اشاره دارد که "ما اغلب با استفاده از ۴ گام برای مدیریت و دستورالعمل مربوط به چگونگی توسعه سیستم‌های جدید داریم که در سیستم‌هی توسعه اطلاعات شامل ۴۰ مرحله می‌باشد که عبارتند از موارد مطروحه در نمودار زیر می‌باشد.

نتیجه‌گیری:

امروز اطلاعات بعنوان یکی از مهمترین منابع کاربردی برای مدیریت جهت اداره سازمان‌ها و یا سایر ذینفعان مورد توجه می‌باشد لذا آنچه در این امر می‌بایست مورد توجه قرار گیرد توجه به ماهیت اطلاعات و کیفیت اطلاعات ارائه شده می‌باشد بطوریکه امروزه شواهد عمده‌ای وجود دارد که درخصوص توجه به کیفیت اطلاعات بعنوان یک نگرانی حیاتی سازمان‌ها تبدیل شده است زیرا که حفظ بقای سازمان‌ها در اجرای خواست ذینفعان سازمان می‌باشد و این مهم زمانی تحصیل خواهد شد که اطلاعات تولیدی دارای کیفیت لازم جهت بهره‌برداری باشند. بر همین اساس است که سیستم‌های اطلاعات حسابداری بعنوان بخشی از سیستم‌های اطلاعاتی نیز می‌باید توجه خود را به مفهوم کیفیت بیش از پیش معطوف بدانند.

اگرچه تعریف عمل‌گرا از مفهوم کیفیت برای بسیاری از کاربردهای روزمره قابل استفاده است اما متخصصان اغلب مدل‌های پیچیده‌تری برای تعریف مفهوم کیفیت اطلاعات استفاده می‌کنند ولیکن در اکثر سیستم‌های اطلاعاتی استفاده از این اصطلاحات مترادف با کیفیت مورد استفاده قرار می‌گیرد. با این حال بسیاری از دانشگاہیان تمایز اساسی بین مفهوم داده‌ها و مفهوم اطلاعات قائل هستند و آن‌ها در تمایز بین مفهوم کیفیت داده‌ها و کیفیت اطلاعات همواره اصرار می‌ورزند چرا که این تمایز می‌تواند شبیه به تمایز میان نحوه و معانی که در آن وجود دارد باشد بعنوان مثال، ارزش معنایی یک می‌تواند در گرامرهای مختلف مانند ۰۰/۰۰۱ بیان ۱/۰۰۰، ۱/۰ یا ۱ باشد. بنابراین تفاوت در ماهیت داده‌ها لزوماً نشان‌دهنده کیفیت ضعیف اطلاعات است.

به بیان دیگر کیفیت اطلاعات اندازه‌گیری ارزش‌های اطلاعاتی است که محتوای اطلاعات آن را برای کاربر فراهم می‌کند تا اینکه کاربر از آن اطلاعات استفاده نماید. کیفیت اغلب می‌تواند بعنوان مفهوم ذهنی درک شده از کیفیت مورد توجه قرار گیرد ولیکن اطلاعات مربوط می‌تواند در میان کاربران و در نحوه استفاده از آنها متفاوت باشد. با این حال یک درجه بالایی از کیفیت اطلاعات مربوط به رعایت اصل بی‌طرفی می‌باشد بطوریکه حداقل تمایز در بین اذهان استفاده‌کنندگان تحلیلگر را افزایش می‌دهد ولیکن باید توجه داشت که مفهوم دقت می‌تواند فقط به عنوان یکی از عناصر کیفی اطلاعات (IQ) مورد توجه قرار گیرد.

در پایان ما جهت تبیین بهتر موضوع کیفیت اطلاعات ابعاد یا عناصر مورد استفاده در ارزیابی آن که غالباً بصورت ذهنی هستند دسته‌بندی زیر را درخصوص مفهوم کیفیت اطلاعات بشرح زیر انجام می‌دهیم:

- کیفیت ذاتی اطلاعات: دقت، عینیت، باور، اعتبار
 - کیفیت متنی اطلاعات: مناسب، ارزش افزوده، بهنگام بودن، کامل، مقدار از اطلاعات
 - کیفیت بازخوردی اطلاعات: Interpretability، قالب، انسجام، سازگاری
 - کیفیت قابلیت دسترسی اطلاعات: دسترسی، امنیت دسترسی
- با توجه به دسته‌بندی مذکور که ماهیت کاملاً متفاوت برای ویژگی‌های مفهومی کیفیت اطلاعات مطرح می‌نماید و این ویژگی‌ها فارغ از سایر ویژگی‌های مطروحه توسط کارشناسان حرفه‌ای برای مفهوم کیفیت اطلاعات می‌باشد که می‌تواند بصورت یک مفهوم کاملاً ذهنی در تبیین کیفیت اطلاعات مورد استفاده قرار گیرد ولیکن توجه به چارچوب این دسته‌بندی در کنار سایر ویژگی‌های

مطروحه می‌تواند در تبیین کیفیت اطلاعات در انتخاب سیستم‌های اطلاعات خود بعنوان یک شاخه کاملاً مستقل مورد تدوین و مطالعه قرار گیرد.

بدین ترتیب با توجه به موارد مطروحه درخصوص مفاهیم کیفیت اطلاعات در سازمان‌ها، مدیریت در سازمان‌ها می‌بایست در فرآیند تصویب و تأیید سیستم‌های اطلاعات حسابداری با در نظر گرفتن تمام ابعاد کیفیت اطلاعات و فرآیندهای مربوط به اطمینان‌بخشی از عملکرد سیستم‌های اطلاعاتی در سازمان را مورد توجه قرار دهد تا امکان انتخاب سیستم اطلاعاتی حسابداری با کیفیت در سازمان میسر گردد.

منابع و ماخذ:

الف) منابع فارسی

۱. پارسائیان، علی (مترجم) (۱۳۸۴). *تئوری حسابداری ۱*. چاپ اول، تهران: انتشارات ترمه.
۲. جعفری، محمدرضا (۱۳۷۲). "تئوری حسابداری اجتماعی". *بررسی‌های حسابداری*، شماره ۲، ۷۸-۸۹.
۳. خوش طینت، محسن (۱۳۷۳ و ۱۳۷۴). "حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی". *بررسی‌های حسابداری*، شماره ۱۰ و ۱۱، ۱۸-۳۴.
۴. خوش طینت، محسن و حمید راعی (۱۳۸۳). "تأثیر ارائه اطلاعات حسابداری اجتماعی بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران". *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، شماره ۳۷، ۷۳-۹۲.
۵. فروغی، داریوش؛ میر شمس شهبهانی، مرتضی و سمیه پور حسین (۱۳۸۷). "نگرش مدیران درباره افشای اطلاعات حسابداری اجتماعی - شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (۱۳۸۶)". *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، شماره ۵۲، ۵۵-۷۰.
۶. نشریه بررسی‌های حسابداری، شماره ۵، پاییز ۱۳۷۲، تئوری حسابداری اجتماعی: محمدرضا جعفری.
۷. نشریه بررسی‌های حسابداری، شماره ۱۰ و ۱۱، زمستان ۱۳۷۳، حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی: محسن خوش طینت.
۸. حسابداری منابع انسانی: ترجمه دکتر ناصر میرسپاسی، مرکز آموزشی مدیریت دولتی، ۱۳۷۴
۹. حسابداری - ماهنامه تدبیر شماره ۱۸۹، حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی
۱۰. فصلنامه بررسی‌های حسابداری شماره ۵، تئوری حسابداری اجتماعی
۱۱. فصلنامه بررسی‌های حسابداری شماره ۱۰ و ۱۱، حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی

۱۲. فصلنامه بررسی‌های حسابداری شماره ۳۷، تاثیر ارایه اطلاعات حسابداری اجتماعی بر تصمیم‌گیری سرمایه گذاراناری منابع انسانی: ترجمه دکتر زهرا حسن قربان، مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، پاییز

۱۳- اشنایدر، سوزان سی و ژان سوئی بارسو(۱۳۷۹): مدیریت در پهنه فرهنگ‌ها، ترجمه: سید محمد اعرابی و داوود ایزدی، تهران، پژوهش‌های فرهنگی،

۱۴- قلی پور، آرش، (۱۳۸۰): جامعه‌شناسی سازمان‌ها، رویکرد جامعه‌شناختی به سازمان و مدیریت، تهران، سمت.

۱۵- رحمان سرشت، حسین، (۱۳۷۷): تئوری‌های سازمان و مدیریت، جلد اول، تهران، مؤسسه انتشارات فرهنگی فن و هنر.

۱۶- بارنارد، چستر، (۱۳۶۸): وظیفه‌های مدیران، ترجمه: محمدعلی طوسی، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.

۱۷- هانگر جی دیوید و توماس ال ویلن (۱۳۸۴): مبانی مدیریت استراتژیک، ترجمه: سید محمد اعرابی و داوود ایزدی، تهران پژوهش‌های فرهنگی،

۱۸- دیوید فرد آر، (۱۳۸۲): مدیریت استراتژیک، ترجمه: علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۱۹- لاوسن، آلن، (۱۳۸۱): مدیریت اخلاقی در خدمات دولتی، ترجمه: محمدرضا ربیعی مندجین و حسن کیوریان، تهران، نشر یکان.

۲۰- دسلر، گری، (۱۳۷۸): مبانی مدیریت منابع انسانی، ترجمه: علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

ب) منابع لاتین

- 21- Cherry, Alan Abraham(1978).“Testing the Effects of Social Accountig Information on Desisio Making And Attitudes A Laboratory Expriment.” A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Doctor of philosophy (management). University of California-Los Angeles
- 22- Hess, David(2001). “Regulation Corporate Social Performance- A New Look At Social Accounting. Auditing and Reporting.” Business Ethics Quarterly, Vol. 11, No. 2, pp. 307-330.
- 23- O’Dwyer, Brendan (2005). “Stakeholder democracy- challenges and con-

- tributions from social accounting.” Business Ethics: A European Review, Vol. 14, No. 1, pp.28-41.
- 24- Richmond, Betty Jane Etal (2003). “ Social Accounting for Nonprofits-Two Models.” Nonprofit Management & Leadership, Vol. 13, No. 4, pp.308-324.
- 25- Hopkins willie E,(2001)» Diversity And Organizationapltreformance», Routledge,Ny,120-128
- 26- Higgins, J M. & Vincze J.W. (1993) ,” Strategic Management Concepts”, Fort Worth,Tx: Dyden.
- 27- Mc Namara,carter, (1999), «Complete Guide To Ethics Management»,
- 28- Poesche,(2002)»Agile Manufacturing Straegy& Business Ethics»,Journal Of Business Ethics 38,No.4
- 29- OECD Productinty Database, (2005), www.axiss.com.au/assets/document/
- 30- Buckley M. R. ,D s.Beue,D. D. Frink (2001)»Ethical Issues in Human Resources Systems»,Human Resource Management Review,No.11,11-29.